

☛ **Taxandria** ☛

GEDENKSCHRIFTEN

VAN DEN

**Geschied- en
Oudheidkundigen Kring**

DER

K E M P E N

3^e JAAR N° 3 & 4

TURNHOUT

JOSEPH SPLICHAL

UITGEVER

1906

De Kluis van Oosthoven

Op den steenweg van Turnhout naar Ravels staat langs den linkerkant een pachthof, dat meer dan eene gewone boerderij schijnt te zijn. Na een tamelijk langen hof te hebben doorgewandeld, staat men voor de huizing. Deze is in rooden steen met witte strepen doorsneden en vertoont een groot getal lage vierkantige vensters met witten steen omlijst. Eene smalle deur met eenen ronden boog bekroond, waarboven een nisje voor Lievevrouwe beeldeken staat, geeft intrede tot binnen, waar nog menige sporen overblijven van vele kleine kamertjes. Boven op het dak staat een aardig torentje met een dievenklokje voorzien.

Ziedaar hetgeen men de Kluis van Oosthoven noemt, en waar vroeger woonden degenen waarvan wij in 't kort de geschiedenis gaan verhalen.

.....

Eenige godvruchtige werklieden waren overeengekomen gezamenlijk te leven. (1) Misschien maakten zij vroeger deel van den derden regel van den H. Franciscus en aangedreven door de Eerw. Paters van Turnhout besloten zij te za-

(1) J. E. JANSEN, *Turnhout in het Verleden en het Heden*, d. 1, bl. 313, (Turnhout, 1905.)

men dien regel te onderhouden, te Oosthoven, toen een gehucht van Turnhout. Zij noemden zich de *broederen van penitentie van den derden regel van den H. Franciscus* en gaven aan hunne woning den titel van *Kluis*. Wanneer zij deze vereeniging hebben aangegaan meldt ons de notarieele akte van J. H. Noten, den 19 Maart 1760, waarin voorkomt, dat zij voor den notaris Egidius Guilielmus Reyms het besluit hebben geteekend den 4 Dec. 1736 in gemeente te leven. Zij vernieuwden deze akte den 12 Dec. 1742, den 20 Maart en 16 Augusti 1749, den 19 Maart 1760, telken keer belovend voor elkander te zorgen en den kost door het werken te zamen te verdienen. Doch later, in het jaar 1789, wilden zij voor goed hunne vergadering vestigen en sloten voor den openbaren notaris bij den Souvereinen Raad van Brabant, Franciscus C. Geerts, den 9 September, eene akte der gemeenmaking van het eigendom der Kluis en van al het goed dat daar van afhing. Hierin komt voor dat zij elkander moeten ondersteunen in kleederen, kost en drank, dat zij bij hun overlijden aan elkander alles vermaken, en moest de vergadering uitsterven, dan gingen de goederen over aan de Tafel van den H. Geest.

Zij leefden alzoo zeer godvruchtig volgens de regelen der Derde-Orde van den H. Franciscus, hunne professie hierop doende, alsook op de verschillende overeenkomsten voor de notarissen aangegaan.

Dit duurde tot den 4 October 1820, wanneer de plebaan J. J. J. Moons, hun vastgestelde huisregelen of statuten overhandigde. Zij namen deze gewillig aan en beloofden dezelve met de hulp der goddelijke genade stipt te onderhouden; tot teeken der waarheid onderteekenden zij de afgekondigde regelen.

Zij stonden van toen af onder het gezag van eenen Geestelijken Bestuurder en hadden als oversten: eenen Vader-Overste, eenen Broeder-Vicarius en eenen Broeder Novitiemeester; de getijden werden koorgewijs gelezen van den 21 Maart tot den 21 September; de zon- en heiligidagen waren zij verplicht de diensten in de parochiekerk bij te wonen. Hun kleedsel was een zedig kleedsel der wereldsche menschen, maar van eene hoog bruine kleur.

Den dag brachten zij door in het bewerken van het land, en in eenig huiswerk, dat hun den kost en den onderhoud moest verschaffen.

Hun getal is nooit groot geweest. Wanneer zij in 1820 de nieuwe statuten onderteekenden telden zij 6 leden. Het is ook bij gebrek aan nieuwe leden dat hunne vergadering is uitgestorven.

Wij laten nu de huisregels dezer Broeders volgen. Zij zijn getrokken uit het oorspronkelijk gelijktijdig schrijfboekje getiteld: *Manueel der Kluyse van Oosthoven onder Turnhout*, in 12°, waarin ieder belanghebbende eigenhandig heeft geteekend. Wij vonden het in de archieven der St Pieterskerk ter pastorie rustend. De Z. E. H. Pastoor-Deken V. Adams gaf ons de toelating om het af te schrijven, waarvoor wij hem eerbiedig onzen hartelijken dank aanbieden.

H. VAN GENECHTEN en J. E. JANSEN.

Huys regelen, of Statuten voor de broederen van Penitentie, in gemeente samen levende onder den derden Regel van den H. Vader Franciscus in de Kluis tot Oosthoven.

EERSTE AFDEELING

Voor d'Oversten

- ART. 1. Er moet vinnig gezorgt worden, opdat er ten allen tijden zij eenen Godtvrugtigen en bekwamen Priester, de welken, door de wettige overheyd behoorlijk wezende aangesteld, zal bewaken de geestelijke regeltucht van de Kluis, en dus genoemd werd den *Eerweerden heer Directeur*.
- ART. 2. Den tegenwoordigen Directeur is den zeer eerweerdigen Heer, Mijn Heer J. J. J. Moons, wezendlijk Pastoor en Plebaan der Parochie van Turnhout.
- ART. 3. Eenen van de Broeders moet er ook op alle tijden oversten zijn, aan wie is toebetrouwd de wereldlijke bestuuring van de Kluis, en ook de handhaving van de geestelyke tugt, dezen zal men noemen *vader oversten*.

- ART. 4. Behalven den *Vader oversten* moet er wezen eenen *broeder Vicarius*, en eenen *broeder Novitiemeester*.
- ART. 5. Br Antonius Wouters werd mits dezen aangesteld tot *Vader Oversten*. — Br... (1) *Novitiemeester* en *procurator*.
- ART. 6. D'Ampt-bediening dezer drij neemt ingank op den dag van d'uytkonding dezer klusregelen of statuten, en zij duurd drij volle jaren, ten zij ('t welk Godt behoedet) er beweeg-redenen voorkwamen om eenen, of meerdere af te zetten.
- ART. 7. 't Beslissen over de genoegsaemheid zulker beweeg-redenen komt (bij uitsluiting van d'andere broeders) toe aan het oordeel der geestelijke overheid.
- ART. 8. Den *Vader oversten*, de broeders *Vicarius* en *Novitiemeester* mogen naer hun drij-jarige bediening loffelijk te hebben voltrokken, worden heringekozen.
- Nota*: D'Artikelen 6, 7, 8, grijpen plaats, niet enkel voor de drij eerste jaren, maar voor altijd.

TWEEDE AFDEELING

Voor het kiezen der Oversten

- ART. 9. Den *Vader oversten* word gekozen onder voorzitting van den E. W. H. *Directeur* door alle en iederen broeder, die drij volle jaeren van professie hebben.
- ART. 10. In 't geval dat de stemmen voor de gekozene gelijk zijn, dan is de beslissing aan den Eerw. Heer *Directeur* in alle kiezingen.
- ART. 11. Den Br *Vicarius*, ook den *Novitie-Meester* worden gekozen door den Eerw. H. *Directeur*, en *Vader Oversten*.
- ART. 12. De pligt van den *Vicarius* is aan den *Vader oversten* behulpsaem te wezen in alles, waertoe hij redelijk wordt gevraagd.
- ART. 13. De pligten van den *Novitiemeester* zijn als volgt:
(1^e) op de ueren, door den eerw. Heer *Directeur* hem voorgeschreven, moet hij de proeve broeders onder-

(1) N. is uitgeschrapt

- weysen in de zeden, in het godt-vrugtigh leven, en wel bijzonder nopens het inwendig gebed;
(2^e) hij zal zorgen, dat de *Novitien* zoo nauwkeurig als het mogelijk is, van buyten weeten den regel, welken zij verlangen te beleijsde en ook de statuten van het huys;
(3^e) hij zal hen neerstig inboezemen d'uytlegging of verklaringen van ider hoofdstuk des regels.
- ART. 14. Ten tijde der afwezenheid van *Vader Oversten* bedient Br. *Vicarius* de plaats van den *Oversten*.
- ART. 15. Deze twee mogen zonder dringende oorzaeken nooit samen afwezig zijn.
- ART. 16. Is het saeken zij beyde moeten afwezig zijn ten zelve tijden dan staet den *Novitie-Meester* als *oversten*.
- ART. 17. Nooit mogen de drij laest gemelde gesaementlijk afwezig zijn.

DERDE AFDEELING

Van de Proev. broeders, of Novitiën ende beleydenis of professie

- ART. 18. De *Novitiën* worden aangenomen van *Vader oversten* met kennis en toestemming van geestelijke overheid.
- ART. 19. De weyze van proevelingen te ontfangen, voorgeschreeven in het eerste en tweede hoofdstuk van den derden regel onzer H. *Vader Franciscus*, moet stiptelijk worden ingevold.
- ART. 20. Den *Vader oversten* zal met den ontfangen *Novitie*, voor al eer deze gekleed word, duidelijc overeenkomen:
(1^e) nopens de kleederen, lijnwaed en voordere zaeken, de welke hij hoeft mede te brengen in de klus;
(2^e) nopens de hoeveelheyd der betaeling voor de mondkosten ten tijde van het proevjaar;
(3^e) nopens hetgene aan hem zou moeten terug gegeven, indien hij de klus verliet voor aeler geprofest te zijn.
- ART. 21. Het proef jaer duerd 12 volle maenden.

- ART. 22. De leste maend verlopen zijnde, word den Novitie door den oversten voorgesteld aan die broederen, dewelke volgens den negensten artikel regt hebben om stem te geven, die te weeten, de welke drij volle jaere geproffest zijn. Deze broeders moeten hem stem geven om den proeveling aan te nemen of af te wijzen zonder alle partijdigheid, en volgens het getuygen van het gewis. Zulke stemmen worden afgenomen door E. H. Directeur op den zelven voet, gelijk hier voren is gezegd. Art. 9, 10 en den zelven voorstel met stemming zal plaats grijpen op geleijke wijze in het beginsel der twelfde maand van het proevjaer.
- ART. 23. Het proevjaer voltrokken wezende doet den broeder de beloften of belijdenis in d'handen van den E. H. Directeur en hij spreekt dezelve letterlijk uyt zoo, en gelijk dezelve staet uitgedrukt in de dienst pleging der professie of belijdenis van het derden order (mih pag. 194).
- ART. 24. In kleeding of professie doet het huis voor onthael van vrienden etc. geen bekostingen, hoe genaemt, dus als er eenige zouden volgen, deze zijn tot last van den gekleed of geprofest wordende broeder.

VIERDE AFDEELING

Van d'algemeene regeltugt, meest wegens het tijdelijk.

- ART. 25. Alle broeders moeten zonder knorren en tegen preutelen gehoorzaam wezen aan Vader oversten, en deze afwezig of belet zijnde, aan zijne plaats bekleedden; Dus hebben zij te volbrengen alle geoorlofde werken, en laesten hen, zoo binnen als buyten de Kluis van de overheid wordende opgeleyd.
- ART. 26. Den Vader oversten moet op kosten der gemeente aan de broederen bezorgen zedige kleederen; het kleedsel zal, zoo veel het des tijds omstandigheid toelaet, gelijkformig in de stof, maeksel of fadsoen, en in de verven of couleur, en naer het versleyten van de tegenwoordige kleedren zal men draegen hoog bruyn couleur.

- ART. 27. Den Vader oversten is insgelijks verpligt de Broederen te voeden met gezonde drank en spijsen; en dat zoo veel hen noodig is om geestelijke en tijdelijke lasten te kunnen draegen.
- ART. 28. Als eenen geprofesten broeder, het zij om redenen gedwongen, het zij met vrijen wil de kluis verlaet, dan heeft hij geen het minste recht om iet te rug te vraegen, ten zij zijn ingebragte kleederen, of der zelven weerden, welke zij op den profesdag hadden, daarom hoeft men de zelven behoorlijk te schatten omtrent het tijdstip der belijdenis.
- ART. 29. De broeders zullen alles wat zij verdienen en van anderen krijgen (het is het zelven uyt wat hoofde) trouwelijk afgeven aan den oversten, zonder iets voor zig te behouden.
- ART. 30. De B... behouden zoo naer, als voor de professie, den eigendom van de tegenwoordige en bijkomende goederen, edog, zoo lang zij in de vergadering blijven, zullen zij de inkomsten of revenuen der zelven moeten inbrengen ten voordeelen der gemeente; en voor zig mogen zij niets behouden ten zij met uitgedrukten oorlof van Vader Oversten.
- ART. 31. Den oversten zal van 6 tot 6 maanden, dus tweemaal binnen jaer, rekening doen nopens den tijdelijken toestand der gemeenten aan de geestelijke overheyd in het bij zijn van Br Vicarius. De eersten uitslag zulker toestand zal gegeven worden omtrent of op den dag van de uitkondiging dezer statuten.
- ART. 32. Niemand der broederen mag in de kluis ontvangen eenig vrouw persoon, ten zij met zonderlinge toestemming van Vader Oversten; en dezen zal ten dien einde, bij goedkeuring van den E. H. Directeur bestemmen een of meerdere plaatsen binnen het huys. Nooit mag iemand van het ander geslagt den voet setten op de celle van oversten of broeders, nooit zal men eenen of meerdere laeten komen in den gemeenen refter om daer te eten of te drinken.
- ART. 33. Het is verboden aan alle onderhoorige broeders imand te vraegen of te ontvangen, het zij op den middag,

het zij op het avondmaal; even eens is hen verboden in herbergen onder Oost-hoven en Turnhout gaen te eeten of te drinken.

- ART. 34. Men mag ook geen manspersoonen eeten of drinken aanbieden zonder oorlof van den oversten binnen de Kluys.
- ART. 35. De recreatie dagen worden toegestaan door gemeene beraeming van den E. H. Directeur en Vader Oversten volgens tijd en gelegenheid.
- ART. 36. De broeders zullen hun testament maeken volgens het negensten hoofdstuk van den derden Regel.

VIJFDE AFDEELING

Van d'algemeyne regeltugt wegens het geestelijk.

- ART. 37. De Mettenen en laudes zullen koorgewijs en gestadig of zonder slobberen van de broeders worden gelezen van den 21 Meert tot den 21 September ten 5 en het overig van het jaer ten 6 ueren smorgens; en naer het eyndigen der zelve zullen zij zich godvruchtig bezig houden met de recollectie, meditatie of inwendig gebed, ten tijde van een quartier uers. De prime, tertien, sexten en nonen worden gelesen op de zelvde wijs om half twelf voor den middag. En onmiddelijk naer het noenmael de vesperen met de completen.
- ART. 38. S'avonds naer het avondmaal, of collatie leest men eerst gesaementlijk de spalmen *Misere* en *De profundis* voor de overledenen in de nederduitsche tael, hier naer doet men een kruysgebed van 7 *vaderonsen* en 7 *weesgegroeten*, naer dit houdt men de recollectien etc. gelijk smorgens geplogten wordt naar de *laudes* (het art. 37.)
- ART. 39. Schoon het wenschgelijk zij, dat iederen broeder verdienen alle volle affaeten, om de belijders van den derden Regel mildelijk gejongd, evel wel door dese statuten word hen maer opgelegd, dat zij alle biegten en communieceeren op iederen eersten Zondag van iedere maend; het welk voornaemelijk ten tijd van geheel het

proevjaer hoeft te worden onderhouden. Voor het overig het meerder of minder ontvangen van gemelde HH. Sacramenten word gelaeten aan het oordeel van den E. H. Directeur voor het algemeyn en aen elken biegtvader in het bezonder. *Wes aangaende zij wel bemerkht*: dat de broeders zig zullen stiptelijk wachten van glopen of opspraak te maken ten opsigt dezer beoefening hunner medebroederen in het naederen tot de heylige sacramenten; want op geestelijke zaeken houden een waekende ooge, dit komt eeniglijk de ziel bestidieren toe.

En zou men zeker zijn, dat deze worden bedrogen, of geleurd, dan mag men hen verwittigen, dog met en uyt liefden voor de ziel.

- ART. 40. De proevbroeders houden exercitie drij achtereenvolgende dagen en deze onmiddelijk voor den professie-dag.
- ART. 41. Op ideren Zondag, en gevierd wordende heyligen dag, doet'er eenen van de broeders exercitie, men zal beginnen van Vader Oversten, d'andere zullen volgen, ider op zijne beurt, volgens ouderdom van professie. En op gemelde dagen moeten de parochie diensten van alle godvruchtig bijgewoond worden, niet belet wezende broeders, naar het eynden der diensten gaan zij regt naar de Kluys zonder ergens ten zij met oorlof van Vader Oversten naer of in te gaen.
- ART. 42. De vastendagen, te onderhouden, volgens den regel worden bepaald, vermeerderd of verminderd door den E. H. Directeur.
- ART. 43. De stilzwijgenheid of silentie moet stipt onderhouden worden, gans ten tijden van het noenmaal en de collatie op de vastendagen, aangewezen door den E. H. Directeur, insgelijks moet zulke stilzwijgenheid waergenomen zijn op alle gebode vasten dagen van onze Moeder de heylige Kerk.
- ART. 44. t'Gebieden van voordere stilzwijgendheid op andere tijden word gelaten aan 't oordeel van den E. H. Directeur.
- ART. 45. Op gemelde vastendagen zoolang den middag, of Collatie duurd, moet er gelesen met luy stem in eenen

- of meerdere onderwijzende boeken, welken den Eerw. Heer Directeur zal gelieven te verkiezen.
- ART 46. Hoe lang, en wat men dagelijks zal voorlezen onder 't tafel 's middags en 's avonds, zal opgeven worden door den zelve E. Heer.
- ART 47. Op de Vigiliën der hoog tijden van *Paeschen, Pinxteren, Alle Heiligen en Kerstmis*; item daegs voor den feestdag van onzen H. Vader Franciscus zullen dese huysregelen onder 't noenmael worden voorgelesen voor den eersten artikel tot den laatsten toe.
- ART. 48. Op iederen vrijdag van het jaer, niet vallende op een der opgehaelde vigiliën, zal men onder den middag lesen, heel den regel van het derden order.
- ART. 49. D'uitleggingen van denzelven regel moeten ook meermaals worden voorgelezen, zoo en gelijk het den E. H. Directeur gebieden zal.
- ART. 50. Den Eerw. Heer Directeur en vader oversten zullen zorgen, op dat het voorlezen geschiede door die broederen, welken men duydelyk kan verstaen.
- ART. 51. Deze statuten, ook alle anderen, bij aldien de geestelijke overheyd denkt, dat er veel of wijnig verandering noodig is, zullen met ootmoed en vernedering van alle broederen worden aangenomen met belofte van ze nauwkeurig 't onderhouden; en tot bewijs zulk'er gewilligheyd moeten alle broeders, als nu ledemaeten der kluytsvergadering wezende, zulke aanveerding en belofte eygen-handig onderteekenen op den dag der uyt-konding of te publicatie dezer.
- ART. 52. Allen proev-broederen moet de zelve aanveerding en beloften van 't onderhouden ook eygen handig onderteekenen, ten eersten onmiddelyk voor de kleeding, 2) onmiddelyk voor het uyt-spreken der belijdenis.
- ART. 53. De geestelijke overheyd behoudt het onschendbaar regt van deze huysregelen, of statuten te veranderen, te vermeerderen en te verminderen zoo en als ten raede. Alles tot meerder eer en luyster Godts, tot verheffing van onze H. Vader, en tot zaligheid der zielen.
- Ik ondergeteekende verklaerde bovenstaende huysregelen of statuten te hebben verstaen-baer voorgelezen, en uitgekondigd

dezen vierden van de maend October 1820, zijnde de feestdag van den H. Vader Franciscus.

J. J. J. MOONS, PLEB.

Wij onder geschreeven hebben de boven staende huysregelen of statuten duidelyk hooren uytgekondigt worden den 4 October 1820.

..... Wij aanveerden de zelve met vrijen wil van den eersten artikel tot den lasten toe, en wij beloven dezelve met de hulp der goddelijke gratie, stipt te zullen onderhouden.

Tot teeken der waerheyd hebben wij hier onder eygenhandig geschreven onze naemen.

Is geteekent : ANTONIUS WOUTERS,
ANDREAS VAN KANTER

Is geteekent op den 6 Oct. 1834 JOANNES SNELDERS
door de volgende broeders : PETBUS JOANNES ALEXIUS KEIJSER
JOSEPHUS VAN MALDEREN ADRIANUS BEERENS
J. B. WOUTERS MARTINUS EELEN.
M. GEENS

JOSEPH LANHAGE WOUTERS.

Wij onder geschrevene present als getuygen :
ADRIANUS KERSTENS, Priester,
CORNELIUS J. VAN OECKEL.

Voor gelijkvormig afschrift :

J. J. J. MOONS, Pleb.

Ita est JH. VANDER MEREN, Directeur.

Lied ter eere van W. F. Van Genechten

(No 1791)

Dit lied werd samengesteld ter eere van Walter-Franciscus Van Genechten (1), eerste in wijsbegeerte ter Hoogeschool van Leuven, den 25 Augustus 1791. Het zingt den lof van den veelbelovenden jongeling en roemt tevens zijne geboortestad, Turnhout, en zijne hooggeachte familie, in verzen zeer eigenaardig van stijl en inhoud.

Het oorspronkelijk stuk, waar wij het van afschreven, berust in de bibliotheek der abdij van 't Park. Het is een lang blad van Elzevier papier, waarop in twee kolommen deze verzen gedrukt werden te Leuven bij J. Van Overbeke, In de Gouden Lamp. Alhoewel het noch dagteekening, noch naamteekening draagt, mogen wij het stellen in het jaar 1791, het jaar der benoeming van den Primus. De schrijver bleef ons onbekend.

J. E. J.

(1) J. E. JANSEN, *Turnhout in het verleden en het heden*, d. II, bl. 150, (Turnhout, 1905).

Cantilena

I.

Euge fertilis laurorum
Exili Taxandria,
Non exili quam honorum
Messe ditat copia!
Tuque primas tenens partes,
Tu, Turnholtum, pluribus
Notum lauris, nunc per artes
Emicas, fulgentius.

II.

Van Genechten prisca rursum
Dignitatum decora
Auget, prima dum per cursum
Sophiæ fert præmia:
Van Genechten Turnholtanus
Turnholtanæ roborat
Gymnadis victrices manus,
Quas sophista metuat.

III.

Nobilis Athleta! tendis
Per victorum compita,
Et celsissimus ascendis,
Non ceratus æthera;
Illic immortalitatis
Jam prælibas epulum:
Haurit Fama delicatis
Auribus præconium.

IV.

Van Genechten, tecum gaudent
Tres Heroes inclyti,
Queis ejusdem semper plaudent
Gymnadis Discipuli,
Simons et Van Gils, et Oomen,
Primi tres in Artibus;
Quinto tuum scribit nomen,
Hos præcedens, Bosschius.

V.

Duplex est, te triumphante,
Turnholtanis gloria,
Oppido nativa dante
Tibi vitæ lumina :
Juventutis eruditæ
Forma præbet alteram
Plausus, doctum ob & mite
Genium, materiam.

VI.

Pater tuus tuam scivit
Parvuli solertiam,
Et jam olim præ sagivit
Nobis hanc victoriam :
Ratum juvenis probasti
Patris vaticinium,
Qui trophæum reportasti
Victor votis omnium.

VII.

Plaudit Gymnas, plaudunt cives :
Illa condiscipulo,
Hi municipi, qui dives
Fluctu redit Colchico,
Velleris nobilitatus
Ornamentis aurei.
Minus Jason, suis gratus,
Dignus fuit concini.

VIII.

Age, Pugil coronate
Lauris & virtutibus,
Amodo perennizate,
Fave nostris plausibus.
Te juvenus æmuletur,
Studiosa subsequi,
Dum perenne concinetur
Tuo decus Nomini,

VIVAT VAN GENECHTEN TURNHOLTANUS !

VIGEAT GYMNAS TURNHOLTANAE GLORIA.

Lovanii, Typis J. F. Van Overbeke, sub signo Lampadis Auræ.

Quelques Ordonnances du Magistrat de Turnhout par L. Stroobant.

Les ordonnances du Magistrat constituent une source précieuse pour l'étude des mœurs et des coutumes de nos ancêtres. Mieux que par la tradition, le folkloriste y retrouve, avec des détails pleins de saveur, l'exposé de pratiques populaires, qui de nos jours paraissent bizarres, mais dont l'antiquité est parfois des plus reculées.

C'est désireux d'apporter notre contribution à la connaissance de la manière de vivre des anciens Turnhoutois, que nous avons copié aux archives de la ville les documents ci-dessous :

Le Costume des Pauvres

Les pauvres habillés par la table du St Esprit devaient porter une marque distinctive qui constituait à Turnhout dans le fait d'avoir la moitié d'une manche — sous le bras — en blanc.

On sait combien fut commune cette pratique au moyen-âge où tous les valets portaient comme signe de servitude des costumes mi-parti d'une couleur. Il existe d'ailleurs de nombreux édits prescrivant le port d'un signe distinctif extérieur aux juifs, aux dettiers, aux prostituées et autres individus tarés de la Société.

Ordonnantie vande Reglement op het cleeden der arme personen levende van de arme taefel alhier.

Alzoo men t' sedert eenige jaeren bevonden heeft dat sommige arme personen alhier levende van de Heyligh Geest taefele deser stad ende vrijheyt Turnhout tuisbruykende de goederen ende effecten der voorscr. arme tafel soo is bij mijne voorscr. Heeren geordonneerd dat alle de arme personen levende der arme ofte Heyligh Geest taefele sullen moeten gecleed worden met *eenen witten lap onder den arme* gelijk voorgankelijk altijd is geobserveert geworden, ordonnerende den tegenwoordigen Heylich Geest meester nu sijnde ende namaels te kiezen ende aen te stellen de arme luyden niet anders te doen cleeden dan op maniere voorscreven op pene dat de cleederen anders gemaect dan met eenen witten halve mauw sullen voor sijnen priveen last ende tot sijnen coste oock met verboth aen den Heylig Geest, Mr soo iemant der selve arme quame den witten lap uyt hun cleed te doen de selve niet meer te voorzien van cleed ofte onderhouden te worden maer sullen de selve voor altijd gepriveert blijven der voorscr. Heylig Geest proeve te genieten.

Aldus geresolveert in collegio van mijn Heeren voorscr. desen 13de Maert 1744. (1)

Koeken cappen met beyltiens

En 1777 le magistrat de Turnhout rendit une ordonnance contre les *koekcremers*, colporteurs de couques qui s'établissaient les dimanches et jours fériés sur la grand place. Ces intéressants

(1) Archives communales a Turnhout. — reg. 1165 p. 87.

particuliers pratiquaient un jeu qui semble avoir joui d'une certaine vogue puisqu'il empêchait les enfants de se rendre à la messe. Il est cependant difficile de déterminer les règles du *Spel van naer de koecken te cappen met beyltiens ofte capmessen* quoique l'ordonnance en question déclare que le fait de manier des hachettes et des couteaux pour l'exercice de ce jeu a occasionné des accidents. Une amende de sept escalins et la confiscation de la marchandise fut édictée à charge des colporteurs. De plus le jeu en question fut défendu tant en public que chez les boulangers sous peine d'une amende de douze escalins.

**Politique ordonantie op het vercoopen van koecken op son-
daghe ende Heylighdagen.**

Alsoo de koekcremers soo vermeten sijn van alle sondagen ende heilighdagen publicq op de merckt te staen direct strijdigh tegen alle geestelijcke ende werelycke ordonnantien ende waerdoor de kinderen worden afgetrocken van den Godsdinst, ende tot dien eynde aldaer gebruicken een spel van naer de koecken te cappen met beyltiens ofte capmessen oft met messen daer naer te snyden, seer perijkeleus om daerdoor ongelucken te veroorsaken aen de kinderen gelyck already geschiet is.

Soo wort by myne Heeren die Hooftschout ende Schepenen der stadt ende vrijheydt Turnhout wel expresselyck verboden aen alle eensgelyck wie het zij van met eenige cramen des Sondaghs ende 's heylighdaghs op de merckt oft elders publicq uyt te staen op pene van verbeurte der koecken ende eene amende van seven schellingen voor elcke contraventie.

Item wort wel expresselyck verboden het spel van naer de koecken te cappen met eenige bijltiens, capmessen oft andere instrumenten tzij publicq op de merckt oft straten t'zij privatelyck in eenighe huysen van cremers oft backers op pene van twelf schellingen voor ieder contraventie ende verbeurte der koecken ende instrumenten, de voorscr. pene te verdeylen volgens het Keurboek ende daer sal wel expresselyck op geleth worden.

Aldus geordonneert ende gestatueert in collegio Dominorum desen 9 mey 1777. (1)

Me present,

(S.) DE FIERLANT S.

(1) Archives communales à Turnhout, reg. 1165, p. 126.

Chants à la Nouvel An.

En 1774 le Magistrat signale qu'annuellement on expérimente que la fâcheuse coutume de parcourir les rues et d'aller chanter de porte en porte, est une cause de débordements et d'insultes et qu'afin de prévenir les désordres, il convient de défendre cette coutume. En conséquence il est fixé une amende de six florins à charge des contrevenants, les parents étant rendus répondants de leurs enfants et les maîtres de leurs serviteurs. En cas de non paiement de l'amende en question les contrevenants devaient subir un emprisonnement de huit jours au pain et à l'eau. La coutume a survécu à cette sévère répression et de nos jours encore les enfants s'en vont la veille de l'an chanter de porte en porte « *Nieuwejaerke zoete, etc.* » (1)

Ordonnantie raeckende het singen der Nieuwjaeren

Alsoo men bij experientie jaerelijckx ondervonden heeft datter menighvuldige insulten ende ongeregelheden sijn geschiedende door het quaet gebruyck van met den Nieuwjaar de straeten afteloopen ende van deur tot deur te gaen singen, om waerinne te versien ende dese desordres voor te comen so wort bij mijne Heeren die Hooftschout ende Schepenen der stadt ende vrijheijt Turnhout wel expresselijck verboden dat niemant wie hij zij en sal vermogen te gaen singen om eenige nieuwjaeren oft omtrent den tijt van het selve op wat pretext het soude mogen geschieden ofte niet op de pene, dat alle de gene, die contrarie sullen bevonden worden gedaen te hebben, sullen vervallen in eene amende van sesse guldens, sullende de ouders voor hunne kinderen ende meesters voor hunne dienstboden moeten instaan ende wesen responsabel ende de gene die dese amende niet comen betaelen sullen gesteld worden in de gevanckenisse te water ende te broodt ten tijde van acht daegen.

Actum in collegio Dominorum desen 24 december 1774 (2).

Me presente,

(s) DEFIERLANT, Sris.

(1) Ces chants ont été publiés en 1844 par Eugène STROOBANT dans la *Wodana* éditée à Gand par Wolf et les frères Van de Velde.

(2) Archives communales à Turnhout. Reg. 1165, p. 123.

La Feuille de Contribution en 1794.

Pour autant que nous puissions, d'après nos impressions pénétrer leur psychologie, nos ancêtres durent faire un accueil plutôt froid à l'ordonnance qui suit.

Le 7 Novembre 1794 tous les citoyens de Turnhout, — sans exception aucune — furent invités à porter sans délai à l'hôtel de ville toutes leurs espèces d'or et d'argent, tant monnayées que non monnayées, ainsi que tous leurs bijoux et argenteries et cela *in natura*. Exception fut faite toutefois pour les montres que les citoyens furent autorisés à conserver. *Men sal beginnen desen dagh ten 2 ueren*. Ce quart d'heure a du faire naitre bien des hésitations et nous aimons à croire que les Turnhoutois n'exécutèrent pas à la lettre un ordre aussi draconien.

Alsoo door degene representerende het corpus der stadt ende vrijheyd ende aenhoirt ende daer toe geroepen sijnde de principaelste gegoeydens is het vast gesteld de ordonnantie van den 8e Brumaire lestleden, ten vollen tot sijn uytwerksel te doen hebben, soo wordt aen een iedereen, niemandt uytgenomen, seffens door hun ten stadthuysse alhier over te brenghen alle hunne specien van geldt soo gemunt als ongemunt van gout ende silver, als oock alle hunne gout, silver wercken soo gewerckt als ongewerckt ende dat in natura, maer de uerwerken daer niet begrepen, ende dat sonder uytstel, men sal beginnen desen dagh ten 2 ueren naer middagh ten savonts te 8 ueren.

Actum in collegio desen 7 November 1794.

Publicatem desen... voormiddags omtrent den 10 ueren. (1)

En 1780 le Magistrat de Turnhout défend de fumer en rue ou de tirer des coups de feu à l'occasion des nocés :

Politique ordonnantie verbiedende het schieten ter oorsaecke van houwelycken als voor andere redenen, het gaen met vierende pijpen, etc.

Daer wort wel expresselyck verboden bij mijne Heeren die Hoofschouteth ende Schepenen der stadt ende vreiheydt Turn-

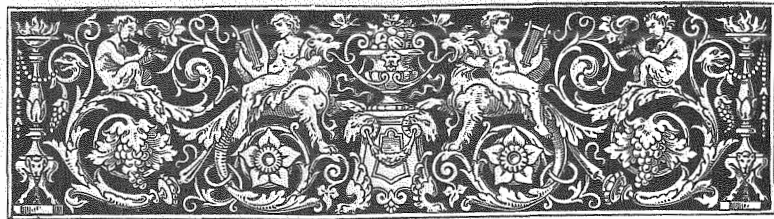
(1) Archives communales à Turnhout. Feuille volante dans le registre n° 1165.

hout aen alle ende iegelyck die sijn woonende onder den jurisdictie van Turnhout van te schieten met eenighe busschen, roers, pistolen ofte andere instrumenten hoe genoempt, zij ten opsichte van eenige houwelijken oft om wat oorsaeke het soude mogen wezen op pene van ses guls te bekeuren volgens keurboeck, ende bij nachten oft savons dobbel op gelijcke pene wort oock verboden het schieten van fuseën, vuerpijlen, ende diergelijcke dingen daer eenigh onheyl van brant can door veroorsaect worden, oock wort aen eenyder op pene als voor verboden van met geene vierende tabackx pijpen op straten te comen ende wort oock geordonneert dat een igelyck sal voor hunne peerden op den steenwegh moeten gaen op pene als voor, geschiedende dese om alle ongelucken te voorkomen ende dat de ouders voor hunne kinderen ende de meesters en meestersen voor hunne dienstboden sullen moeten instaan.

Actum in Collegio Dominorum desen 2 September 1780.

N. Poppelius. In 1904 droeg *Taxandria*, bl. 174 eene studie voor van den den Eerw. heer van Eyndhoven, getiteld : *De H. Nicolaus Poprelius, zijn naam en zijn geboorteplaats*. Aan de belangstellende lezers wordt ter kennis gebracht dat bij E. Beckers, drukker te Diest, een tegenstrijdig werkje is verschenen : *De H. Nicolaas Poppel*, door C. R. pr.

De Heeren van Cuyk van Hoogstraten en van Mierop

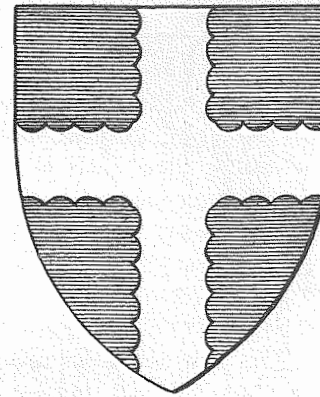
DOOR

Ed. Adriaensen, Gemeentesecretaris te Hoogstraten

Ongeveer eene halve eeuw geleden, gaf Dr Jan J. F. Wap, op eene prijsvraag, uitgeschreven door het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, op voorstel van den heer P. J. M. Hermans, wethouder der stad Grave (Nederland), de geschiedenis in het licht van *het Land en de Heeren van Cuyk*. Het werk legt getuigenis af van veelzijdige opzoekingen, ernstige studie en onverdroten arbeid. Meermaals heb ik het met vrucht gelezen. Ik ben echter verplicht te erkennen, dat de schrijver vele misslagen hadde vermeden, indien hij in de gelegenheid geweest ware de archieven onzer stad te raadplegen.

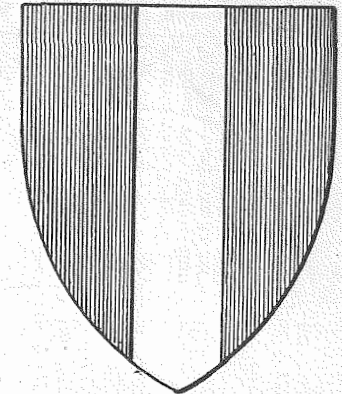
De bronnen waar Dr Wap hoofdzakelijk aan geput heeft, o. a. Paringuet, Butkens en De Klerck (Brabantsche Yeesten), zijn

GEMMENICH.

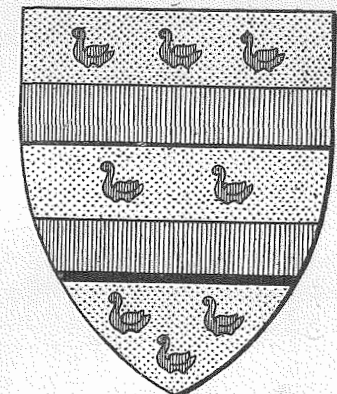
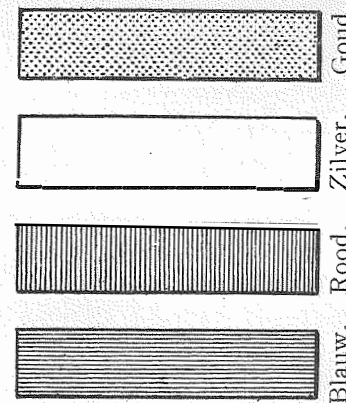
In blauw een zilveren uitgeschulpt Kruis.

HOOGSTRATEN.

In rood een zilveren paal.

CUYK.

In goud twee rooden balken en acht merels van (in rood) zelfde kleur, zonder pootjes en zonder snavel of bek.

LIJST A.

Wennemaar van Gemmenich † 1284
Joanna Vrouwe van Hoogstraten

(c) Jan van Cuyk † 1308
Joanna van Gemmenich
Jutta van Nassau

Ida van Gemmenich
Costen, Heer van Ranst en Berchem

<p>Antonius 1364</p> <p>Jan, proost</p> <p>Jan (van Mierop) † 1354 Maria van Berlaer</p> <p>Zie lijsten C—D</p> <p>Agnes † 1345 Hendrik van Leuwenberg</p> <p>Williem † 1303 Sophia</p> <p>Margareta 1290 Jan III van Heusden</p> <p>(c) Otto † 1350 Joanna van Heverlé Joanna van Vlaanderen Wed. Gerard van Diest</p> <p>Hendrik † 1304</p>	<p>Margriet 1364 Hendrik van der Braken</p> <p>Wennemaar Elisabeth Wouter Smeets</p> <p>Zie lijst B</p> <p>Jan † 1357 Cath. Berthout (Bebbeken)</p> <p>Jan † 1318 (c.)</p>	<p>Williem 1353</p> <p>Gerard Aleid de Cook</p> <p>Hendrik 1447</p> <p>(c) Wennemaar † 1390 Aleid van Haatten</p> <p>(c) Hendrik † 1371 Gertrudis van Asten † 1418</p> <p>Jan † 1364 (c. h.)</p>	<p>Joanna Herbert van Heutkelom Joanna † 1400 Jan † 1394</p> <p>(c)</p> <p>Jan † 1442 Joanna van de Leck † 1454</p> <p>Jan † 1382 Machteld van Boetselaer (c. h.)</p>
---	--	--	---

(c) Heer Van Cuyk.

(c. h.) Heer van Cuyk en Hoogstraten.

(h. r.) Heer van Hoogstraten en Ryckevorsel.

(h) Heer van Hoogstraten.

(r) Heer van Ryckevorsel.

niet zeer betrouwbaar. Van daar dat de algemeene geslachtslijst der Heeren van Cuyk, waarmede het werk van Dr Wap eindigt, leemten aanbiedt.

Ik zal trachten deze zooveel mogelijk aan te vullen. Tot staving zal ik de akten aanhalen, waarin de ontbrekende gedeelten voorkomen. Ook is het mijn inzicht alles mede te deelen, wat mij betrekkelijk de van Cuyk's in de hand viel; het zijn losse schakels, die later tot eene keten kunnen saamgevoegd worden.

Na deze korte inleiding vang ik met mijne verhandeling aan.

Bij den aanvang der 13^e eeuw werd Hoogstraten door Hendrik van Brabant tot *Stad en Vrijheid* verheven.

De akte, waaruit wij dit vernemen, is die, waarbij Godevaart, Heer van Breda, zich met zijn Land in vassalagie aan Hendrik I, Hertog van Brabant, onderwerpt. Zij dagteekent van 6 Maart 1212. Daarin leest men:

« Item alle die mannen des voorsz. Godfroidts die in den « dage van dese conventien vrije steden, die van nyeuws had- « den gemaect, ingegaen waren om te wonen, te weten: Ois- « terwyck, Arendonck, Herentals, Turnhout, Hoichstraten, enz. »

Omtrent dezen tijd is de geschiedenis, wat Hoogstraten betreft, ongemeen duister. Vele jaren na de verheffing dezer plaats tot stad, was deze beheerd door eene Vrouw, Johanna genaamd. Zij was de erfdochter en het enig kind van den Heer van Hoogstraten. Haar echtgenoot Wennemaar van Gemmenich, werd in den krijg om het bezit van Limburg, tegen Reinout I van Gelder, bij de bestorming van het kasteel van s'Hertogenrode, in het land van Valkenburg, bij eenen hevigen stormloop door eenen pijl in het hoofd getroffen, waaraan hij weinig tijds nadien overleed.

Heer Wennemaar en Vrouw Joanna hadden slechts twee dochters: Johanna van Gemmenich, gehuwd met Jan, Heer van Cuyk en Ida, de jongste, welk de echtgenoot werd van Costen, Heer van Ranst en van Berchem. (1)

(1) *Nobilis vir dominus Johannes, dominus de Kuc* — 1289, 17 janvier; type équestre; le bouclier et la housse à deux fasces et à huit merlettes, rangées en orle. L.: S. *Johan*;.. *Kuc*... contre scel: écu aux mêmes armes. L.: †. *Secretum doni de Kuc*.

Mes sires Jehan, Sirez de Kuc, scelle un acte de son cousin Jehans Bertans,

De Heer van Cuyk was een ervaren en dapper krijgsman. Hij genoot, om zijne bewezen diensten, het vertrouwen van den Hertog van Brabant, en nam een werkzaam deel aan 's lands huishoudkundige zaken.

Van 1288 tot 1308 bezegelt hij mede, of trad hij als getuige op in een aantal hertogelijke oorkonden. Dikwijls is hij vergezeld van een zijner zonen, Hendrik, Otto of Willem. Niet zelden komt hij voor als bemiddelaar, scheidsman, beslisser, gevolmachtigde, ja als borg voor den Hertog van Brabant.

Vroegtijdig verloor hij zijne echtgenoot. Hij ging een tweede huwelijk aan met Jutta van Nassouwen. Zijne eerste echtgenoot had hem verscheidene kinderen geschonken: Hendrik, Otto, Margareta, Agnes, (1) Willem, Jan, gekend onder den naam van den Mierhoop of Mierhop en Jan, proost.

Zijn oudste zoon, Hendrik sneuvelde in Juli 1304 vóór Maastricht. In dezelfde maand van het vorige jaar was zijnen zoon Willem hetzelfde lot te beurt gevallen.

Jan I, Heer van Cuyk, stierf den 13 Juli 1308 na een roemvol leven.

Laten wij hier het woord aan Dr Wap:

« Volgens regt, had bij den dood van Jan I, de zoon van « zijn overleden oudsten zoon, Hendrik bij Maastricht, in 1304 « gesneuveld, te weten Jan II, zijnen grootvader in het bewind « der heerlijkheid moeten opvolgen, doch dit blijkt het geval « niet te zijn geweest, maar wij vinden dezen, reeds sedert 1285, « als Heer van Hoogstraten en Otto, des Heeren Jans toen « oudsten in leven zijnden zoon als Heer van Cuyk, aan het bestuur.

« Wat de reden der niet opvolging van den wettigen klein- « zoon, maar wel die van den tweeden zoon des vorigen Heers « van Cuyk mag geweest zijn, is duister; wel hebben wij ge- « gezien, dat zoowel Jan I, Heer van Cuyk in 1308, als zijne

Sires de Malines, 1301; écu aux mêmes armes, sommé d'une tête de femme coiffée d'une sorte de béguin. L.: †. S. *Johannis domini de Kuic*.

DE RAADT. *Sceaux armoriés*. T. II. 296.

(1) *Löwenberg*. Agnes, 1311, 33,68: dans le champ du sceau, ogival, dame debout, tenant un faucon sur la main gauche, accostée de deux écus: A, deux fasces, accompagnées de huit merlettes rangées en orle (cuyk); B, un échiqueté et un lambel à cinq pendants, brochant. L.: S. *Agnes Uxor (!) Henrici de Lewenberch*, Militis. DE RAEDT.

« echtgenoot-weduwe, Jutta van Nassau in 1312, beiden, hunnen « kleinzoon, Jan, Heer van Cuyk noemen, en, daarentegen, « Otto, hunnen zoon, enkel met den titel van Ridder aandui- « den, terwijl wij Otto, eerst in 1318, als Heer van Cuyk, zien ze- « gelen, en den 8 Januari 1320, de regten, door zijne voor- « zaten aan de inwoners van Grave toegestaan, bevestigen en « vermeerderen! (Bladz. 128).

« Alleen van den oudsten zoon, Hendrik, moeten wij hier « gewag maken, aangezien deze, reeds kort na den dood zijns « grootvaders, Wennemar van Gemennich, Heer van Hoogstraten « *schijnt geworden* te zijn, immers, Butkens noemt Jan I, van « Cuyk, een jaar na zijns schoonvaders dood, Heer van Hoog- « straten, doch dit slechts eenmaal, terwijl hij hem later enkel als « Heer van Cuyk opgeeft, en buitendien geen enkel charter hem « met den titel van *Heer van Cuyk en Hoogstraten* aanduidt, *waar- « uit men mag afleiden*, dat Paringuet, gelijk ook Willems, in de « Brabantsche Yeesten van J. de Klerk, » te regt, zijnen oud- « sten zoon, Hendrik, beschouwen, als hem in 1285 in het be- « wind der heerlijkheid Hoogstraten te zijn opgevolgd. » (bladz 67).

Gelijk uit het medegedeelde blijkt, komt Dr Wap tot het besluit, niettegenstaande al de bewijzen, die de onhoudbaarheid van zijne meening staven, dat Otto, bij den dood van zijnen vader, Heer van Cuyk, en Jan, de zoon van zijnen overleden oudsten broeder, Hendrik, Heer van Hoogstraten, zou geworden zijn.

Het feit echter, dat Jutta van Nassouwen in haar testament (1212) den kleinzoon Jan, Heer van Cuyk noemt, moet stellig met zekerheid aangenomen worden.

In hetzelfde jaar, den 27 September, verschijnt hij onder dezen titel, vergezeld van zijnen oom Otto, volgens het charter van Cortenberg, in deze stad, waar noch Hoogstraten, noch zijn Heer vertegenwoordigd waren. — Voor de laatste maal zegelt Otto als Ridder, Heer van Meteren, den 18 April 1316. Ongeveer twee jaar later verschijnt hij als getuige onder den titel *Heer van Cuyk*, bij de akte van verkoop van den borg van Heusden door Jan, Heer van Saffenberg en Sophie van Heusden aan Graaf Willem van Holland.

Den 8 Jannari 1320 bevestigt hij aan de inwoners van Grave de voorrechten, die hem door zijne voorouders werden verleend.

Het is niet aan te nemen, dat Jan II, Heer van Cuyk, hiervan na een tienjarig beheer, zou hebben afstand gedaan ten voordeele van zijnen oom Otto. of dat deze, na denzelfden tijd, in het bezit van de stad Grave geweest te zijn, de door zijne voorzaten, verleende vrijheden zou bevestigen.

Om de opgegeven reden denk ik, dat Jan II, het eenig kind was van Hendrik, en omtrent het jaar 1317 als jonkman is gestorven, waarbij de heerlijke goederen op zijnen oom Otto zijn overgegaan. Deze, die tot heden als Heer van Zeelhem of van Meteren optreedt, komt voortaan, tot aan zijn overlijden in 1350, in een vijftigtal charters voor onder den titel van Heer van Cuyk. (1)

Heer Otto trad tweemaal in den echt, eerst met Joanna van Heverlé, overleden in 1332, later met Joanna van Vlaanderen, weduwe van Gerard van Diest, gestorven ten jare 1333. Beide huwelijken waren kinderloos.

Hij werd opgevolgd door Jan van Cuyk, Heer van Hoog-

(1) *Otto, dominus de Kuyc* (1328), type équestre; le bouclier, l'ailette et la housse à deux fasces et à huit merlettes rangées en orle. C. cassé (un vol?). Ornement du chanfrein: un éventail. L.: †. *Sigillum Ottonis domini de Kvc.*

Othon, Sire de Kuyc (1332), écu. aux mêmes armes, posé sur un lion rampant, accompagné dans le champ rond du sceau, d'un semé de billettes. L.: †. *Sigillum Ottonis domini de Kuyc.*

Othon, Sir de Kuc, Chev. ame et foioble du duc de Brabant, 1333. Type équestre, le bouclier, l'ailette et la housse, armoriés comme ci-dessus. C.: un chapeau de tournoi, garni de... L.: †. *Sigillum Ottonis domini de Ku...* Contrescel: dans le champ du sceau, un CQ., cimé d'un chapeau de tournoi, sommé d'un oiseau, entre deux cornes de bœuf, affrontées, bordées, chacune extérieurement d'un fer plat, chargé de six roses. L.: † *S. Secreti mei.*

Othon, Sire de Kuic, 1339. Type équestre, le bouclier, l'ailette et la housse à deux fasces et à huit merlettes en orle. C.: un chapeau de tournoi, garni de deux cornes de bœuf, affrontées, bordées, chacune, extérieurement, d'un fer plat, chargé de quatre... (roses?). L.: †. *Sigillum Ottini...i de Kuic.* DE RAEDT, *Sceaux armoriés.* T. II. 296.

Otto, Here van Kuyc, Chevalier, 1339, 3 Déc. Type équestre: le bouclier, l'ailette et la housse à deux fasces, accompagnées de huit merlettes, rangées en orle. C.: (cassé). sans ornement de chanfrein. L.: †. *Sigillum Ottoni — om...ni de Kuic.* (*Chartes des Ducs de Brabants.*) DE RAEDT. T. IV. p. 507.

Jehan van Kuyc, Heere van Hoogstraten, celle le même traité, 3 Déc. 1339. deux faces, acc. de huit merlettes rangées en orle: au franc canton brochant à la croix en grêlée. C.: un vol, issant d'une cuve. L...: † *S., .., Oh, Ridder... He...* (*Archief van Hoogstraten*).

straten, broeder van Wennemaar, beiden zonen van Willem, die in 1303 sneuvelde, en Heer van Hoogstraten was, gelijk wij aanstonds zullen zien.

Vrouw Joanna van Hoogstraten, weduwe van Wennemaar van Gemmenich, leefde nog in 1286. Den 16 Juli van dit jaar schonk zij het patronaat van onze Ste Katharina kerk aan het kapittel van O. L. Vrouwe kerk te Antwerpen, zoodat zij tot haren dood de heerlijke domeinen harer ouders heeft beheerd.

Zelfs blijkt uit eene akte van 29 Maart 1295, die in het oud Cartularium onder n. 103 der St Michielsabdij te Antwerpen voorkomt, dat deze Vrouwe in hoogergemeld jaar nog in het bezit harer goederen was. (1) Eene maand vroeger was haar zoon Willem reeds Heer van Hoogstraten, gelijk uit eene akte van 28 Februari 1295 blijkt, die men later zal aantreffen.

Paringuet, in zijne beschrijving, en Dr Wap in zijne geschiedenis van het Land van Cuyk, denken dat Hendrik, het oudste der kinderen, zijnen vader in de heerlijkheid van Hoogstraten, van af 1285 heeft opgevolgd, daar Heer Jan I slechts eenmaal, het jaar te voren, bij Butkens, Heer van Cuyk en Hoogstraten genoemd wordt, en geen enkele charter hem later met dien titel aanduidt. Wat daarvan weze, dezelfde opmerking is toepasselijk op Hendrik, met deze uitzondering, dat hij nergens als Heer van Hoogstraten, maar wel als « Ridder » 't zij als oudste zoon des Heeren van Cuyk verscheidene akten heeft gezegd.

Wy hebben overigens gezien, dat Vrouw Joanna, weduwe van Wennemaar van Gemmenich hare vaderlijke goederen tot haren sterfdag bleef beheeren, wanneer deze op haren zoon Willem van Cuyk († 1303) en niet op dezes broeder Hendrik overgingen.

De heer Wap vermoedde niet eens, dat de broeders Jan van Cuyk, Heer van Hoogstraten en Wennemaar van Cuyk, gezegd

(1) 29 Meert 1295. — « Wouter Mouwe, Jan Lysbeths, schepen van Hoecstraten, melden dat Hendrik van Hese beként verkocht te hebben aan de abdy van St Michiels te Antwerpen, de goederen die hij heeft te Vorseele (Ryckevorsel) ter plaatse geheeten Merlo, voor 12 pond Leuvens. Hendrik van Hese hielt die goederen te cijns van *Vrouwe Johanna* (domina Johanna) *weduwe zaliger gedachtenis keere Wenemarus*, eertijds Ridder, en van *Goce-lyn van Malle, zoon van Meiso.* »

van Hoogstraten, zonen waren van Willem, in leven Heer van Hoogstraten.

Aangezien de tweede Wennemaar van Hoogstraten, genoemd wordt, doet Wap hem doorgaan als Heer van die plaats of als gevolmachtigde van zijnen broeder. Deze zou van 1308 tot 1318 Heer van Cuyk geweest zijn, doch om onbekende reden afstand van deze heerlijkheid hebben gedaan, ten voordeele van zijnen oom Otto, dewijl Jan, Heer van Cuyk de opvolger van zijnen grootvader, en over wien Jutta van Nassouwen in haar testament spreekt, de zoon is van Hendrik, welke op 20 April 1308, benevens zijne stiefmoeder en zijne ooms Jan (proost) en Otto, zijne toestemming verleent in eene gift bij zijnen grootvader Jan I, Heer van Cuyk gedaan.

Leroy schrijft in zijn *Notitio Marchionatus Antverpiensis*, bladz. 347: « In archivo Monasterii S. Michaëlis Antv. extat diploma « Anni MCCXCIII, in quo legitur Wilhelmus Dominus de « Hoochstraten et de Wortele, Milis et Sophia, uxor ejus etc. « etc. (1)

Ik deel hier het uittreksel der akte mede:

28 Februari 1295 (nieuwe stijl) Willem, Heer van Hoogstraten en van Wortel, Ridder, doet uitspraak in een geschil tusschen de abdij van Sint Michiels te Antwerpen en Walter van den Langenberg, pachter, over eene rent van vijf zister rogge staande op Tucbaexgoet... volgen de namen van de getuigen... en 't besluit luidt als volgt: « In oorkonde hebben wij ons zegel, 't zegel van Vrouwe Sophia, onze huisvrouw, dat van heer Hendrik, pastor der kerk van Wortel, enz. aan dit stuk gehangen. (2) »

Tot nadere bevestiging treffen wij in het archief der O. L. Vrouw kerk te Antwerpen nog twee stukken aan van het jaar 1301 van denzelfden Willem van Cuyk, Heer van Hoogstraten, en zijne echtgenoot Sophia, door het zegel van Hertog Jan van Brabant bekrachtigd. De inhoud van beide charters is medegedeeld in het werk: De Collegiale Kerk van de H. Katharina te Hoogstraten. (Historisch overzicht).

Het blijkt dus voldoende, dat de heerlijkheid van Hoogstra-

(1) Dr Wap, die Leroy heeft geraadpleegd, maakt hiervan geene melding, omdat het zijn stelsel van erfopvolging vernietigt.

(2) St Michielsabdij. Oud cart. 109. — *Bijdrage tot de Geschiedenis van het Aloude Hertogdom Brabant*. P. J. GOETSCHALCKX.

ten aan Willem was aangedeeld en dat hij zijne grootmoeder Joanna van Hoogstraten, in hare bezittingen is opgevolgd.

Hierboven hebben wij gezien, dat Willem in 1303 overleed. Van zijne echtgenoot Sophia liet hij 3 kinderen na: Jan van Cuyck, die zijnen vader als Heer van Hoogstraten opvolgt, Wennemaar van Cuyk, gezegd van Hoogstraten, gehuwd met Elisabeth Wouter Smeeds dochter en Margriet van Cuyk, gezegd van Hoogstraten, tweede huisvrouw van Heer Hendrik van der Braken. (†1364) (1)

Blijkens eene akte van deeling van gemeld jaar, verleden voor de Schepenen van (Rycke) Vorsel liet Margriet twee zonen en vier dochters na.

Als Willem sneuvelde waren zijne kinderen nog zeer jong; dit lijdt voor ons geen twijfel. Zijn zoon en opvolger Jan wordt voor de eerste maal vermeld in eene akte van 1316, die ik hieronder mededeel. (2)

In de oogstmaand van het jaar 1339 bekrachtigde Jan van

(1) 1364. Sint Clemensdag. — Aernout van Houterle ende Ghysbrecht van Bieshoven, schepen in Vorssele, leenmannen *Foncker Henrics van Kuyc* en erflieden in den Hof van de Laer — akt van deeling tusschen de kinderen van eerste en tweede bed van *Hendrik van der Braken* 1° met *Lysbette van der Achterhout*, waarvan een zoon *Hendrik van der Braken*, (deze verkrygt de stede zijns vaders « ter Bocht »... en 2° met **Margriet Willems Jans dochter van Hoochstraten**, waarvan *Margriet, Katherien, Lysbeth, Heylwich* en *Hendrik van der Braken*. — *Fan van Othersdale*, hun oom en voogd. — Heer *Fan van Cochove*, hun broeder. — *Fan Arnouts sone van Houterle* en **Thonijs Jans van Hoochstraten**, getuigen. (*Archief van Hoogstraeten*.)

1375, St Pauwels avond. — *Margriet van der Braken, Willem Jans* dochter van Hoochstraten, koopt eene halster rog.

1380, 7 Sprokkelmand. — *Her Fan van Cochoven*, als wettige erfgenaam van *Margriet van der Braken*, zijne moeder, verkoopt Jan van der Houtert, voorschreven halster rog.

1376. — *Margriet, weduwe Hendrik van der Braken, Willem Jans dochter van Hoochstraten*, koopt 20 loopen rog haer lijflanc en na haer voor hare kinderen Hendrik en Heylwighe van der Braken.

1428. — *Heylwighe van der Braken* geeft die 20 loopen rog aen het Beggynhof te Hoogstraten.

(2) 1316. — Joannes van Meersele, gezeid van Weelde, schout van *Fan van Kuyc, Heer van Hoochstraten*, alsmede Geraat van Mere, Anselm van Halle, Jan van Bieshoven, Jan van Breeda, leenmannen des heeren van Hoochstraten, melden dat de Abdy van Sint Michiels een deel der tienden van Meir heeft gekocht 1316. (*Sint Michielsabdij*. Oud cart., 102, GOETSCHALCKX.)

Cuyk, Ridder, Heer van Hoogstraten de instelling van het Wollen Ambacht. De akte hiervan berust op ons archief. Het ahangende zegel is ongeschonden. Het wapen is *Cuyk* in den rechter bovenhoek gebroken met Gemmenich.

In het archief van O. L. V. Kerk te Antwerpen, treffen wij nog twee oorkonden van dezen Heer aan. De eerste dagteekent van Zondag na Sint Laureys, 1330. Jan van Cuyk, Ridder, Heer van Hoogstraten, belooft aan het Kapittel dezer Kerk het vrij genot te laten van al de tienden, welke in zijne heerlijkheid zijn gelegen. Bij de tweede (19 Mei 1344) verbindt hij zich het kapittel in het bezit te laten van de tienden van Langenberg onder Wortel, welke aan het Kapittel toebehooren, volgens ingebrachte bewijzen. Ook kent deze Heer aan het Kapittel der Kerk van Antwerpen de helft toe van alle nieuwe tienden te Wortel geheven of te heffen. Verder veroorlooft hij schadevergoeding te eischen van den parochiaan van Wortel, aan wie het toekomt bij vonnis van den Abt van Sint Pauwels te Utrecht.

In het Cartularium der Sint Michiels-abdij komen nog andere akten van dezen Heer voor, die wij als nota aan den voet dezer bladzijde mededeelen. (1)

Gemelde Heer van Hoogstraten ontsliep in het jaar 1357. Hij werd voor het hoog altaar, in de Minnebroederskerk te 's Hertogenbosch begraven. (2)

(1) 1330. — Onderlinge verwisseling van goederen tusschen *Jan van Cuyk, Ridder, Heer van Hoogstraten* en de Abdij van St Michiels te Antwerpen. (Oud cart. 241.)

1338, des Woensdaechs naest vore halfasten. — *Jan van Cuyk, ridder, here van Hoogstraten*, bevestigt eene overgaaf van goederen door Jan van Bieshoven, schout, aan Gilise den Portere. (Nieuw cart. VI. 155.)

1338, Op sente Lucien dach. — Wi, *Jan van Cuyk, ridder, here van Hoogstraten*, maken condit dat... ons of onsen nacomelingen de gifte van der costerie van Minrehout... niet toe en behoore... mare den abd ende couvente van St Michiels. (Oud cart. 117; nieuw VI. 34.)

1345, Op sente Bonifacius dach in den zomer. — « Jan van Cuyk, here van Hoogstraten, Ridder » verkoopt de abdij van St Michiels voor 40 « oude groete Tornoyse » 30 bunderen wildert en heide te Houterle en Wortele gelegen. (Oud cart. 117.)

(2) DULÉ. *Beschrijving der Heerlijkheid Boxmeer*.

Rakende den verkoop der allodiale heerlijkheid Mierlo, schrijft Dr Wap, bl. 132: « Men mogt hier aarzelen om dat laatste jaartal 14 Jan. 1356/7 voor echt te houden, daar toch op goede gronden tot dusverre is aangenomen

Weinige jaren vroeger, bij het overlijden van zijnen oom Otto, in 1350, had hij de heerlijke domeinen van Cuyk en Grave geërfd. Deze Jan, Heer van Cuyk en van Hoogstraten was gehuwd met Catharina Berthout, bij wie hij drie kinderen won, te weten: Jan zijnen opvolger, den Heer van Cuyk en van Hoogstraten, Hendrik Heer van (Rycke) Vorsel en Wennemaar, Heer van Malsen en Meteren. (1)

men, dat hij reeds in 1352 of wel mogelijk in 1351 zou overleden zijn»; bl. 133; « of ten minste voor mei 1353, als wanneer Wytvliet van Blaarsveld, Heer van Cuyk wordt genoemd »: en bl. 68: « tot aan zijnen dood, die in 1354 gesteld is, schijnt zijn broeder Wennemar met het bewind van Hoogstraten bekleed te zijn geweest. » Wat hier ook van zij, vermits Jan, Heer van Cuyk en van Hoogstraten, vergezeld van zijne drie zonen Jan, Hendrik en Wennemar (14 Januari 1356/7), den verkoop aangaat der heerlijkheid Mierlo aan Jan Dickebier te 's Hertogenbosch, kon hij toch niet overleden zijn.

(1)

Doen Heere Ots van ertryc sciet,
Gheen oer hi achter hem en liet:
Maer syn broeder (a), syt seker das,
Die heere van Hoeghstraten was,
Hadde drie sonen, dat was waer
Jan, Heinric ende Weemaer.
Als deser drie sonen vader
Ende her Otte, beide gader,
Dese werelt hadde begeben,
Soe syn die heerlicheiden bleven
Van Cuyk, van Grave, dat ghyt wet,
Van Hoeghstraten, Malse, Metren, met
Bestorven op dese sonen drie,
Jan, Heinric, Weemaer, ende die
Deilden die goeden allegader,
Hen bleven van oem ende van vader,
Ende altemael die heerlicheiden
Hebben si ghedeilt ende ghesceiden.
Die outste broeder Jan behelt
Cuyck ende Grave in sier ghewelt;
Heinric (b) die middelste, tsynre baten
Behilt dLant van Hoeghstraten;
Weemaer, de joncste, bleef met eere
Van Malse ende Meeteren heere.

Brab. Geesten. T. II, blad. 268.

(a) Lees Neef.

(b) Hendrik verkreeg slechts een deel van 't Land van Hoogstraten. te weten de heerlijkheid (Rycke)vorsel.

De twee eersten bleven eenen tijdlang in onverdeeldheid. Den 8 September 1357 vergunnen zij zekere voorrechten aan de inwoners van Hoogstraten, uit dankbaarheid voor ontvangene diensten. De akte hiervan, die op ons archief berust, draagt hun beider zegels : dat van den Heer met het volle wapen van Cuyk ; dat van Hendrik is gevierendeeld van Cuyk en Gemmenich. Deze 2de Heer van Cuyk en Hoogstraten maakte het tamelijk bont, om eene volksuitdrukking te gebruiken.

Daags na St Antonisdag, in 1358, werd hij uit hoofde van schulden, te Brussel gemaakt in onze gemeente *gepand*, (werd beslag op zijne goederen gelegd.) Bij deze gelegenheid kwamen hem de inwoners ter hulp ; zij betaalden de schuldeischers.

Op den avond van Sint Pieter en Paulusdag hierna, gingen beide broeders eene scheiding van goederen aan, waarbij (Rycke) Vorsel tot eene zelfstandige heerlijkheid werd verheven ten voordeele van Hendrik. (1)

Heer Jan stierf omstreeks het jaar 1364. Hij liet eenen minderjarigen zoon na, weeral met name Jan, die onder de voogdij gesteld werd van Dirk van Hoorn, Heer van Perwijs.

Korten tijd vóór zijnen dood, had hij, om zijne schulden te betalen, het Land van Hoogstraten aan Gerard van Vorselaer † 1384 verkocht. Deze behield het tot in 1380, wanneer hij om hooger opgegeven redenen, zich genoodzaakt zag er zich van te ontlasten. Aldus kwam het in het bezit van Nicolaas de Swaef, Ridder en rijk ingezetene der stad Brussel. Deze stond het weinig tijd later af, mits 13000 gouden schilden aan den meerderjarig geworden Jan Heer van Cuyk.

Gedurende zijne minderjarigheid verbleef hij meest aan het hof te Brussel. In 1364 vergezelde hij Hertog Wenceslaus van Brabant naar Frankrijk om te Reims de kroning van koning Karel V bij te wonen. Heer Jan schitterde er door zijne pracht en ridderlijke deugden : zoodat hij elks bewondering opwekte. Hij bracht zijne voorvaderlijke goederen van Hoogstraten terug

(1) 1367, Sente Peters dach ad Vincula. — Ic, *Henryc van Kwic, here van Vorssete ende van Asten*, doe cont... dat d'abt ende couvent van S. Michiels van Antwerpen den wech neffens den Hesen die sy voertiens gecreghen ieghen minen here minen vader beseghen sellen ende gebruiken met alder nutscap ende vromen die der afcomen mach... (*St Michielsabdij*. Oud. cart. 241.)

onder zijne heerschappij. Den 31 Januari 1380 bevestigde hij de voorrechten, welke zijn vader, grootvader en de heer Gerard van Vosselaer aan onze gemeente verleend hadden en vermeerderde dezelve.

In hetzelfde jaar trad hij in het huwelijk met Machteld van Boetselaer.

Een weinig later ontstond een geschil tusschen hem en Jonkheer van Cranendonck. Tot vereffening daarvan begaf hij zich naar de stad Grave. Hier verbleef hij eenigen tijd ; daarop trok hij op met den Hertog van Gelder, wiens wapenmakker hij was, doch sneuvelde bij de belegering van het kasteel van Engelryck in Westfalen den 30 September 1382. Hij stierf kinderloos in den bloei zijner jaren.

Bij deze onvoorziene ramp geraakten de zaken om zijne nalenschap in de war. Hendrik van Cuyk, Heer van (Rycke) Vorsel was den 22 Augustus 1371 gesneuveld in den slag bij Basweiler tusschen de Gelderschen en de Brabanders, waarbij hij meer dan 70 vijanden had geveld.

Zijne echtgenoot Gertrudis van Asten hertrouwde met Jan van Berlaer, Heer van Helmond en stierf den 23 Sept, 1418. Na zijn overlijden werd de naam der gemeente veranderd in Rickevorsel of Ryckevorsel gelijk men later is beginnen te schrijven.

Hij had tot eenigen erfgenaam eenen zoon, Jan. Bij het vernemen der noodlottige tijding van den dood van zijnen neef trad hij in het bezit van Hoogstraten en toog van hier in allerijl naar Cuyk. Doch zijn oom, Heer van Meteren en Malsen, was hem voor. Welke pogingen hij in het vervolg ook awendde om in het bezit van Cuyk en Grave te komen, zijne rechten als eenig kind van den oudsten broeder van den vader des gesneuvelden konden niet opwegen tegenover de ondersteuning, welke zijn oom genoot. Deze werd in de nieuwe bezittingen gehandhaafd en legde zijnen eed en hulde af aan Hertogin Joanna, als Heer van het Land van Cuyk en der stad Grave.

Jan van Cuyk, Hendrik's zoon, de laatste Heer van Hoogstraten uit zijn geslacht, stierf in gevorderden ouderdom den 15 Juni 1442, in 't klooster te Corsendonck, waar hij zijnen intrek genomen en zijne laatste rustplaats had voorbereid. (1)

(1) Ons archief bewaart verscheidene oorkonden van dezen Heer.

LIJST B.

Wennemaar van Cuyk, Ridder.
Elisabeth Wouter Smeets

	Jan	{ Catharina Jaak de Maach 1449 Hof tot Minderhout
Jan Ridder 1396	Wennemaar Beatrix van Pulle weduwe 1468 Hof tot Meir Hof tot Minderhout	{ Elisabeth 1450 Hof tot Minderhout
Elisabeth 1392	Frank † voor 1467 Hof tot Meir	{ Elisabeth 1454 van den Borchaker Godard 1454 schout te Turnhout 1457 Hof tot Meir
Willem † voor 1382	Willem van Cuyk- van Tongelaar 1496	
	Elisabeth Geert Verbuten 1444	
	Willem 1382 (bast.)	
	Beatrix 1382 (bast.) Jaspar..... 1396	
Catharina (begijn) 1382		

Hij liet geene kinderen achter, en verkocht al zijne heerlijkheden, om met de opbrengst goede werken tot stand te brengen Slechts het vruchtgebruik van Hoogstraten met het Gelmelslot had hij zich voorbehouden.

De Stam van Wennemaar van Cuyk-Hoogstraten

Wennemaar van Cuyk, (lijst B), bijgenaamd van Hoogstraten, Ridder, zoon van Willem († 1303) had verscheidene kinderen, zooals blijkt uit eene akte van 1344, in welk jaar hij eene rent van 15 oude Conincx grooten kocht, welke door zijne dochter Elisabeth aan den H. Geest in 1392 te Hoogstraten werd overgegeven. (1)

De andere kinderen leeren wij kennen door het testament van 16 October 1382, opgemaakt door Beggijntje Catharina van Cuyk, Wennemaar's nat. dochter (2). Zij stelt hierbij haren broeder Ridder Jan van Cuyk, wettigen zoon van Wennemaar tot haren testamentuitvoerder aan. Zij schenkt aan dezès zoon Willem

(1) 1344, St Mathys avond. — Alyt Scelnote bekend schuldig te zyn Heer **Wenmaere van Kuyc**, Ridder, eene rent van 15 oude conincx grooten, dewelcke deze geeft aan *Lysbethken Wouters 't Smeds dochter haer lyf lanc* en by de dood van heer Wenmare en Lysbethken, Smeds kinderen. (Schepen Akt te Hoogstraten.)

1392, St Paulusdag in de Loemaend. — Lysbeth wettige dochter en erfename van heer **Wenmaer van Kuyc**, Ridder, en Lysbet Smeds, syn wyf, met Wouter den smit, haren oom en voogt, verkoopen den H. Geest van Hoogstraten eene rent van 15 oude conincx grooten. (Schepen Akt van Hoogstraten.)

(2) 1382, 16 October. — Testament van **Katharina van Cuyk**, nat. dochter van heer **Wennemar van Cuyck**, Ridder, Beggijn te Hoogstraten.

Stelt als haren testamentuitvoerder aan, haren broeder **Jan van Cuyk**, Ridder, wettige zoon van heer *Wennemar van Cuyk* voormeld. Zij maakt aan dezès zoon **Willem van Cuyk van Tongelaar** een veertal erfrog en aan **Willem en Beatrix van Cuyk**, nat. kinderen van wijlen **Willem van Kuyc**, haren wettigen broeder, insgelijks een veertel.

27 April 1396. — Uitvoering van het testament door *Fan van Cuyc*, Ridder. (Beatrix met Jasper haren man.) (*Archief van Hoogstraten.*)

Stichtingsakte van eene kapelrij in de kerk van Minderhout, gedagteekend 9 April 1398. Hierin leest men: «welcke goederen nu houdt *Fan van Kuyc*, zoon van wylen heer *Wenmarus.*» (Nieuw cart. VI, 145. St Michiels abdij.

Deze Catharina van Cuyk was de stichtster van het Beggijnhof van Hoogstraten. Ik hoop weldra in staat te zijn de geschiedenis van dit gesticht mede te deelen.

van Cuyk van Tongelaar een veertel erfrog en aan Willem en Beatrijs nat. kinderen van haren overleden wettigen broeder Willem van Cuyk insgelijks een veertel.

Bij de uitvoering van dit testament, den 27 April 1396, verschijnt Beatrijs met haren echtgenoot, Jaspas genaamd. Haar broeder had eene dochter met name Elisabeth, getrouwd met zekeren Peeter. In het jaar 1444 vind ik Willem onder de gezworen Poorters onzer gemeente opgeschreven. Hij gaf aan de kerk en den H. Geest te Hoogstraten eene rent van twee veertelen 's jaars.

Van Jan van Cuyk, (1) Ridder Wennemaars zoon, treffen wij de volgende kinderen aan :

1. Jan van Cuyk, wiens dochter Catharina met Jacob de Maech in het huwelijk trad en den 15 December 1449 in het bezit van een deel van Minderhout werd gesteld :

2. Wennemaar van Cuyk, (2) getrouwd met Beatrijs van Pulle,

(1) *Fean de Kuyck, fils aîné de Sire Wennemaer, jadis prisonnier à Basweiler sous le Sire de Perwez, de deux fasces et huit merlettes rangées en orle et la bordure dentées (1374). L. : †. Johannis de Civic.*

Fean de Kuyck, fils de Wennemaer, (1396), deux fasces, accompagnées de huit merlettes, rangées en orle ; au lambel, brochant sur trois merlettes du chef. L. : †. Sigillu... Johannis de Kuyck, (DE RAE)T. Sceaux armoriées, T. II, 296.)

1427/30. — *Weyms van Kuyck* in syn hof tot Meir. (Schep. Hoogstr.)

1432. — Akte van deeling tusschen *Wedemaer van Kuyck* en *Franck van Kuyck* aen d'een party en Willem van den Broeck ende Jacob van den Schriecke aen d'ander party. (Schep. Hoogstr.)

1435. — *Wennemaer van Kuyck, Joessone*, kende en lide dat Jan Boudens sone van den Meere, wettelyck jegens hem vererft hevet en gegregen een stuc erfs van LXXX roeyen groot. (Schepen Hoogstr.)

1445. — *Lysbethen van Kuyck, Wennemaers* dochter in haer hof tot Minderhout. (Schepen Hoogstr.)

30 Dec. 1452. — *Beatrix van Pulle*, weduwe wylen *Wennemaer van Kuyck*, verkoopt eene stede te Ryckevorsel. (Schepen Ryck.)

10 Mei 1468. — Verkoop palende zuyt aen Joufr. *Beatrix* erve van *Kuyck*. (Schepen Ryck.)

(1) Leenbrief van Philip, Hertog van Burgondie, van 15 Dec. 1449, vestende *Catharina Joes* en haren man *Jaak de Maech* in het bezit der heerlijkheid van Minderhout, bij het overlyden **harer nicht Elisabeth van Cuyck**.

Leenbrief van 17 Sept. 1450, vestende Messire Franck, Graaf van Ostrevent, Heer van Borssele, enz., in het bezit der heerlijkheid van Minderhout, dewelke hem verkoopt **Elisabeth van Cuyck** bygestaan van *Willem van Pulle*, dewelke deze had verkregen van **Wennemaer van Cuyck**, haar vader-

wier dochter Elisabeth den 17 September 1450 een ander deel van Minderhout, dat zij door erfenis van haren vader had verkregen, aan Frank van Borssele, Heer van Hoogstraten, vercocht.

Wennemaar bezat een laathof te Meir.

3. Frank van Cuyk, (1) die in deze gemeente insgelijks een laathof bezat, was tevens rentmeester van den heer van Hoogstraten. Hij is onder de geboren Poorters ingeschreven. Zijne dochter Elisabeth was moeder van Willem van den Borchakker. Den 15 October 1432 schonk Frank drij veertelen erfrog aan het Gasthuis.

4. Willem van Cuyk van Tongelaar, onder Escharen ;

5. Hendrik van Cuyk, die bij zijn testament zes loopen erfrog schonk aan den H. Geest. Dit feit vind ik in 1445 vermeld.

Nog hebben wij Godard van Cuyk, schout van Turnhout in 1454. Drij jaren nadien werd hij in het bezit gesteld van een laathof te Meir. Vermoedelijk is hij de zoon van Frank.

Willem van Cuyk, vermeld in 1432. Bij het opmaken van een Poortersboek te Hoogstraten in het jaar 1444, werd hij ingeschreven onder de geboren poorters. Uit eene akte van 1463 blijkt, dat hij bij zijn leven aan de kerk en den H. Geest dezer gemeente twee veertelen rog 'sjaars heeft geschonken. Hij had gehuwd Henric Toems, dochter van den Laeren. Hunne kinderen zijn Alyt getrouwd met Wynand van Overschoere, Lysbeth getrouwd met Geert Verbuten en Peeter van Cuyk.

Bij eene verkooping den 13 Oct. 1482 handelt deze tevens als voogd zijner wettige kinderen Antoni en Lysbet van Cuyk.

(1) 1419. — *Vranck Jans sone van Kuyck*, koopt een sester rog.

1428. — *Vranck van Kuyck* kende en lyde dat Heinric Boriboem jegens hem vererft heeft eenen bloc wylen eer Margriet van Diest toebehorende.

1434. — *Vranck van Kuyck*, rentmeester van den heer van Hoogstraten, geeft bewys dat *Heinric van der Braken*, priester.

1428/30. — *Franck van Kuyck* in syn hof tot Meir.

1444. — *Franck van Kuyck*, geboren poorter.

1491. — erflate wyle *Franck van Kuyck*, in syn hof tot Meir.

1454. — palende Joufvr. **Lysbetken van Kuyck**, *Franck* dochter.

1486, 6 April. — Jan Michiel Wagemans soen, vercoopt Willemen van den Borchacker daer moeder af was *Joufvr. Lysbetken Vranck*, dochter van *Kuyck*, een stuck erf geheyt den Verloren Kost, gelegen aen 't Rolleken.

1432, 15 Oct. — *franck Janssone van Kuyck*, koopt een sester erfrog op goederen te Achterlé onder Ryckevorsel en geeft hiervan dry veertelen over aen het Gasthuis te Hoogstraten. (Schep. Hoogstr.)

1432. — Zie Wennemaer.

Hendrik van Cuyk, zoon van Otto, die in 1428 schepen te Hoogstraten was ; Hendrik van Cuyk, priester, vermeld in eene Schepenakte te Ryckevorsel den 9 Januari 1469 ; (1)

Geert van Cuyk, 1413, 1430; Katelyn van Cuyk, Lambrechts dochter, weduwe van Hendrik van den Langenberg, 11 Febr. 1471 ; Verder treft men in onze archieven aan :

Hendrik van Cuyk, schepen in Antwerpen, 1472 Willem van Cuyk, Jacobs zoon, schepen te Heusden in 1543 :

Aleidis van Cuyk, weduwe van Daniel Hespel te Antwerpen in 1652 ; en Bartholomeus van Cuyk, gehuwd te Meir den 2 Juni 1676 met Dympha Geertssen. Hun zoon Emmanuel Bartholomeus werd toevallig den 3 Augusti 1682 in deze gemeente geboren. De ouders hadden hunne woonst te Rysbergen.

Anthonis van Cuyk, in het jaar 1697 voogd over de kinderen van Bartholomeus van Cuyk.

Als schepenen worden vermeld : Anno 1384-1390 Wennemaar van Minderhout en 1382-1393, Jan van Minderhout.

De tak van Mierop of van de Mierop uit de Heeren van Cuyk.

Doctor Wap schrijft in zijne verhandeling dat hij tevergeefs opzoekingen heeft gedaan om te weten waar de heerlijkheid Mierop gelegen is, en of zij werkelijk heeft bestaan.

Mijne pogingen zijn even vruchteloos gebleven. Alleenlijk zij hier vermeld, dat in een der Schepenregisters der gemeente Brecht aangeteekend staat, dat de Heeren van Mierop daar eertijds hun hof hielden, doch zonder verdere aanduiding. Tot hiertoe heeft men het juiste oord niet kunnen ontdekken. Heeft het wel ooit bestaan? Stellig zou het in deze streek, waar schijnlijk te Ryckevorsel — de bakermat van den stam — moeten gevonden worden. Niets is daar tot hiertoe van gebleken..

Volgens mijne bescheiden meening is Mierop geen plaatsnaam. Eerder houd ik *Mierhoep*, *Myerhoep*, *Meyrhoep* of beter *Mierhoop* voor eenen bijnaam.

Wat mijn vermoeden schijnt te bevestigen, is dat men in de oude akten niet enkel *van* maar *van de* of *van den* Mierop

(1) 9 Jan. 1469. — Jan Neve geseten tot Brecht. Na doode Heer *Henricx van Cuyck*, priester, syns ouder-vaders. (Schep. Ryckevorsel).

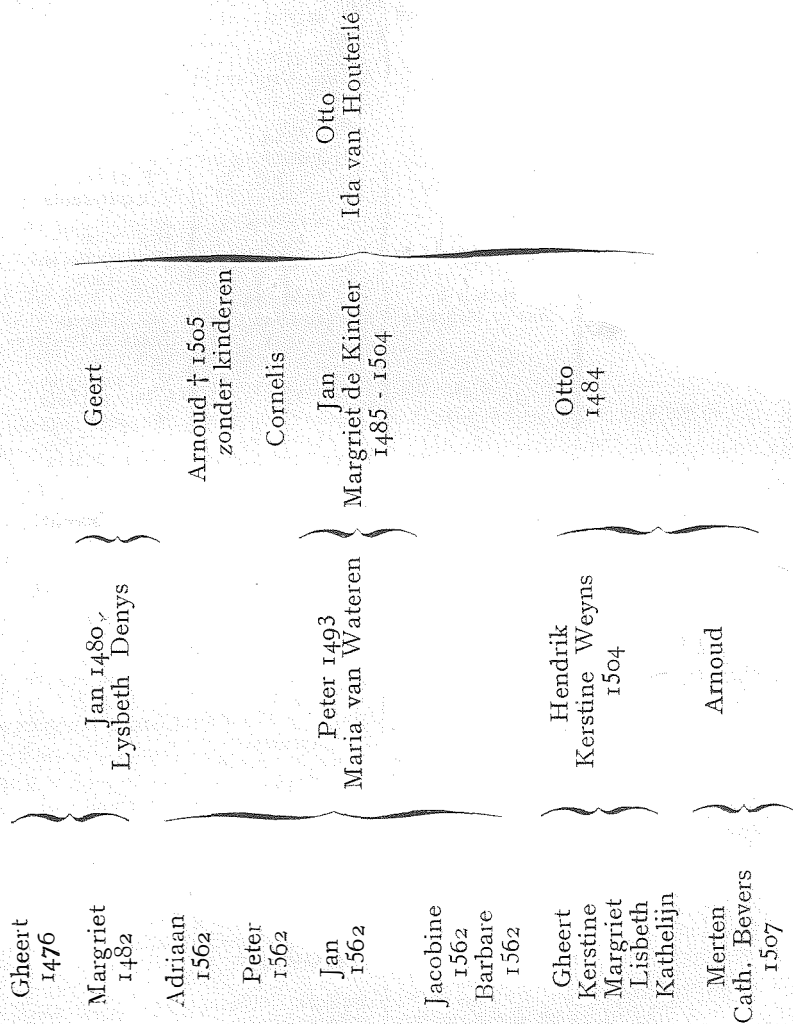
LIJST C.

van of van de Mierop

		Peter 1470	
Wennemaar	Lisbeth, Peeter Smeets, Schepen 1468-1471	Antonius	
		Lisbeth Denys	schepen 1499
		Barbele	
		Adriaan Craauwels	
		Otto	
		(zonder kind)	
		† 1506	Hendrik
			Kerstine Jan
			Coutereels
		Arnoud	
		1480	Oto
			Joanna de Bie
			1501
Hendrik	Aartje Pauwels	Hendrik	
		Margriet Jan Thys	Digna
		1493	Eustace Peeters
			Kathelyn
			Peter Diels
		Lysbeth	
		Peter van Merloe	Joanna
			en Maria
			Lambrecht
			1480
			Kathelyn
			Jan Coppens
		Otto	
		Kathelijn	Margriet
		Jan van Leemputte	Geert de Haze
		1480	Heilwich
			Jan Van Merloe
			Otto
			Lisbeth Bruynen
Goris † 1464	Joanna van Merloe	Margriet	
		Denys Segers	
		1480	
			Lisbeth 1502
		Jan	
		Geertrui Coppens	
		1486	Kathelyn 1502
Kathelijn	(ongeh)	Frank	
			1468
			Lisbeth Lemmens
			1496
Jan	Lisbeth vander	Michael (bast.)	
		Munten	Alijt Novts
		1481	
Jan (bast.)			
			1464

LIJST D.

Arnoud van Mierop van Mere

schrijft. Ware Mierop de naam van een oord of verblijf geweest, dan hadde men slechts *van Mierop* geschreven.

Onder de schepenakten der gemeente Ryckevorsel, die op ons archief berusten, zijn er drij, waaraan het zegel van Mierop, dragende het wapen van Cuyk, bewaard is gebleven, te weten: twee van Otto van Mierop, schepen in 1428 en een van zijnen kleinzoon, Antonis van Mierop, schepen in 1499.

De schepenregisters dezer gemeente bevatten een groot getal akten, betreffende de familie van de Mierop.

Ik voeg hierbij de stamlijst dezer familie in de 15de eeuw, bij middel der archieven van Hoogstraten en Ryckevorsel samengesteld.

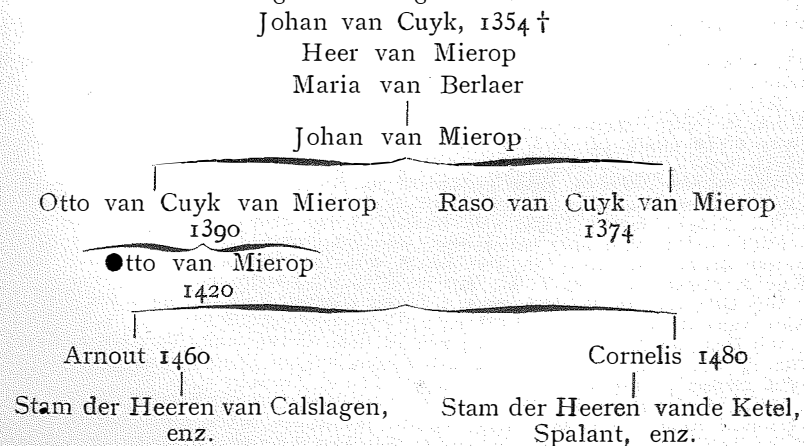
Op het gemeentehuis te Ryckevorsel berusten insgelijks onder anderen twee metalen schepenzegels van het begin der 16de eeuw van Jan van Mierop. Zij verschillen in grootte; doch beiden dragen eenen handboog met pijl. Het kleinste draagt in rand-schrift: *S: Jan van Mirhoop*; het grootste: *Jan van den Mierop*.

Ik stel mijne aantekeningen ter beschikking van de personen, die verdere opzoekingen wenschen te doen, en acht mijne taak hiermede afgedaan.

Batavia Illustrata, deelt op bladzijden 1016, 1017 en 1018, eenen stamboom mede der heeren *van Mierop*, zich noemende *van Cuyk van Mierop*.

In het begin der voorgaande eeuw waren van deze familie nog afstammelingen in Nederland gevestigd.

Deze stamboom begint als volgt:

Het hoofd van den eersten tak *Arnout van Mierop*, komt op lijst C voor, onder de kinderen van *Hendrik*, tweeden zoon van *Otto van Mierop*, schepen in 1428. Deze Arnout verliet de gemeente Ryckevorsel.

Den stamvader van den tweeden tak, *Cornelis van Mierop*, treffen wij aan op lijst D, onder de kinderen van *Otto van Mierop van Mere*, gehuwd met *Ida van Housterlé*; *Arnout van Mierop van Mere* was Cornelis' grootvader. Deze Cornelis verliet insgelijks zijne geboorteplaats.

Als kinderen en naaste afstammelingen van Jan van Cuyk, gezegd van den Mierhoop met Maria van Berlaer vermeld ik: (1)

1° Otto van Cuyk, gezeid van Mierope (1367.)

2° Johannes, gezegd Kuycman, wettigen broeder van gemelden Otto, gezeid van Mierhope. (1367).

3° Willem van Mierop, genoemd bij Wap. (1365).

5° Jan van den Mierop, (1374) krijgsgevangen genomen te Basweiler, onder het vaandel van den *Heer van Cuyk* (1371).

5° Raso van Mierop, (1374) insgelijks krijgsgevangen genomen onder het vaandel van den *Heer van Bouchout*, te Basweiler (1371).

6° Otto van den Mierop, schepen te (Rycke) Vorsel in 1420 — 1428. (*Lijst C.*)

En 7e Aert of Arnout van den Mierop. (*Lijst D.*)

E. ADRIAENSEN.

(1) Discretus et honestus vir *Otto, dictus de Mierhope* (1367). Ecu à deux fasces et à huit merlettes posées 3, 2, 2, 1, et une bordure engrelée, C.: une tête et col de chien braque L.: *L. Otto de Kuyc*. (DE RAADT, *Sceaux armoriés*, T. II. 296.)

Johannes, dictus Kuycman. armiger, frère légitime dudit *Otto, dictus de Mierhope*, (1367): même écu que son frère, mais sans bordure, et brisé en cœur d'une étoile. L.: *S. Johannis de Cuyc*. (DE RAADT, *Sceaux armoriés*, T. II. 296.)

Jean van den Mierhoep, jadis prisonnier à Basweiler, sous la bannière de Cuyk, même écu, mais sans bordure ni étoile, brisé d'un bâton brochant. L.: ... *Johan... ierop...* (1374). (DE RAADT, *Sceaux armoriés*, T. II. 296.)

1374. — Akte van *Raso van Mierop*, insgelijks gevangen genomen te Basweiler onder den heer van Bouchout, waaraan het zegel ontbreekt. (DE RAADT, *Sceaux armoriés*, T. II, 297.)

Wij *Otto van den Mierhoep*, ende... Laten Claeus Raboets in sinen hof... Akte van 13 Oct. 1428.

Wij *Otto van Mierop*, ende... schepen in den dorpe van Vorsele... Akte van 14 Oct. 1428. Zegel: Schild met uitgeschulpten boord, twee balken en acht merels geplaatst 3, 2, 2, 1. L.: *S. Otto de Mierhoep*,

Wij... *Anthonis van den Myrhop* ende... schepenen in der bancke van Ryckevorsele... Akte van 1 Aug. 1499. Zegel: Schild als boven niet uitgeschulpt. L.: ...honis van...

De Vrijheid Weelde

De scheiding tusschen

Weelde en Poppel

IN 1655

Zooverre wij in de geschiedenis van Weelde en Poppel kunnen terugblikken, vinden wij geene zekere grondvesten, om uit te wijzen, hoe en wanneer die twee dorpen vereenigd werden.

A. Geestelijk Bestuur.

De H. Willebrordus heeft boven in de Kempen het geloof verkondigd, en waarschijnlijk heeft hij in Poppel eene kapel opgericht (1); de goederen, die hij in *Pablo* van een zekeren Henricus heeft gekregen, staat hij af aan de abdij van Echternach in Luxemburg, rond 726 (2).

(1) Heden nog wordt die Heilige in Poppel vurig vereerd, en talrijke bedevaarders, van wijd en zijd, komen daar hem de gezondheid voor hunne kinderen afsmeeken.

(2) Zie eene nota over het bedoelde stuk in: *Antwerpen, door Leo Van Der Essen*,

In 1211, geeft Henricus, proost van S. Servaas te Maastricht, de kapellen van *Publo* en *Ravenslo*, aan Wenemarus, den 7ⁿ abt van Tongerlo. De parochie van Poppel-Ravels, werd langen tijd door éénen herder bestierd. Rond 1550 kreeg Ravels een eigen pastoor, doch bleef afhankelijk van Poppel. De Eerw. Heer Jan Lombaerts, gestorven in 1646, was de laatste die de twee kerken bediende.

De kerk van Weelde, gesticht of heropgericht rond 1200, kwam al spoedig aan de abdij van Averbode.

De parochies Weelde en Poppel zijn dus van ouds gescheiden. Waar de grenzen liepen, hebben wij nergens rechtstreeks kunnen achterhalen. 't Schijnt nog al vreemd dat de parochie Poppel-Ravels gescheiden werd door *de Hegge*, gehucht van Weelde, drie kwartier van de Weeldsche kerk gelegen. De verdeling was vroeger misschien anders als nu, en *de Hegge* hoorde misschien bij Poppel. In dit geval was Poppel-Hegge-Eel-Ravels ééne aaneengesloten parochie. Dat die veronderstelling niet onwaarschijnlijk is, bewijzen de giften, die inwoners van de Hegge (15e en 16e eeuw) schonken aan de kapel van Eel, en aan de H. Geestmeesters van Poppel. In 't midden der 16e eeuw nochtans was de Hegge zeker aan Weelde, ten minste voor 't wereldlijk bestuur.

* *

B. Wereldlijk Bestuur. — Schepenbanken in de Middeleeuwen.

De schepenen of schepenrechters zijn de opvolgers der Rat-chimburgi of Raadsburgers van vroegere eeuwen : alle vrije mannen vergaderden onder 't voorzitterschap van vorst, graaf, of honderdman om op de *placita* (d. i. maalstede, gerechtsplaats) hunne uitspraken te doen.

In de 8^e eeuw begonnen Pepijn de Korte en Karel de Groote schepenbanken in te richten, d. i. een gesloten college van een bepaald getal rechters : die banken stonden onder de oude grafelijke vierscharen. De verbrokkeling van 't rechtsgebied volgde op de verbrokkeling van de macht der koningen. Reeds in de 13^e eeuw konden de grootste steden zich van 't grafelijk gouv-eding vrijkopen. Langzamerhand kreeg elke stad, elke vrijheid, elke verzameling van volk een eigen schependom. Bestuurd en geoordeeld te worden door een eigen magistraat werd beschouwd als een recht, ja, als de grondslag van elke nieuwe

gemeente en elke burgerlijke vrijheid. In de 15e en 16e eeuw kreeg schier elke plaats hare schepenbank.

Weelde, Poppel en Ravels, maken van ouds ééne schepenbank uit. In 1296 gaf Jan I, hertog van Brabant en Limburg zijne eerste vrijheden aan « al de menschen van Weelde, Poppel en Ravels, die *volgens oude gewoonte* tot de vierschaar van Weelde behooren. » (1)

In 1479 kreeg de Oostenrijksche *prator* verbod de Weeldenaren en de Poppelaren (Ravels schijnt reeds gescheiden) niet te belasten, daar zij thans met Turnhout in het district van Antwerpen vallen. (2)

Ravels brak de eeuwenoude verbintenis en scheidde van de zusterdorpen in 1559, met goedkeuring van den koning. Poppel, meer houdende aan de oude gewoonte, bleef vereenigd met de schepenbank van Weelde. (3)

* *

Keus en macht der schepenen.

Zoolang Weelde en Poppel vereenigd bleven, verkoos de *officier* van den grondheer éénen schepen te Weelde, en éénen te Poppel; elk dezer twee schepenen verkoos in zijn dorp de andere schepenen, die van Weelde drij, die van Poppel twee — onder toezicht van den officier. — Dat was de vaste regel voor het samenstellen der 7 schepenen van de gemeene bank. (4)

Hoe nauw de vereeniging was van die drie dorpen, bijzonder van Weelde en Poppel, is moeilijk te bepalen : dit hangt af van de macht der schepenen in 't algemeen, en ook van de plaatselijke vrijheden en gebruiken in 't bijzonder. De macht van 't schependom verschilde omtrent overal. In 't begin schijnen de schepenen enkel rechters geweest te zijn; doch van de 12^e eeuw af geraakten zij langzamerhand aan het bestuur der gemeente. Zij maakten verordeningen nopens orde, tucht, handel en nijverheid, hielden het oog op de gilden, zorgden voor de openbare veiligheid en zedelijkheid, verdedigden hunne vrijheid tegen vreemden inval, beheerden de gelden der gemeente, hiel-

(1) « *more solito ad placitum apud Weelde confluentes...* » Archief van Poppel, copie.

(2) Gramaye. *Antiquitates Antverpiae* 1608. — (3) *Ibid.*

(4) Hs. E. Voor de hernieuwing der Poppelsche bank na de scheiding, zie verder & Hs. T.

pen armen en weezen ondersteunen en de kinderen onderwijzen, bewaarden de handvesten, en deden dienst als notaris : huurceelen, verkoopingsacten, testamenten opmaken was hun werk. Dit alles nochtans onder toezicht van den grondheer of zijnen *officier*. (1)

Zóó was de algemeene regel. Nu, welke was in 't bijzonder de macht der schepenbank van Weelde ? Was zij enkel eene rechtbank of ook terzelfder tijd het bestuur ?

De oudste brieven, welke de giften vermelden, aan de kerk of aan den arme van Poppel gedaan, zijn alle opgesteld door « *scepen van de vryheyt Weelde* » b. v. in 1384 door Godevaert die Wolff en Jan Coppens ; in 1403 door Willem Maes en Wouter van Trier ; in 1429 door Jan Claes en Jan die Wolff enz... (2)

In een « protocol of scepenregister der vryheyt Weelde » gaande van 1562 tot 65, staan vesten (verhuringen, verkoopen, erfenissen, deelingen enz...) van inwoners van Poppel en Weelde, dooréén, zonder onderscheid van gemeente. (3)

De brug van Rooverth liggende op de uiterste grens van Poppel, werd onderhouden door de drie dorpen, deze last is op hen blijven wegen, en nog een heelen tijd na de scheiding. (4)

Dus — zoo meenen wij te mogen besluiten, — de schepenen van Weelde hadden niet enkel rechtsvermogen, maar ook bestuurlijke macht, die zij uitoefenden over het grondgebied der vryheid Weelde, d. i. Weelde, Poppel en Ravels, zoolang deze twee niet afgescheiden waren. (5)

Het proces, ontstaan bij de « separatie » van Weelde en Poppel zal 't een en 't ander klaarder doen uitkomen.

*
**

(1) *Cfr. De Potter. Geschiedenis van het schependom.*

(2) Archief, Pastorij te Poppel.

(3) Archief, Gemeentehuis te Poppel. (4) *Ibid*

(5) Gramaye spreekt vrij onklaar over de scheiding van Ravels. In 1479 scheen Ravels afgescheiden, en in 1559 brak het de eeuwenoude verbintenis ?... — Volgens de bijdragen (zie verder B en D) is de scheiding gebeurd rond 1630. De schepenbank van Weelde had volledige macht (hooge, middelen en leeg jurisdictie) ; die van Poppel, na de scheiding, stond op denzelfden voet. In Ravels integendeel hoorde de middelen en leeg jurisdictie aan de Heeren der Abdij van Tongerlo ; de opperste alleen kwam toe aan zijne Majesteit, dus aan de schepenbank van Weelde. Daarom was Ravels en Weelde niet zoo nauw vereenigd. En rond 1630 zal de laatste verbindingsdraad zijn doorgesneden ; de hooge jurisdictie werd ook gegeven aan de bank van Ravels.

Geschil en proces.

In 1649 stond Filip IV, koning van Spanje, het grondgebied van Turnhout af aan Amalia van Solms, weduwe van Frederik-Hendrik prins van Oranje. Die was « vrouwe » van Turnhout en van al de dorpen daarbij hoorende, o. a. Poppel, Weelde en Ravels.

Den 29ⁿ October van 't zelfde jaar (1) gaf zij de vryheid Weelde (met Ravels) als onderleen aan zekeren Jan de Knuyt. Poppel nochtans bleef rechtstreeks aan de prinses van Oranje. Die twee verschillende heeren in de twee dorpen, vereenigd nochtans door dezelfde schepenbank, zal voor Poppel de laatste doorslaande beweegreden geweest zijn, om eene « appaarte schepenbank » te vragen.

Ziehier eenige redenen, die Poppel voorbracht :

1. De vereeniging der twee plaatsen strekt tot grooten last en tot merkelijke onkosten voor de inwoners van Poppel. Sinds een vijftal jaren is de secretaris, Mr Lemmens, gestorven ; deze kwam alle veertien dagen of alle weken naar Poppel, om daar alles in regel te brengen : rekeningen, acten, verkoopen enz... De nieuwe secretaris komt niet meer over, en nu moeten die van Poppel gedurig naar Weelde loopen : de voogden met de rekeningen van weeskinderen, de burgemeesters met hunne papieren, de koopers en verkoopers, de erfplaters enz...

2. Poppel is een schoon dorp, wel bevolkt, wel bebouwd, en druk bezocht.

3. Poppel en Weelde dragen twee afzonderlijke namen, hebben elk hunne parochiekerk, hunne H. Geesttafel, hunne schepenen (Poppel 3, Weelde 4), hunne burgemeesters, hunne vorsters ; zij staan afzonderlijk belast.

4. De gemeene schepenbank kan gescheiden worden, evenals 't gebeurd is te Merxplas en te Ravels : 't zal zijn tot groot gemak en profijt van de twee dorpen.

5. Dat Poppel en Weelde dezelfde vryheden bezitten, dat zij grond en weilanden in 't gemeen hebben, is geen beletsel om door de wettige macht te worden gescheiden.

6. De ééne « dingbanke » kan moeilijk blijven bestaan voor twee dorpen, staande onder verschillende heeren. (2)

(1) *Le roy, Notitia Marchionatus, VIII, bl. 410.* — Vgl. bijdrage S.

(2) Zie verder Hs A & B.

De prinses van Oranje heeft de aanvraag toegestaan, de twee dorpen gescheiden, en te Poppel eene nieuwe bank opgericht van 7 schepenen, op 3 September 1652.

Doch Weelde is daarmee niet tevreden: het wil 't hekken aan den ouden stijl laten. Men is geneigd te vragen: waarom die tegenstand van den kant van Weelde? De secretaris der twee dorpen — een mede-oorzaak van de scheiding — was ook de ziel van de tegenkanting. Sommige burgers hadden er ook zeker belang bij, dat de scheiding eene doode letter bleef: als de handschriften gewagen van « teren en vaceren en onkosten » voor die naar Weelde moesten, denken wij natuurlijk op herbergiers; de schepenen lieten niet geerne een stuk van hun jurisdictieveld afnemen; velen vonden dat het altijd goed gegaan had; waarom dan die verandering?...

Het bleef bij geen woorden. De « Borgemeesters » en de « Eedtslyden » stuurden eenige afgeveerdigden naar Poppel om daar te protesteeren tegen de schepenen (1), dat zij 't recht niet hadden verordeningen te maken, rechtszaken te behandelen, dat Poppel onder Weelde bleef enz...

Dat gebeurde korts na de scheiding. Die van Poppel, gestoord in de eerste uitoefening van hun ambt, en voorziende wat er gebeuren ging, lieten niet na, de prinses van Oranje over het voorval te verwittigen, en tevens de gedane opwerpingen te weerleggen en de billijkheid der scheiding te verdedigen. (2)

Weelde kon langs dien kant geen gelijk halen en wendde zich tot het « Hooger Bestuur » te Brussel. De prinses, volgens hen, had het recht niet eene bank te verdeelen, dat was eene daad van « souveriniteit »; en die 4 schepenen van Weelde waren gekrenkt in hunne rechtmatige eeuwenoude « possessie en macht » over Poppel. 't Gelukte. De scheiding wordt voorloopig opgeschorst; geen dwang mag gebruikt worden; als de prinses of anderen weigeren te gehoorzamen, zoo zullen zij gedaagd worden voor den « Cancellier en die Luyden » van den Raad van Brabant; deze, de partijen gehoord hebbende, zullen met de zaak goed en kort recht spelen. (3)

(1) Die « protestatie » — zooals meer andere hss waarvan gewag wordt gemaakt — is niet teruggevonden.

(2) Zie Hs B.

(3) Zie Hs C.

De daging, die moest plaats hebben op 27 nov. 1652, bracht waarschijnlijk geen afdoende en doorslaande bewijzen voor één van beide partijen... Want in 't begin van 't volgende jaar, zijn ze alle twee druk bezig hunne zaak in 't lang en 't breed te verdedigen.

Den 15ⁿ Januari 1653 heeft de prinses « aggregatie en separatie » van den Raad van Brabant gevraagd, « separatie bij haer gedaen, den 3 September 1652. » « Op advies van den souvereinen hove is die aanvraag gecommuniceerd op 1 Febr. 1653 « aen die Regeerders en gemeyne ingesetenen van Weelde. »

Deze protesteeren tegen die aanvraag en tegen de aangehaalde redenen; Poppel en Weelde waren altijd één ende inseparabel; Weelde had recht en macht over Poppel, 't welk niet mocht geschonden worden; Poppel kreeg 3 schepenen op 7, maar de 4 van Weelde hadden jurisdictie over alle landen, bosschen, beemden, vruchten van Poppel enz... (1)

Daarmee is het geding voor den « souverainen Leenhove », (Cour Féodale) verschenen; de prinses — zonder er in te gelukken — tracht nog het proces te vermijden, en antwoordt, op de Weeldsche requeste, aan den Raad van Brabant, wien volgens haar 't recht van beslissen alleen toekomt. Zij doet nog eens alle beweegredenen uiteen, die voor de scheiding pleiten, haar gezegde door getuigenissen stavende. Poppel is een voornaam dorp (2) hebbende appaerte Regeerders; de unie was niet indissolubel; zij heeft het recht de schepenbank te scheiden; zij hoopt dat de Raad de « versochte aggregatie » zal vergunnen... (3)

't Wederwoord van die van Weelde laat zich niet wachten: zij ontkennen dat Poppel « appaerte » regeerders bezit; « appaerte » taxen en « appaerte » vorster is enkel « pro commoditate »; er is geen verschil tusschen Poppel en de andere gehuchten. (4)

Wie moeten wij nu gelooven? Was Poppel rechtstreeks onder 't gebied van Weelde, en had het slechts eenige ambtenaren

(1) Zie Hs D.

(2) Een hs van 1646, opgemaakt door de schepenen van Alphen, zegt dat Poppel is een dorp van « neringe, groote weyden en vele passagie. » Was dat al om eene « appaerte » bank te vragen?

(3) Zie Hs E.

(4) Zie Hs F.

om het beheer te vergemakkelijken? — of, was het een dorp dat te zamen met Weelde, zooveel als in verbond, de gemeene zaken regeerde? De waarheid ligt waarschijnlijk tusschen in. Poppel had volgens recht drie schepenen op zeven: de schepenbank beridderde de zaken der geheele vrijheid Poppel en Weelde, dat er de schepenen van Poppel bijwaren of niet. Daarentegen mogen wij aannemen dat die 3 schepenen (met hunne helpers) in Poppel een woordje hadden te spreken, de belastingen inzamelden, de rust en de orde handhaafden, en de verordeningen deden eerbiedigen, enz; met een woord, in de gewone omstandigheden, zullen zij feitelijk de echte regeerders geweest zijn.

Zoo verstaan, spreken de twee partijen waarheid. En wij moeten onderstellen dat geen van beide te Brussel effenaf onwaarheden of leugens voor den dag bracht.

Dit wil niet zeggen dat de twee partijen hunne zaak loffelijk verdedigden. Integendeel... het jaar 1653 liep gansch voorbij in nutteloos geschrijf en gewrijf. De procureur van Gent was aangeduid om in Brussel de « regeerders ende gemeyne ingesetene » van Weelde voor te staan. Mr Van der Elst had procuratie gehad van de prinses van Oranje en ook van de schepenen van Poppel, daarbij was Michiel Biemans nog van Poppel uitgestuurd om Mr Van der Elst in te lichten en bij te staan. Het regent handschriften van Poppel naar Brussel, van 's Hage naar Brussel en wederkeerig. Smeekschriften worden gestuurd van beide kanten naar den Raad van Brabant en naar het Leenhof. Advokaten stellen « requesten » op, de eene na de andere; de « appointementen » worden daarop gevraagd, en de « leenvinders » hebben werk met die aan de tegenpartij te « insinueeren. »

Moelijkheden ontstonden natuurlijk. De gemachtigden van Poppel waren op tijd niet gereed met hun antwoord aan de Weeldsche requeste: tot tweemaal moesten zij een uitstel vragen van drie weken en kregen slechts twaalf dagen.

De procureur van Gent weigerde dan sommige stukken over te leveren aan pr^r Van der Elst... op 't laatste is hij genoodzaakt die stukken te overhandigen, zooniet zullen zij « voor niet gediend zijnde » aanzien worden. Wat doet hij? Om tijd te winnen weigert hij nog, omdat, volgens hem, Van der Elst geen bepaalde macht van de prinses van Oranje heeft ontvan-

gen, om dit proces te leiden. 't Hof keurt zijne zienswijze goed... En eene nieuwe procuratie moest gevraagd worden.

Zoo ging het er toe in 1653. Zoo zal 't ook gegaan zijn in 1654. En ondertusschen rezen de onkosten.

Voor eene « missive » uit den Haag naar Brussel, betaalde men 5 stuivers; om eenen brief naar Poppel te schrijven, 9 stuivers; voor port, 1 stuiver;

Eene requeste opmaken kostte per blad 10 1/2 st.

Eene copije (alles werd twee, driemaal overgeschreven) per blad 3 st.; een « appointement » 12 st.; de minste vacatie of termijn 9 st.; een « insinuatie » door een deurwaarder 9 st. enz.. enz. (1)

Geen wonder dat de gedaagden (die van Poppel) het geduld beginnen te verliezen; zij klagen dat de zaak op de lange baan wordt geschoven, zij wenden pogingen aan bij Mr De Knuyt, heer van Weelde en bij de prinses, vrouwe van Poppel, opdat zij de scheiding zouden doordrijven.

Weinig baat: Men schreef en bleef schrijven langs beide kanten. Eindelijk, den 18 Februari 1655, werd het vonnis geveld. *Poppel mag de toegestane schepenbank behouden*, want Weelde heeft niet bewezen dat het een blijvend recht bezit over Poppel, en noch koning, noch burger zal schade lijden door die scheiding der schepenbank, zoo min als vroeger door de scheiding van Ravels.

Van toen af heeft Poppel als *gemeente* een afzonderlijk bestaan. De schepenboeken en archieven beginnen met die jaren. (2) « Wij bestatigen dat de 7 schepenen van Poppel hunne taak flink behartigden: afschriften van wetten over eigendom en erfenissen, van politie reglementen uit andere dorpen, van elders uitgesproken vonnissen, de aanvraag van een meierstadhouder geven daar getuigenis van.

Nog een woord over den keus der schepenen. Den eersten keer werden waarschijnlijk door de 3 bestaande schepenen en door den *officier*, 4 nieuwe schepenen bijgeroepen. In 't vervolg was er eene gedeeltelijke jaarlijksche verandering. Rond Driekoningen, werden door de 7 schepenen en den *officier* 4 nieuwe

(1) Zie bijlage G

(2) Van vroeger liggen er slechts enkele handschriften.

aangesteld: die 11 hadden macht tot Halfvasten. En dan verkoos de officier uit die 11 leden de 7 noodige schepenen.

Een eigenaardige manier van doen. De « Heer of de Vrouwe » moest zeker grooten invloed blijven uitoefenen op de schepenen; van den anderen kant had het volk (de schepenen) ook zijn recht in de verkiezing zijner nieuwe bestierders en rechters. En dat de nieuwgekozenen drie maanden tijd hadden voor hunne definitieve instelling, en dat zij na dien tijd aan den vrijen keus van den officier onderworpen bleven, moest zeker heilzaam werken op hunnen ijver en nauwkeurigheid.

Wij durven verhop<sup>*
**</sup>en dat die plaatselijke geschiedenis niet van algemeen belang ontbloot is. Aan degenen die nog een dieperen kijk in de « requesten, repliquen, dupliquen en vacatien van allen aard » willen geven, bieden wij zooveel 't noodig of mogelijk is, de volledige bijlagen. Om de duidelijkheid hebben wij ze met ééne letter aangeduid en er den korten inhoud boven geschreven.

BIJLAGEN

A. 21 Febr. 1651 (?). — De scheiding wordt aangevraagd.

Aen h. h. Mevrouw de prinsesse van Orangie, douariere, baronesse der Stede ende Lande van Turnhoudt.

De schepenen, regeerders ende gemeijnte van Poppel, resort onder den lande van Turnhoudt in genade kennel-gemaect synde de goede intentie van Haere Hoogheyd, omme ten dienste ende proffijt van henne Gemeijnte aldaer te erigeren een bezondere dingbancke, met hetgene des daer aencleeft, soo veele tselve dienstich ende practicabel soude mogen wesen, ordonneerende aende selve schepenen ende regeerders tot dien eijnde henne beweechreden en interesten omstandelijck metten eersten over te zenden, tselve met alle vlijt ende eerbiedicheijt naercoomende, hebben goet gevonden opt pampier te doen stellen het naervolgende (onder ootmoedige correctie nochtans van haere gemelte Hoogheyd).

In den eersten dat door het erigeren der voors. dingbancke, afgesneden ende voorgecoomen sal worden den overgrooten interest die tegenwoordich zijn lijdende de arme weesen der vs gemeijnte, wiens reeckeningen de momboirs en voogden gehouden zijn te passeeren ende sluijten binnen de heerlijkheit van Weelde, daer hunne papieren te doen brengen, ende te wachten

tot de reeckeningen zijn gestipuleert, waardoor de arme weesen vervallen in veele en verscheyde oncosten, vacatie, vertcer, vermits de huijssen vande vs dorpen zijn disteerende d'een van d'andere sommige wel een ure. andere anderhalf ure min ofte meer.

Dat de vs weesen goederen vercocht wordende, oft deselve oock andere verkrijgende, de vs voogden genootsaectt zijn d'opdrachten en vestingen te doen en te ontfangen binnen Weelde vs, alwaer sij moeten teeren ende vaceren tot groote costen der vs weesen.

Dat alle Borgemeesters reeckeninge moeten gestipuleert worden bij den secretaris van Weelde, waerdoor diverse vacatien soo int gaen, letten als keeren, tot merckelycken interest vande gemeynthe.

Inselijcx brengt den secretaris van Weelde, de vs reeckeningen gepasseerwerdende binnen Poppel, zyne vacatien soo voor hem als voor zynen clercq, compt aldaer met karre en paerdt, alle welcke vacatien ende oncost ten die gemeijnte genootsaectt is te betaelen.

Dat bij dien middele oock alle des dorps secreeten ontdeekt werden aen vs secretaris, hetwelcke de vs regeerders ende Gemeijnte vrempt voorvalt, doordien den vs secretaris is onder eedt van eenen anderen Heere, ende alsoo, voorvallende eenich geschil tusschen d'ingesetenen van Poppel en Weelde, zullen sich niet dorven vuyten ende openbaeren voor den gemelten secretaris (onder correctie niet temin als voeren).

Dat d'ingesetenen van Poppel grootelijcx geincommodeert werden, niet hebbende een bysondere dingbancke binnen Poppel, als genootsaectt werdende alle processen te intenteeren binnen Weelde, alwaer de vs partijen moeten vaceren, alsoock de schepenen ende vorster van Poppel..

Dat deselve inconvenienten bestaen voor de ingesetenen van Poppel, met hunne koopdaegen, erffenissen ende ontferffenissen ende alle andere actien die ten register moeten worden gebracht,

Dat de delinquanten die gevangen mochten worden binnen Poppel souden moeten bedingt worden te Weelde, binnen de heerlijkheit van een bysonderen Heere, waer door niet alleenlijck geprejudicieert ende geinteresseert soude werden die Ht Mevrouw de prinsesse, maar oock afgebroocken de exemplaire beteringe vuyt welcke oorsaecke de delinquanten worden geren-vooyjeert ter plaetse van hen geperpetreert delict. (Alles onder ootmoedige correctie)...

't Overige ontbreekt. Het stuk dagteekent waarschijnlijk van den 21 Febr. 1651: cfr. bijl. B.

B. October of November 1652. — Antwoord van Poppel tegen de « Protestatie » van Weelde.

Aen haere Hoogheyd enz...

De schepenen regeerders ende gemeijnte van Poppel, in genade kennelijck gemaect sijnde de goede intentie van hare hoogheyd, om Poppel aff te sunderen van de dingbancke van Weelde, tgeen al was vastgesteld ende de vs gemeijnte d'effect daarvan hadden gesien, soo hebben des niettegenstaende

eenige van Weelde vs inde naeme vande Borgemrs ende andere eedtsluiden van Weelde daertegen comen protesteren tegens de tegenwoordige schepenen van Poppel, voor den dagh brengende eenen hoop schijnredenen nijet bestaende in eenige rede, recht, oft billichheit, waerom de vs van Poppel goet gevonden hebben daer over aen h. hooght te doen dit naevolgende tegenbericht.

Dat naer rechte alle unie ende verbintenissen werden ontbonden en gese-
pareert, in vuegen en machten gelijk die sijn vastgesteld geweest.

Datte unie van Weelde, Poppel en Ravels voor desen is geschiet tot
troost van de respectieve ingesetenen ende om te voorcomen schaeden, inte-
resten ende andere ongemack.

Dat de tegenwoordige gesteltnisse des tijts deselve unie heeft gemaect een
oorsaek van verdriet ende onprofijt, twist en crackeel, gelijk het den 21
Februarij 1651 aen h. h. is vertooght.

Dat daerom h. h. niets anders trachtende dan de gemeijnterust en welvae-
ren, heeft gelieft de gemeijne dingbancke te separeren.

Dat tselve binnen den lande van Turnhout nijet en is vrempt oft van
nieuwe exemple, aengesien het dorpe van Ravels wel omtrent de twintich
jaeren voor desen is afgesneden van de dingbancke van Weelde en Poppel,

Gelyck tselve oijck gebeurd is met Mercxplas.

Dat oversulckx de onderdaenen aen h. h. geene weth en hebben te stellen
noch maecht hebben daerinne te spreekken ten waere sij bij privilegie oft
andersints daer eenich onwedderoepelijck recht hadde vercregen, waervan bij
dije van Weelde niet en werdt gebleecken.

Dat sij oijck niet en blijcke van eenighe waerschijnlijcken interest dije sij
daerdoor souden connen lijden, het contrarie nochtans gebleecken sijnde van
de merckelycke interesten dije dije van Poppel, de unie blijvende geschae-
pen, waeren te onderstaen, wesmen refereert totte gemelde remonstratie van
den 21n Februarij 1651.

Dat oijck geene redenen bij dije van Weelde en werden gallegeert be-
stant om de vs separatie te wederhouden.

Voor ierst nijet de allegatie van den gemeijnen en onverdeelden aert ende
vrunte, waervuijt seer inpertenentel geinfereert de gemeijnschap van jurisdic-
tie door dijen can bestaen separate jurisdictie ende gemeijnschap van aert.

Exempel in de stadt van Turnhout ende vrijheit van Arendonck..., de-
welcke hebben separate jurisdictie en gemeijnschap ven aert.

Dat het seer verscheijden is te wesen onder eene dingbancke van eenige
plaetse ende een gehucht van deselve plaetse.

Exempel in Ravels ende Mercxplas dewelcke sijn geweest als nu en als
dan onder ander dingbancke, sonder geweest te sijn een gehuchte derselver...

Dat gemejnschap van privilegien geen gemejnschap en maect van jurisdic-
tie... Datte selve privilegien connen gehouden ende gedefendeert werden
soewel bij gesepareerden als geunieerde dorpen, gelijk beschermdt wordt
bij deselve eenen gemeijnen aert ende vrunte.

Dat dije van Poppel hebben van alle oude tijden gehadt ende alnoch sijn
hebbende eenen besunderen Taux, soo in ordinariisse als in extraordinariisse
lasten, een waer kenteecken dat het selve is een Dorp ende egeen gehuchte,
doordijen egeen gehuchte hebben besundera Tauxen..

Dat dije van Poppel hebben insgelijcx separate prochiekercke, taeffel van
den H. Geest en de Armen, een oprecht teecken dat het is een dorp engeen
gehucht.

Exempel de parochie van Turnhout ende Out-turnhout gesepareert over
eenige jaeren mits de menigte van volck, hebben tot noch toe gehadt eene
gemeijne taeffele van den H. Geest en Armen.

Dat dije van Poppel ende Weelde alijt hebben gehadt ende noch syn
hebbende diversche vorsters om te doen elck calengieringe over sijn jurisdic-
tie.

Nu soo is naer rechte notoir dat calengieringe multeren en amenderen com-
peteert dengenen die jurisdictie der selver plaetse is hebbende daer de ca-
lengieringe wordt gedaen. (Alles onder ootmoedige correctie nijet te min van
h. h....,

't Overige ontbreekt.

**C. Antwoord van 't Hooger Bestuur uit Brussel op het « Verthoon »
van die van Weelde. — 13 Nov. 1652.**

Philips byder gre Godts coninc van Castillien, van Leon, van Arragon,
etc., aertshertog van Oistenryck, hertog van Bourgoignie, van Lotryck, van
Brabant etc., de ierste van onse deurweerdere ofte bode macht hebbende
texploictere binnen desen onsen lande en hertochdomme van Brabant, hier-
op versocht saluyt. Wij hebben ontfangen die supplicate van die regeerders
ende gemeyne innegesetenen van Weelde, lande van Turnhout, inhoudende
dat Weelde en Poppel was gewest een onverscheyen rechtbanck, hebbende,
alle privilegien gemeyn, soo nochtans dat dadministratie van justitie alijt
was geplogen binnen Weelde, sulcx dat de vier schepenen van Weelde bij
gebreck oft in absentie van de dry van Poppel evenwel met het gerecht
en executie altyt hadden voortgegaen soo ten opsien van tgene datter te
doen was in regarde van Poppel als van Weelde. 't Was nu soo dat de
princesse van Oraignie als vrouwe van Turnhout uyt haer auctoriteit van
de vs eene inseparable rechtbanck hadde gemaect twee, willende die oude
gemeijne observantie en privilegien mette indivise jurisdictie separeren en
nieuwe dingbanck erigeren, dwelck, als wesende een notoir punct van sou-
vereijniteijt, van harentwege nyet en conne geschien oft validere, te min
omdat hetselve soude wesen tegen het recht, privilegie en immemorale
possessie der verthoonders die daerdoor grootelijcx geinteresseert soude wesen
in hen gerechticheijt; want de nieuwe gestelde cedtslieden binnen Poppel
separatelijck jurisdictie plege sonder te compareren inde Banck en vga-
ringe tot Weelde, gelyck altyt te voren was geplogen, soo wiere deselve
verthoonders daerdoor by die Poppel feytelyck geturbeert, oirsaeck dat sy
hen keerende tot ons, bidden oijtmoedelijck om onse provisie van maintenue
toe dienende. Waeromme soo ist dat wy desen aengesien u ontbieden,
daertoe committerende by desen, dat soo verre u blycke van de possessie en
gebruycke der vs supplianten, mits gaeders van de turbatie en beletten
daerinne gedaen, alsoo vs is soo veele das genoch sy, ge in diengevalle

daertoe geroepen de vs prinsesse van Oraignie en alle andere die daeromme sullen behooren geroepen te sijn, en gy vanweghe der vs supplianten worden versocht tot alsulck daege, ure en plaetse als dat behooren sal, en gij hun bescheyen sult de vs supplianten in de vs hennepossessie en gebruyck van onsentwege hout en mainteneert en doet houden en maintaineren, doende expres en seker bevel van onsentwege de vs prinsesse van Oraignie ende alle anderen die dat behooren sal, en gij desvanwege alssoech sult worden versocht, dat sy de vs supplianten van vs hennepossessie in der vuege en maniere boven verclaert peyselyck en vredelyck doen en laeten possideeren en gebruycken en alle turbatie en beletten der vs supplit daerinne genaen terstont ende sonder vertreck costeloos en schadeloos af te doen en repareren en hun verdrage de vs supplit daerinne meer te turberen oft molesteren in eenige manieren, deselve prinsesse van Oraignie en alle andere die dat behooren sal dtoe, opdat noyt bedwangh by en met alle behoort. wege en manire can bedwingen daertoe dienende, en ingevalle van oppositie, weygering oft vertreck, daecht d'opponent oft opponente te compareren teen seckere gelegene daege voor onse seer lieve ende getrouwe die cancellier en luyden van onsen Raede geordineert in Brabant, om aldaer de redenshender oppositie weygeringh oft vertreck op te doen en te verclaren tantwooren in de saecke voorts te procederen soo behooren sal, onsen vs cancellier en raetsluyden ten vs daege overschryvende tgene gij in desen sult hebben gedaen, dewelck wij ontbieden en committere dat sy partye gehooft goet, cort recht en expeditie van justitie doen, want ons alsoo gelieft.

Gegeven binnen dese stadt Brusseele den negenthiensten October 1652, onderstont, Bij den Coninc in synen Raede, ondest. : A. de steenwinckel, onderstont.

Degene die in oppositie willen comme daegh ich van wege syne Con. Maj. te syn en compareren... 27 nov. 1652...

Actum 13^e nov. 1652. Ondt St van Hout.

D. Requeste van « die van Weelde ». — 21 Febr. 1653. (1)

1. Weelde en Poppel van alle oude tijden, over drye, vier, vyf hondert ende meer jaeren is geweest ende noch is een corpus hebbende indivis eenen aert oft vrunte, een privilegie, eenen taux vande bede ende gemeyne laste, een comme oft archyve, een scepenbanck, een officier, eenen secretaris, ende soo voorts in alles wesende een ende inseparabel...

2. Alle acten moeten binnen Weelde gepasseert worden...

4. Dat die presente separatie niet alleen soude benemen de regten ende privilegien aen die van Weelde over Poppel competerende, maer soude tot dien causeren eene totale ruyne van beyde die litmaeten...

5. Weelde en Poppel syn malcander hulp schuldig...

Dit hs, evenals 't hs F berusten te Brussel, (*Procès Plaidés*, n. 2189, *Inventaire*, t. II, p. 379.) 't Spijt mij slechts 't bijzonderste te kunnen mededeelen. — De andere stukken berusten in 't gemeentearchief van Poppel.

6. De inconvenienten, als processen van scheidyng zullen uit de separatie voortspruyten...

9. Die van Poppel swygen dat die gemeyne goederen niet en kunnen gescheidyden worden dan met beijder toestemming...

12. Dat aen de Regeerders van Weelde niet en mag onttrokken worden het recht, gesach, ende macht die sy titulo oneroso ende andersints bij privilegie ende immemorale possessie hebben ende altyt gehad hebben binnen ende over alle lande, bosschen bempten ende vrunte oft gemeynthe van Poppel...

13. Die van Poppel moeten naar de merkt van Weelde comen...

14. Die van Weelde hebben gesach ende jurisdictie over Poppel, ipsi invititis et nolentibus...

21. Weelde kiest 4 schepen, Ravels en Poppel 3, niet ex necessitate, maar soo het die van Weelde best gevonden hebben gehad.

22. Die schepenen van Weelde hadden altyt jurisdictie over Poppel, of die schepenen van Poppel daer present waeren oft niet.

30. Die vrouwe van Oranje heeft met Weelde ook de heerlijkheit Poppel aan M. de Knuyt gegeven...

31. Sijne majt. had maer de opperste jurisdictie in Raevens, de leege ende middele compoteert aen de abdy van Tongerlo... Ravels is nooit soo vereenigd geweest.

E. Verdediging van Poppel, 6 Juni 1653

«Die vrouwe prinsesse douagiere van Oranje supplit gesien hebbende alsulck geschrift als voor desen souverainen Leenhove van Brabant gedient is den 21 Febr. leestl op den name van die Regeerders ende gemeyne ingesetenen van Weelde.

Seght daerop, onder expresse protestatie van egeensints te willen treden in contestae voor desen souv. leenhove over het subject naerder in haer req. van 15 Jan, te vorens gericht, naerdemael kennisse daarvan privativel compoteert aenden souv. Raed van Brabant, alwaer oock het vs. reqt is gepresenteert, geapostilleert ende bij beslotene brieve alhier gesonden om advies alleene ende tot gene andere eijnden.

Seght, inquam, die vs. vrouwe om het vs. advies te faciliteeren ende tot haer avantagie ende dien aengaende U. L. te geven pertinente instructie.

Dat het vs. geschrift gedient is geworden buijten wete jae tegen danck van het meestendeel der regeerders en gemeijntenaren van Weelde... dat de dorpen van Weelde en Poppel hebben verscheidene tauxen... verscheidene naemen... verscheidene parochiekercken...

Dat de twee Borgemeesters, de drij schepenen, de seven geswoorne, de twee kerckmeesters, de twee H. Geestmvs, die twee coninxbedeseters ende heffers, tsaemen altoos gemaect hebben en alsooch maecken die vier leden, consti-tueerende het geheel corpus van die Regeerders ende gemeijnte aldaer...

Weelde heeft oock sijn appaert corpus van regeerders, maer heeft vier schepenen... welk meerder getal is ingedrongen sedert Ravels van Poppel en Weelde is gesepareert geweest, des nu geleden omtrent 23 jaeren, want

voor dat soo hadde Weelde maer drij schepenen, Poppel en Raevens vier, scilicet elk twee; ende tsedert dieselve separatie heeft Weelde eenen van de seven schepenen themwaarts getrocken, laetende den anderen aen die van Poppel... 't Is oock dat Poppel in sijn gegriep heeft meer als 120 hujsen, met vier gehuchte; item eene schoone gemeijnte van groote neringe, vele winckels. twee rivieren lopende rondtomme, waerop is gaende oft draijende een watermolen, item eene groote passagie van waegens, kerrenen gaende passanten; wordt oock binnen Poppel ontfangen den Thol van S. Con. Majt, te weten de grooten Brabantschen Lantthol... Dat de officier int vernieuwen vande Bancke altoos nam een schepene tot Weelde en een tot Poppel, diewelcke tsaemen met den officier die resterende schepenen waeren kiesende, elck in sijn dorp... Dat wijle Mr H. Lemmens, secretaris, wonende tot Weelde, alle acht daegen naer Poppel kwam, om alle reckeninge te passeren,.. dat sedert vijf of ses jaeren de tegenwoordige secrtrs de ingesetenen van Poppel, tot hun groot ongerief en oncoste tracht te dwingen naer Weelde te comen..

Dat bij voorcomend geschil tusschen h. de Knuyt ende vrouwe suppl de secrtrs soude moeten weten van d'een en d'ander en oijck tegen ende mede soude moesten sijn...

Dat de pampieren de parochie van Poppel raeckende bewaert worden in een appaerte comme oft archieve... dat sijne vs majt. de macht heeft de twee prochiën te separeren, en seker ten aensien van die gemeijne rechtsbancke... dat sij selfs de macht heeft dorpen als te Uccle... in twee partije te deijlen, elck vereerd met eene besondere jurisdictie... Dat Poppel niet subject was van Weelde, jae is hierboven bewesen dat aenclevende die policeije, ieder van de 2 dorpen altoos heeft gehadt syn appaerte Regeerders...

Dat de gemeyne aert en vrunte indivis mag gedeylt worden volgens eene acte van 1609... en dat communie en gemeyn gebruyck van selve seer wel compatibel is met de separatie van de vs gerichtsbanke... soo syn Arendonck en Raevens... Gemeynschap van privilegien is oock geen obstaeckel aen de separatie,.. sy causeert meer twist ende crackeel dan de divisie dvan... Poppel is als appaerte heerlyckheyt gerekent...

De separatie can geschieden zonder groote schaede aen die van Weelde... die autheurs van het vs geschrift arbeyden maer voor hen particulier profijt... daermede worden verschillende articulen van het vs geschrift ontcent... die van Weelde hebben niet te ondersoecken of de separatie wel of quadelyck is geschiedt, sulcx competeert syne con. Maj... ..sy hebben geene privilegie, waerby die unie indissolubel soude gemaakt syn... Poppel is niet aen heere de Knuyt gegeven... die vrouwe supplt is in geen proces met die van Weelde bij den Raed van Brabant... hare vs requeste moet genvoyeert worden naer den Raed van Brabant.. sy betrouwt dat haer die versochte aggreatie... vergunt sal worden, niettegenstaende alle die contrare ratelinge, objecties, die de autheurs van het vs geschrift met misachting van vs Vrouwe, by seer quade en verachtel tarmynen (termen?) syn bybrenge... onderstondt onder ootmoedige correctie ende was onderteeckent.

Adt de Decker.

F. Antwoord van die van Weelde. — Juli (?) 1653

Die regeerders ende gemeyne ingesetenen van Weelde, gesien hebbende de requeste van wege de Vrouwe prinsesse van Oraignie in desen souverainen Leenhoven gedient den 6n Juni lestleden (1), seggen daertegen het volgende...

Dat het voormalig geschrift (2) is wel geschreven met raed ende consentement van de Regeerders...

Dat de rescribenten (3) luttel oft geen verstand hebben van privilegien oft regeeringe, noch van tgene meeste profytelyck is voor de gemeente...

Dat die onderteeckend hebben, niet wisten wat sij teekenden, velen teekenden tegen hun gemoed...

Dat appaerte taxen, en appaerte collecteurs niet bewijsen dat Weelde en Poppel twee verscheidene dorpen sijn, daer sommige gehuchten oock appaerte taxen en appaerte collecteurs hebben...

Dat er twee vorsters syn is maer pro commoditate...

Dat er sijn noch limiten, noch paele, noch teecken ofte apparentie van twee heerlyckheden... en dat er geen diversiteyt en is tusschen Poppel en dander gehuchten...

Bezonder wordt ontkend die art. als soude Poppel hebben een geheel corpus regeerders... daer die schepenen van Weelde die van Poppel maer aenverdden, en dat sij over de saecken van Poppel uytpraak deden, dat die van Poppel daer by waren ofte niet...

G. Onkosten en Uitgaven.

Spécificatie van vacatien besoignen ende deboursementen gedaen bij den procureur van Elst voor d'ingeseten van die Prochie van Poppel, lande van Turnhout, in sekere saecke oft proces dwelck deselve als gede in materie van maintainue ter Rolle van souverainen Hove en Raede van Brabant sijn genootsaect geweest te sustineren tegen die Regeerders en gemeijne Innesetèn van Welde Imptⁿ ter andere sijde, als volgt.

In den eersten, ingevolge van brieven van maintainue der Impten, de saecke ter Rolle van den Souv. Raede van Brabant gedient hebbende, op den 27ⁿ nov. 1652, compt voor termijn

IIIJ 1/2 st.

Item op... en... de saecke ter Rolle gedient hebbende, compt voor twee termijne.

IX st.

Item, alsoo de gede waere versteken van antwoorde, gemaectt requeste ten eijnde van brieven van Relievement om alnoch te moge antwoorde.

X 1/2 st.

(1) 1653.

(2) Zie hs D.

(3) Zie hs E.

Item voor een termyn gehouden ten comptoire van Sris Gaillard int presenteren van deselve requeste, ende vvolgens gelicht...

IX st.

Item voor de copye van brieven van maintenance, 6 folien

XVIIJ st.

Item voor de copye van brieven van groot 3 1/2 fol

X 1/2 st.

Item voor het regt van brieven van Relievement, betaelt ten compt. van S. Gaillard, midts de dobbele qualiteyt...

IJ Rgl XII st.

Copye van die brieve, 2 fol.

VI st.

Item, alsoo noodich was tot het exploictere van vs brieven, autorisatie, op den Officier tenselven eynde gemaect Req. op den 10n Aprilis 1653, compt dvoor

X 1/2 st.

Item voor den termyn gehouden ten compt. van S. Gaillard int pnteren ders. req. en gelicht

IX st.

Item voor de app* gestelt op des. req., medebrenge de vs vsochte autorisatie betaelt ten c. van S. Gaillard midts de dobbele qualiteyt

XXIIIJ st.

Item voor het schryven van eene missive, waermede deselve brieven van rel^t en auth. naer Poppel is overgesonden om aen ptye te exploicteren, comt met d'adres

IX st.

Item voor het port van missive, waermede die vs brieven en relaes van Nots Sebastiaen naer dese stadt Brussel syn overgebrocht

IIJ st.

Item, alsoo die vs brieven van rel. waere comen t'expireren op 24 April 1653, gemaect req. ten eynde van prolongatie om alnoch te mogen antwoorden

X 1/2 st.

Item voor den termyn gehouden ten compt. van Ss Gaillard int presenteren, vvolgen ende lichten des. req.

IX st.

Item voor apporte van prolongatie, dobbele qualiteyt

XIJ st.

Item voor d'Insinuatie gedaen van des. req. aen procureur van Gendt, als dienee d'Impten aan deurwr Aerts

IX st.

Item voor de vacatie en personele debuoiere gedaen int doen doen ders. insin. vvolgt het relaes

IX st.

Item op... de saecke ter Rolle van vs Raede wederomme gediendt hebbende, alsdan van wegens des ged. is geantwoordt compt voor termyn

IX st.

Item voor het stellen van des. antwoorde

XII st.

Item voor de vacatien gedaen int doen stellen van vs antw.

IX st.

Samen XIJ gd XIIIJ 1/2 st.

Specificatie van andere vacatien, gedaen voor de prinsesse douagiere van Orange in sekere saecke en proces, welcke sy in den Souv. Leenhove van Brab. is genootsaecht geweest te sustineren als supplt tegen die Reg. ende geminges. van Weelde als Rescribenten. in materie van jurisdictie.

In den eersten op 15 Januari 1653 door den h. adv. Decker doen maecken een Req. ten eynde die heerlyckheden van Poppel en Weelde souden worden gesepareert

XXIIIJ st.

Vacatie, instructie en lichtung ders. Req.

XVIIJ st.

Item voor copye van selve Req., met brieven van advis, en twee andere stucken, voor elcken blaede drye st. ; midts des, groot syn X 1/2 blaedere, valt tsaemen

XXXI 1/2 st.

Item voor den termijn gehouden ter greffie van den Raede van Brab. int pnteren van s. Req. — en met advies geadresseerd aen den vs. Leenhove van Brabant.

XVIIJ st.

Item voor appnte gestelt op vs Rep.

VI st.

Item voor vacatien en personele debuoiere daermede.

IX st.

Item voor appnte aen den h. greffier van vs Leenhove.

XIJ st.

Item voor coicae (communicatie) van s. Req. gedaen aen partije.

XIJ st.

Item voor de coicae te doenen vvolgt trelaes.

IX st.

— It. op 1 Febr. 1653 gemaect eene andere Req., ten eynde om de vs Req. van 15 Jan. te mogen amplieren.

X 1/2 st.

Voor den termijn bij den greffier...

IX st.

Voor d'appnte daerop gestelt.

XIJ st.

Voor copije of dubbel vijftich blaeren aen drije st.

VIJ Rg. X st.

Voor vacatien en personele debuoiere.

I « XVI st.

— It. voor het oversien van alle de stucken dienende tot het maecken van de schriftuere van antwoorde, tegen de schriftuere der Rescribten, bet. aen heere adv. Decker.

IIIJ « XVI st.

Item voor het dressereren van vs. schriftuere voor elcken blaede X 1/2 st. en midts des groot is vijftich blaedere, valt hier te bet.

XXVI « V st.

Voor besoigne en vacatien daervoor gedaen bij adv Decker.

IIIJ « XVI st.

Voor copije van vs schriftuere, van elcken blaede drije st.

VIJ « X st.

Voor eene andere copije van vs schr. gesonden naer Poppel (i).

VIJ « X st.

Aen die van Poppel gesonden een copije van patente h. Knuijt.

XXI st.

Voor eene andere copije geleverd aen h. Knuijt om die van Poppel en Weelde vs in accord te stellen.

VIJ « X st.

Copije van vijf stucken dienende voor verificatie van vs originale, XXI blaedere tsamen.

IIJ « IIJ st.

Item voor de copije van patente van h. Knuijt mette

(1) Van dit stuk, staat hooger een groot uittreksel onder letter E.

voldoeninge overgegeven, bet. in de Rekenkamer van Brabt met het opsoecke derselver tsamen.

Voor vacatien int doen maecken en lichten van vs copije.

Voor termijn gehouden ter greffie van vs Leenhove int dienen van vs schriftuere van voldoening en bijgevuegde stucken

Voor het schrijven van diverssche missiven, soo aen vs vr. supplte, die van Poppel, als andere diverse, en raeckende desen processe, comt ten minste

Item voor div. porten dev's missiven over en weder gesonden gedurende en raeckende desen processe, hebben ten minste bet.

Andere vacatien, besoignen ende deboursementen Michiel Biemans en proc. van Elst suppltn in den Raede van Brabant, tegens den procur van Gendt geinsde.

In den eersten ontfangen missive van h. Raedt Moehtfeldt den 18 Juni 1653, bet. voor port (uit den Haeg).

Item voor vacatien gedaen ten huijse van proc. van Gendt om te hebben die stucke van die van Weelde tegen die van Poppel, en dat ingevolge van vs missive, welcke de proc. van Gendt refuseerde te geven, ten waere ick hem toonde mijne procuratie van vs vr. prinsesse.

Dienvolge op 26 Juni 1653 geschr. missive aen H. Raedt Moehtfeldt om vs procuratie te becomen.

Op 23 Junij ontf. missive van Mich. Biemans van Poppel port.

It. op 8 Julii ontf. missive van Mich. Biemans aen boden voor port.

Item op 8 Julij ontf. missive van h. R. Moehtfeldt, waermede aen mij is gesonden procuratie.

Item op 7 Aug. 1653 doen maecken een Req. door adv. Decker ten eijnde aen proc. van Gendt soude worden gedeut. die rescriptie mette bijgevuegde stucken, bij die van Weelde gediend tegen die van Poppel, te doen communiceren binnen 24 uren naer d'insinuatie, alias executoriales bet.

Voor vacatien en personele debuoiren, daermede

Voor termijn bij sec. De Witte voor des Req.

Voor d'appnte gestelt op des Req. betaelt aen De Witte, mits de dobbele qualiteijt.

Voor communicatie te doen van s. Req. aen pr. van Gendt

Voor vacatien bij pr. van Elst int doen doen der insinuatie en vervolgt het relaes.

Voor de copije van des. Req. een bladt.

XXIIIIJ st.

XVIIJ st.

IX st.

IIIJ g XVI st.

II g VIIJ st.

XC g IJ st

V st.

IX st.

XIJ st.

I st.

I st.

V st.

XIJ st.

IX st.

IX st.

XIJ st.

IX st.

IX st.

III st.

Item op 18 Aug. 1653 gemaect Req. ten eijnde van Iterative Ordttie

Voor d'appnte daerop gestelt

Voor communicatie aen pr. van Gendt, betaelt aen den deurwaerder

Voor vacatien

Voor het schryven van eene missive naer den Hage aen h. Raedt Moehtfeldt. en daerby int lange geadviseert vande affaire, compt met dadvis oft daddres

Daermede overgesonden een project van procuratie om by haere Hoogt te teecke, daervoer bet. aen adv. Decker

Voor de cotype

Nog overgesonden een cotype van een vonnisse, een bladt

Item op 19 Aug. 1653 gemaect Req. tegens den proc. van Gendt, om stucken te doen coiceren, op pene dat die rescriptie by partije gediend soude worden gehouden voor niet gediend

Voor de cotype, 1 1/2 blaede

Voor termyn gehouden by h. Greffier Michiels

Voor d'appnte, bet. ter greffie van vs Leenhove

Voor insinuatie gedaen van des. req. aen pr. van Gendt

Voor vacatien

Item op 22 Aug. 1653 die pr. van Gendt gediend hebende van secker geschrift... daarvan behouden een cotype

Item voor het maecken een schriftuere van contrarie sustineringe, gediend tegen het vs geschrift... aen adv. Decker

Voor vacatien... en instructie in des. te hebben gegeven

Voor de cotype van des.... mette twee stucken...

Voor termyn daeromme gehouden

Item alsoo op vs schriftuere van contrarie sustineringe en bygevuegde stucken op 26 Aug. 1653 tusschen partye van vonnisse interlocutoir gewesen daervoor rapport bet. mette acte (23 g. 5 st., dat is by die van Poppel geres-titueert.)

Voor vacatien int recomanderen d'expeditie

Voor termyn ter greffie van vs Leenhove int betaelen van vs Rapport. ent doen maecken d'acte oft vonnisse

Voor cotype

Voor insinuatie van des. vonnisse gedaen aen proc. van Gendt

Voor vacatien int doen ders. insinuatie

Item ontvangen missive uyten Haege

Item op 28 Dec. 1653 geleendt aen Michiel Biemans, als gecommiteerde van Poppel tot het vervolg deser saecke

Item op 29 Sept. 1653, ontvangen missive... met een procuratie van haere hoocht behoorel. gecachetteert, tot het vervolg deser saecke voor port

X 1/2 st.

XIJ st.

IX st

IX st.

XIJ st.

XIJ st.

IIJ st.

IIJ st.

X 1/2 st.

IIIJ 1/2 st.

IX st.

XII st.

XII st.

IX st.

VI st.

II g. VIIJ st.

XXIIIJ st.

XXI st.

IX st.

XXIIIJ st.

XVIIJ st.

VI st.

XXI st.

IX st.

IIJ st.

XXIIJ g. XVI st.

V st

Item op 9 Dec. 1653, doen maecken van een Req. door adv. Heymans, ten eynde om brieven executorie op vs vonnisse tusschen partyen gewesen, tot het overleveren van de stucken

Voor vacatien

Voor appnte

Voor termyn

Voor copye, twee blaedere

Voor d'insinuatie aen pr. van Gendt, bet. aen premier huissier

Voor vacatie daermede

Item voor het maecken van dese drye specificatien, elck blaede drye stuyvers, voor XXIIII

Voor copye devs.

Voor het schryven van eene missive

XIJ st.

IX st.

XII st.

IX st.

VI st.

XIJ st.

IX st.

III g. XIJ st.

III g. XIJ st.

XII st.

LVI g. VII st.

H. 15 April 1653. Van der Elst, gemachtigd door Biemans, van Poppel.

Comparerende voor mij ondergeschreven openbaer notaris, bij den Rade van Brabant gadmitteert ende geapprobeert inde heerlijkheijdt van Poppel residerende, ende die getuijgen naer genoempt, den eersamen Michiel Biemans, heeft, uijt cracht ende macht der procuratie hem vergunt cum potestate substituendi, gesubstitueert, soo ende gelijk hij comparant substitueert, mits desen Mr Van der Elst, gevende denselven volkomen last, macht, autoriteit ende sonderling bevel om alsulcke procedure te vervolgen... omme te doen tgene de substituant of sijne constituenten present sijnde souden connen of mogen doen... belovende te houden voor goet, vast ende van weerde al tgeen bij den vs gesubstitueerden gehanteert sal worden, onder verbintnisse van zijnen persoon en goederen present & toekomstende.... aldus gedaen....

M. BIEMANS,

Quod attestor : SEBASTIANE NOT.

I. 5 Juli 1653. Van der Elst, gemachtigd door de prinses van Oranje.

Amalie bij der gratie Godts prinsesse douariere van Orange etc., baronesse van Turnhout ende Sevenbergen etc...

heeft gecommiteert ende geauthoriseert, committeert ende authoriseert hier mede Mr Jan Van der Elst, procureur tot Brussel, omme uijthaeren name inspectie te nemen, over de separatie van Weelde ende Poppel, ende naer alle voorvallende gelegentheden in die saecke den meesten dienst van haere Hooght waer te nemen, sullende voor goedt houden tgene bij den vs geauthoriseer-

(1) De copie, die in Poppel bewaard is, bedraagt amper 17 bl.

den uijt crachte deser sal worden gedaan. Actum in 's Gravenhage dese vijffden July 1653, ende was onderteect Amalie d'Orange.

Geollationneert accordeert met syn origineel, quod attestor

G. V. RICHTERICH NOT.

J. 24 April 1653. Vraag om prolongatie :

Die van Poppel vroegen, om na den vervallen tijd nog te mogen antwoorden.

Aen mijnheer den Cancellier.

Verthoonen reventelijck d'Ingesetenen van die prochie van Poppel, lande van Turnhout, soo dat zij hier te hove op den vijfden van deze loopende maent hebben gelicht opene briefven van Relivement omme niettegenstaende de versteckele aldaer geruert alnoch te mogen dienen van antwoorde binnen drye aldaer toecomende weken in den processe dewelcke sy Renten als gedu hier te hove moeten sustineren tegen die van Weelde, Impetranten in materie van maintainue, ende alsoo de vs brieven syn behoorlyck geexploiteert, ende de saecke alsnu ter rolle is dienende, ende dat men nochtans die schriftuer van antwoorde, de welcke die Renten moeten dienen, niet can gestellen, tenwaere dat sij becomen hadden diversche titres en stucken daertoe noodich, waertoe sy eenige weken tijt van doen hebben, soo bidden sy oitmoedelyck dat 't Hoff hun sal verleenen eene andere prolongatie van drye weken.

J. VAN DER ELST, PROC.

K. 7 Aug 1653. Van der Elst eischt stukken.

Aen mijn heere den Cancellier... verthoont rev. Mr J. Van der Elst, last hebbende van h.h. de Vrè van Oranje, hoe dat pr. van Gendt ten ondere blyft houden seckere stucken van den proces... niettegenstaende de selve met coicatie syn belast... oorsaecke dat hij hem keert totten hove, biddende... aen vs van Gendt t' ordonneren de vs stucken binnen 24 uren te communiceren. (get.) De Decker.

Abbt 't Hoff ordonneert aen pr. van Gent hem te reguleren volgens de dispositie deser, daarvan hij dens. Hove zal adverteren binnen zesse daege naer de coicae, peremptorie op pene van naerdere provisie, Actum 7 Aug. 1653.

(get.) GAILLARD.

Op den kant staat :

(1) Hoff accordeert aen de supplianten, ten eynde alhier verzocht prolongatie voor twelf daeghe. salva insinuatie,

Actum 24 Aprilis 1653. Gaillard.

Daaronder :

D'insinuatie van vs appt is gedaen bij mij onderschreven deurw op den 24ⁿ April 1653 aen pr. van Gendt, die d'exploict niet en heeft aenveert, segg. dat 't peremptoise was geappointeert geweest, en dat den bovengescreven appt niet en was ex gratia. Daarvoor comt IX st. artois. (get.) J. AERTS.

L. Weigering van stukken.

Michiel Biemans en Van der Elst dienen een protest in bij den heer «stadhouder» omdat Van Gendt dienende de Regeerders van Weelde, de «rescriptte» en eenige bijgevoegde stukken niet wil overhandigen... en «'t hoff ordonneert de stukken alhier «geruert binnen drie daege te communiceren naer d'insinuatie deser, op «pene dat deselve sal worden gehouden voor niet gedient... actum den 19 «Aug. 1663.

— «Den procureur van Gendt, communicatie ontfangen hebbende van de «requeste hier op den hove gepresenteert, den 19 deser. seght dat van der «Elst alvorens soude hebben te doceren van behoorlijke procuratie ad lites «niet enkel om visie te nemen van de separatie, maer om de vs saecke te «vervolgen.

«Verclaert andermael de communicatie te doen, zoohaest van der Elst sal «gedoect hebben van behoorlijke procuratie...»

onder. VAN GENDT.

«Is gecommuniceert aen partije om te doen oft te seggen t' gene haren «raedt gedraegen sal binnen acht daegen naer des coicatie. Actum in den «souv. Leenh, den 22 Aug. 1653.»

— Michiel Biemans en procureur van der Elst, gesien hebbende het vs verclaeren van proc. van Gendt... seggen...

dat het appointment van 19 deser was eene absolute en precise ordonantie, waerbij aen den vs van Gendt geinjungéert is geworden te doen communiceren sijne rescriptie binnen drie daegen... volgen wat het sijn devoirs hem dnaer punctelijck te reguleren... oversulcx was het hem niet georloft voorts te comen met sijn vs verclaeren... sunderlinge dat hij sulcx gedaen heeft uijt sijne eigene autoriteit...

Dat de vs Van der Elst genoechaem geauthoriseert is, daer hij last heeft van vs princasse om naer alle voorvalle in die saecke den meesten dienst van haere vs Hoogheijt waer te nemen dat hij dus comt vragen naer den bekenden wegh.

Dit alles alleen om de saecke te houden op de lange baen soo wort gesustineert dat het vs geschrift sal worden gerejecteert, en dat dat de vs rescriptie die niet is gecommuniceert, sal gehouden worden voor niet gedient.

Dit is de contrarie sustineringe van 23 aug. 1653.

M. 't Vonnis van 26 Aug.

't Hoff (gesien hebbende de vs stukken) verclaert dat mits bij den vs van Gendt oft de vs Regeerders van Weelde hun regulerende volgens het verclaeren gedaen bij syn vs geschrift van 22 deser, naer dien den tweeden suppliant sal hebben gedoect van behoorlijke procuratie ad lites, tot het vervolgt deser saecke, sijn daarmede noch ter uyt sullen gestaen.

Aldus uijtgesproken in de audientie des vs souv. Leenhoffs van Brabant desen 26 Augusti 1653.

Ende was onderteekent J. MICHIELS.

N. Daarmede vraagt Mr Van der Elst eene nieuwe en klaardere procuratie, die hem toekomt den 29 September.

«Amelie bij de gratie Godts, princes van Orange. doen te weten dat wij mits desen geven volle macht ende procuratie aen Mr Jan van der Elst, in omnibus ad lites, cum ratificatione actorum in amplissima forma et facultate substituendi, ende specialijck in de saecke van de separatie van de weth ende jurisdictie van Weelde ende Poppel...»

O. Procuratie werd aan pr. van Gendt

«getoond door den eersten Leenvinder van den souv. hove, zoodat hij volgens sijn verclaeren de rescriptie moest communiceren soo ist nochtans dat «hij van des te doen blijft in gebreke tot geen ander eijnde om die saecke te blijven houden draegen. Soo sijn wij seer ootmoedich biddende, dat 't «Hoff gelieve hen op het vs vonnis te verleenen behoorlijke provisie van «brieven van executorie oft wel autorisatie bij Appt op de marge deser «op den eersten Leenvinder van desen hove, ten eijnde om het vs vonnis «te stellen ter behoorlijcker executie. Appointment: 't Hoff ordonneert aen «pr. van Gendt de rescriptie te doen communiceren binnen drie daeghen.» — «Insinuatie deser aen pr. van Gendt is bij mij premier huissier gedaen «op 9 Dec. 1653. XII st.»

J. MARCELIS.

P. Na 10 Dec. 1653. — Biemans vraagt dat h. h. de Vrouwe van Oranje de separatie zou doordrijven,

Aen Haere Hoogheijt die Vrouwe, die prinsesse van...

Vertoont met onderdanige reverentie M. Biemans, als last hebbende van de schepenen en Regeerders van Poppel, hoe dat uwe H. belieft heeft de dorpen van Poppel en Weelde, die te vooren eene dingbancke waeren, te separeren... nochtans eenigen van Weelde met hennen Sris aenspannende, getracht de gedaene separatie te eluderen ende annuleren, hebbende tot die fine brieven van maintenuue in den Raede van Brabant geimpetreert, ende die van Poppel gedaen daegen ende herdaegen, sulcx dat te Brussel al vele oncosten sijn geresen, ende geschaepen sijn nog meer te rijzen, alles nochtans tegens wille ende wete van den heere Knuyt, als heere van Weelde, als mede oock van de principaelste ingesetenen van Weelde, gelyck de vs heere Knuyt sulcx bij speciale acte van den 10^{den} Decembris 1653 verclaert heeft; weshalve ende omme alle voordere oncosten en onlusten voor te comen, de suppliant... sich keert tot uwe hh. ootm... biddende, ten eynde uwe hh. gelieve de gedaene separatie te confirmeren, daerbij te persisteren, ende den vs heere Knuyt, tegenwoordig synde alhier inden Haeghe, daertoe te disponeren dat de oppositie bij die van Weelde come te cesseren, ende

de vs separatie in alle haere punten ende clausulen haer volcomen effect sorteren. Dit doende etc...

Slot, datum, en handteeken ontbreken.

Q. 17 Juni 1954. Biemans « machtig gemaect » door Poppel.

Comparerende voor mij... Jan Jansen, Laureys Adams, van Gorp, Jan Hendrix, Elias Jansen, & Adriaen Jansen, schepen der heerlijkheit vs... constitueren ende stellen in henne stede mits desen, Michiel Biemans, gevende denselven volcomen last, macht... omme te Brussel te tracteren mette Regeerders van Weelde... aengaende de separatie... en over de procedure daerover begost... volgens het advys van adv. Decker... belovende te houden voor goet, al tgeen die vs geconstitueerde sal doen in den vs cas... in gevolg van het versoek ende de teekeninge bij de gemeijne ingesetenen van Poppel gedaen... (get. de hooger vermelde schepenen.)

Quod attestor, A. SEBASTIANI, Not.

R. 1 Juni 1654. Getuigenis van oude Poppelaren.

Comparerende... den eersamen Adriaen Hendrickx Pauwels, outschepen, oock geweest borgemr ende kerckmr out omtrent drij en seventich jaeren... verklaert dat zijne attestatie... gegeven op den 8ⁿ Febr. 1651, oprecht is, evenals 'tverclaren van Hendrik Laureys van Einde... Comparerende nog Adriaen Janssen Van Gestel, out 65 jaeren... verclaert bij den eedt... waerachtig te sijn, dat hij, des geleden nu dertich ende veertich jaeren, heeft gesien dat Mr H. Lemmens, secretvs tot Weelde ende Poppel, ende woonende tot Weelde, alle weecken oft alle veerthien dagen was comende naer Poppel om aldaer te passeren alle acte sijn officie aengaende, ende dat hij d'ingesetenen van Poppel, binnen Poppel moeste comen dienen, sonder dat diesdijt waren genootsaecht te moeten comen tot Weelde, tot passeringe van eenige acte... Actum aldus.. (get.)...

Quod attestor A. SEBASTIANI, Not.

S. 18 Febr. 1655. Uitspraak van het vonnis. (1)

Ghesien, bij mijne heeren die stadhoudere ende mannen van leene des Souverainen Leenhove van Brabant, de beslotene brieven hun van sijne Coninclycke Majesteit toegesonden onder de signature van den greffier A. de Mercelis van date den 24 Januari 1653 met de ingesloten requeste van

(1) Vonnisboek 1650-56 n. 43; (*Cour fiodale de Brabant*, reg. 314.) — *Staats-archief* Brussel. In de *Inventaire*, Tome 2 bladz. 379. geeft men eene verkeerde aanwijzing: *La Cour fiodale se déclare incompetente, 18 février 1655.*

de vrouwe prinsesse douagière van Oranje, bij appt van 15 derselver maent versonden om advis aen den heere raet ende advocaet fiscael van Brabant, mits gaeders de rescriptie van de regeerders ende gemeine ingesetenen van de prochie van Weelde daertegen gedient den 21ⁿ Februari daernaer, mede oock de replique ende duplique respectie ter wedersijde gedient ingevolge van den vonnisse interlocutoire van den 15ⁿ April van deselve jaer ende stucken ter wedersijde overgegeven, op alles wel ende wijselijck gelet, gedraegt het advis ingevolge van de vs. brieven dat naerdemael de beleening der heerlijkheit van Weelde in een bijsonder achterleen te houden van de vs. vrouwe prinsesse als vrouwe van Turnhout bij heer J. de Knuyt, ridder ende heer van de oude ende nieuwe Vosmeer, dien de vs. vrouwe prinsesse daarmede heeft begift bij opene brieven van sijne Coninclycke Majesteit gedepecheerd onder den grooten segel van Brabant ende signature van den audientier Verreycken in date 20 November van vs. jaere 1653, geverifieerd ende geinterimeert soo in den raed van de finantien als kamer van rekeningen in Brabant behoorlyck is toegestaen ende geadvoveerd, daarmede het eerste lit van 't versoek gedaen bij de dispositiven der vs. requeste is comen te cessereren, het voorder versoek derselver ten einde van separatie der heerlijkheit van Poppel bij de vs. vrouwe prinsesse gratieuselyck toegestaen van op den 3ⁿ September te voren, haer vrijelyck mag geoctroyeert worden, gelijk dat is geschied ter respecte van 't dorp van Raevens, sonder dat men heeft kunnen bedenken eenigen intrest ofte prejudice dat daeruit zou comen te spruijten tzij voor sijne Majesteit ofte iemand anders in 't particulier, immers en hebben die van Weelde zulks niet betoont veel min doen blijken van eenig privilegie ofte acte daarmede de verdeijling der vs. twee dorpen ooit zoude sijn verboden geweest.

Aldus geadviseert binnen Brussel, 18 Februari 1655.

(get.) MICHIELS.

T. Na de separatie. Keus der 7 schepenen (1)

Acte voor die van Poppel voor hare nuwe gesepareerde vierschare.

Amelie.

Dat van nu aen ende int toecomende binnen onsen dorpe van Poppel, eene gesepareerde volcomene vierschare sal wesen, befeelt uit de ingesetenen van onsen dorpe van Poppel, door ons oft onsen officier, ofte specialijck daertoe geauthoriseerden, alle op navolgende maniere te verkiesen, dat voor eerst... op den eersten woensdag naer Drijkoningen door onsen officier ende schepenen tot de regerende seven schepenen vier schepenen sullen verkoren worden, dewelke gesamentlyk sullen de justitie administreren, tot op den woensdag naer Half-Vasten, als wanneer door ons ofte onse daertoe specialick gecommiteerde, sullen uijt dese elf personen verkoren worden seven schepenen veor den volgenden jare... (*Datum en handteekening ontbreken*).

(1) *Archieven*, Poppel.

U. Na de separatie. Een meierstadhouder gevraagd voor Poppel

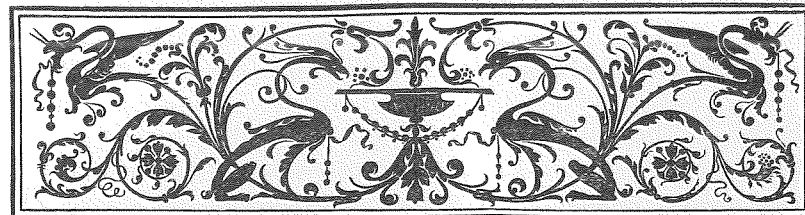
Aen den Coninc in sijnen Raede van Brabant.

Verthoont die vrouwe prinsesse van Orange, hoe sij... eene besondere bancke heeft geerigeert in Poppel, versien van seven schepenen ende van eenen secretaris oft greffier, met hooghe middele en leege jurisdictie... sijnde de vs separatie, op voorgaende advis soo van d'officier fiscael als van den heere stadthouder ende Leenmannen van Brabant bij U. Maj. geeonfirmeert geworden... in dato van den 20 Febr 1655; maer wat de redens oock verheischt dat binnen desen vs dorpe residere eenen bequamen persone die het ampt van officier aldaer in voorvallende occasien soude connen bedienen bij maniere van stadthouder, uijt dien dat Jr P. van Soutlanden, schouteth van Turnhout disterende wel drij meylen van Poppel, aldaer mitssijne occupatie nijet dagelijcx en can vaceren., soo soude die vs vrouwe daer wel willen stellen eenen meierstadthouder ofte officier tot de administratie van de jurisdictie ende wes daeraen cleeft in d'absentie van vs h. Schouteth...

Soo is haer ootmoedich bidden dat deselve gelieve de vs permissie ende dispensatie te vergunnen... (*Datum ontbreekt*)

(get.) DE DECKER,

CORN. RUTS.

De Pest te Turnhout

De pest is de schrikkelijkste geesel des Heeren, welke in de annalen der volkeren en in de historie van Turnhout opgeboekt staat. Onder deze benaming komen allerlei besmettelijke ziekten voor. Soms spreken onze stadsarchieven van de *grootte, zwaar contagiouse peste*, van *quai heete siecten* of *vierige en scheuwlycke siecte*, niet zelden van *kwaden ende gemeine overganck*, van *scorfteghyt*, insgelijks van den *roiden loop* en zelfs van de *veepeste*. Menigmaal en op verschillende tijdstippen gewagen de oorkonden van de *melisoene* (1), van de *melaatsheyt* of *leproos sieckte*. (2)

Tusschen al deze besmettelijke ziekten was de metaatschheid de walgelijkste. De ledematen der ongelukkige slachtoffers waren met roode en zwarte vlekken bezaaid. Hunne huid rimpelde en scheurde met eene onuitstaanbare jeuking open. Heel hun geelaat werd deerlijk misvormd. Hun adem verwekte een onverdraaglijken geur, terwijl afzichtelijke zweren en puisten op de gezwollen gewrichten van armen en beenen verschenen. 't Eene lichaamsdeel na 't andere rotte af, totdat de uitgekankerde afschuwelijke romp in 't graf stortte. (3)

(1) Volgens KILIAEN zou melisoene bloedgang of rooden loop beteekenen.

(2) *Verslagen over het Bestuur en den Toestand der Zaken van Turnhout.*

(3) *Essai sur la Condition sociale des Lépreux au Moyen-âge*, par LECOUPET.

In de middeleeuwen onderscheidde men verschillende soorten van leproosziekte of melaatschheid. Er waren namelijk bruine en witte leprozen, benevens de *packeriën*, de *haerinxen* en de groenen. Door den band was de leproosziekte ongeneeslijk. Doch tot verzachting der pijnen waren verschillende hulpmiddelen gevonden, zooals: azijn, zalf, tarwe bloem, zoete boter, schapenvet, water, enz. (1)

Reeds in de verste oudheid bestond de leproosziekte. De gewijde boeken van het Oud (2) en Nieuw Verbond maken er meermaals gewag van. Lazarus, de welgekende melaatsche van 't Evangelie werd als patroon aanroepen tegen deze kwaal, dien men uit dien hoofde Lazarusziekte noemde. De lijdens verkregen den naam van lazarusen en de huizing, waarin zij verzorgd werden, hiet men Lazarij, Lazarushuis of Lazaret. (3)

Langen tijd heeft men beweerd, dat terugkeerende kruisvaarders deze ellendige ziekte in onze streken aanbrachten.

Dit is echter eene geschiedkundige dwaling. Want reeds in het jaar 549 spreekt de vijfde kerkvergadering van Orleans over de leproosziekte. Ook wordt deze ziekte ten jare 757 (4) vermeld in een capitularium van Pepijn den Korte, evenals in dit van Karel den Groote ten jare 789 (5). Overigens trof men in de VIIe eeuw al leprozerijen aan te Maastricht, te Verdun en te Metz. De Kruistochten brachten de eerste kiemen der leproosziekte wel niet mede, maar gaven niettemin aanleiding tot verdere verspreiding in het Westen van Europa.

In de middeleeuwen werkten ook allerlei plaatselijke omstandigheden hierin mede. De uitwasemingen van talrijke poelen en moerassen verpestten de lucht.

Langsheen de toenmalige straten en steegjes werden mest- en

(1) FR. DE POTTER, *De Leproos in de Middeleeuwen*. (Het Belfort. 1890, nr 12 bl. 342-344.)

(2) De heilige man Job werd met melaatschheid geslagen, evenals Maria, zuster van Mozes, Ozias, koning van Juda.

(3) BALUZIUS. I, col. 184. — « Si vir leprosus mulierem habet sanam, si vult ei donere commeatum ut accipiat virum, ipsa femina, si vult, accipiat simi, liter et vir. » (*Capit. Pipb.* Anni 757, art. XVI).

(4) BALUZIUS. I. 244. — « De leprosis, ut de non intermisceant alio populo. » (*Capitul. Car. Anni 789*, art. XX.)

(5) *Het Belfort*. — 1890, nr 12, bl. 339.

aschhoopen aangelegd, waar groot en klein zijn gevoeg kwam doen. (1)

De kleine, lage huisjes waren niet genoegzaam verlicht en verstrekten soms tegelijkertijd tot woonplaats aan menschen en tol stalling aan dieren. In slordigheid en vuiligheid opgebracht, bezigden onze voorzaten niet zelden ongezond voedsel en drinkwater. Wanneer de leproosziekte ergens uitbrak, vluchtte een groot getal medeburgers naar omliggende dorpen en steden, die aldus insgelijks besmet werden. De overgrootte schrik voor de pest speelde een voornamen rol in de verspreiding der kwaal. Bij elke groote pestopenbaring werden de slachtoffers door vrienden, magen en geburen verlaten. Meermaals was er gebrek aan lijkdragers, grafmakers en bekwame geneesheeren. Alsdan moesten de Wethouders hunne toevlucht nemen tot vreemde pestmeesters of cellebroeders. Om een verdere besmetting te voorkomen, bepaalden de Wethouders steeds strenge, ja soms barbaarsche maatregelen: doch deze verordeningen werden dikwijls voorgeschreven, wanneer er geen zalf meer aan te strijken was. Nadat de pest opgehouden had te woeden, werden de voorschriften niet meer onderhouden. Ook voor het toenmalig uitgestrekt grondgebied van Turnhout en Oud-Turnhout was het getal stadsdienaars te klein om de gezondheidsvoorschriften te doen naleven. Rivieren, grachten, waterlopen, straatgoten werden niet intijds gereinigd. Langs heirbanen (2) en wegen liet men al te dikwijls doode paarden en andere dieren onbega-

(1) Naeder ordonnantie opt stuck der fruytatie en andere articulen verboden in tyde van den rooden loop binnen dese vryheyt. (2 Sept. 1676.) *Stadsarch. Turnhout*.

(2) Al de oude wegen, welke den naam dragen of eertijds gedragen hebben van *heirbanen*, mogen niet als Romeinsche wegen aanzien worden. De volgende akt levert hiervan de proef op de som:

« Maria Theresia, by der gratie Godts, Roomsche-Keyserinne, Koninginne » van Duytslandt, van Hongariën, enz., enz...

» Wy verclaren ende ordonneren by dese:

» Eerste artikel. Dat alle heirstraeten, heirbaenen ofte groote wegen onder » het ressort van de Cuype ende Seven Quartieren van Antwerpen, van Lier » ende Herenthals, moeten syn op de breedte van 40 voeten Antwerpsche » maete, als van oudts is gestatueert.

» II. Dat voor heirstraeten, heirbaenen ofte groote wegen moeten worden » gehouden alle de publieke baenen leydende van d'eene stadt naer d'an- » dere. » *Stadsarch. Turnhout*. (V. v. T. 1862, bl. 76-78.)

ven liggen. In één woord: eene verregaande verwaarloozing der openbare gezondheidsmaatregelen veroorzaakte gewoonlijk de pestopenbaringen en stortte verscheidene duizenden inwoners van Turnhout in 't graf.

Daar de melaatschheid teenemaal verschilde met de pest en bijzondere voorschriften en instellingen eischte, gaan wij daarover eerst handelen om daarna de pest, roode loop en veepest te bespreken.

*
* *

In 't jaar 1338 verleende Jan III, hertog van Brabant en heer van Turnhout, een eeuwigdurend voorrecht aan onze stad en vrijheid, aangaande de lazarusen of melaatschen. (1) Dit voorrecht staat opgeboekt in het oud keurboek van Turnhout.

Hierin wordt aan al de lazarusen, ook aan hunnen man of vrouw verboden onder het volk of op openbare plaatsen te komen. In de kerk mochten zij zich enkel op den toren of in het klokkenhuis begeven, ten einde aldaar mis en sermoen en de goddelijke diensten bij te wonen. De melaatschen mochten niet meer dan getweeën gaan bedelen of wandelen in de stad en slechts op Maan- en Vrijdagen. Zij waren gehouden een looden erkenningsteeken op de borst te dragen. De eene moest den korf en de andere de kruik dragen. 't Geen zij rondhaalden moesten zij deelen.

De overige dagen mochten zij op de gehuchten rondgaan, doch de huizen slechts tot aan de stoepen naderen. (2)

Op de overtreding dier bepalingen stonden zware boeten. Wie ze voor de eerste maal overtrad, betaalde 4 stuivers boet en moest eene bedevaart ondernemen naar Brussel, ter eere van het H. Sacrament. Voor de tweede maal betaalde de plichtige 6 stuivers en was gehouden eenen beëweg te doen naar Keulen. Voor de derde maal plichtig bevonden, werd de overtreder veroordeeld tot 10 stuivers; daarbij werd hij uit de vrijheid gegeeseld en moest bedevaarten naar het H. Bloed te Wilsenaken. En zoo de schuldige de geldboet niet kon betalen,

(1) HEUVELMANS. — *Lotgevallen*. 1843. Bl. 160.

(2) *Extracten uyt 't Out Keurboek van Turnhout*.

werd hij aan eenen blok of schandpaal te water en te brood gezet. (1)

Deze aloude bepalingen nopens de leproosziekte bleven geruimen tijd in zwang, doch werden somtijds volgens de tijdsomstandigheden gewijzigd of hernieuwd, wanneer de overtredingen uitermate toenamen.

Alzoo bestatigden de Wethouders van Turnhout ten jare 1678, dat de melaatschen of lazarusen der vrijheid hoe langer al meer in *ongeregeltheit ende scorftigheyt* voortleefden en bij groote menigte gingen drinken in de herbergen. Zij waren ook aanhoudend in gemeenschap met de gezonde medeburgers; waar uit eene verdere besmetting ontstaan kon. Ten einde deze misbruiken te keer te gaan, vaardigden de schout en schepenen op 9 October eene verordening uit, krachtens de opene brieven van Keizer Karel, verleend den 19 October 1547. (2)

De verordening van Keizer Karel bracht eenige wijziging in de standregelen door Jan III ten jare 1338 voorgeschreven.

Het verbod om uit huizen, straten, markt en onder het volk weg te blijven, wordt hernieuwd. Wanneer de melaatschen ter kerk kwamen en zich in 't klokkenhuis of op den toren bevonden, moesten zij den kerkkoster, op dezes verzoek, in het luiden der klokken bijstaan. Niet alleen mochten zij 's Maandags en 's Vrijdags in de stad gaan wandelen, maar ook de andere dagen op de gehuchten. (3) De bedelende melaatschen moesten thans geen looden erkenningsteeken dragen zooals in 1338, maar een koperen schild, welke de gemeente hun bezorgde. Nog mochten zij getweeën uit bedelen gaan, doch na voorafgaande loting. Zeven voet moesten zij van de deuren der woningen verwijderd blijven. Het was hun verboden den kring der jurisdictie te buiten te gaan.

De eerste overtreding dezer verordeningon betaalde men 10 stuivers, de tweede 20 stuivers. Maar kon de overtreder deze

(1) *Ibid.*

(2) *Ordonnantie opt stuck van de Lazarissen gemaneert*. 9 Oct. 1678. (V. v. T. 1878, bl. 101-104.)

(3) De melaatschen van Antwerpen mochten drij dagen der week in de stad gaan bedelen met schotel en klep, namelijk 's maandags, 's woensdags en 's vrijdags. — C. BROECKX. *Miscellanies pour servir à l'Histoire de la Lèpre à Anvers*.

boet niet betalen, dan mocht de vorster of dienaar den mantel van den lazarus in pand houden, totdat alles vereffend was. Voor de derde maal plichtig bevonden, zou de melaatsche *ter correctie gestelt worden aen een bloek te water ende te broode.*

Op straf eener boete van 6 gulden was het aan de ingezetenen der stad verboden de lazarusen binnen hunne woning te brengen of ze aldaar iets aan te bieden. De Wethouders verzochten tevens de inwoners van Turnhout hunne ongelukkige medeburgers te ondersteunen en met hunne aalmoezen te onderhouden. (1)

Indien een melaatsche in de Lazarij overleed, ging zijn erfdel hieraan over. Liet hij echter kinderen na, dan kregen zij de helft der erfgoederen.

*
**

Hier moeten wij verder uitweiden over het Lazarushuis.

In de middeleeuwen waren er tweederlei hospitalen voor melaatschen : *geestelijke*, opgericht door kloosters of kapittels en van deze uitsluitend afhangende. In vele steden werden zij door leekbroeders en zusters van S. Augustinus regel bediend. Naar de verordening der algemeene kerkvergadering van Lateranen hadden zij een kapelaan en eigene bidplaats. (2)

Er waren tevens *burgerlijke* hospitalen, door de poorters of de Wethouders zelf tot stand gebracht en onderworpen aan de burgerlijke jurisdictie. (3)

De Lazarij onzer stad was eene burgerlijke instelling en stond onder toezicht der Wethouders. Zij beschikte over zoo weinig bestaanmiddelen, dat de melaatschen van hunne dagelijksche aalmoezen moesten leven. Soms echter, zooals ten jare 1555, werden zij door de H. Geesttafel of Armbestuur ondersteund. (4)

In sommige steden was de leprozerij veeleer een gevang van lazarusen. Deze werden er voor gansch hun leven opgesloten.

De godsdienstplechtigheden, met deze opsluiting gepaard,

(1) *Ordonnantie, enz.*, 9 Oct. 1678.

(2) « Ut leprosi, si excludantur a cohabitatione hominum, oratorium, habeant, et proprium Sacerdotem. » *Concil. Lat. Œcum.*, 1179, cap. 12.

(3) *Het Belfort*, 1891, nr 1, bl. 95-96.

(4) *V. v. T.* 1855, bl. 52.

waren hartverscheurend. De pastoor der parochie leidde den lazarus processiegewijze van zijne woning naar de Kerk.

Hier werd hem een baarkleed omgehangen. Na de gebeden der overledenen gelezen te hebben, bewierookte en besproeide hem de priester met wijwater. Daarop volgde eene roerende aanspraak van den dorpsheer, waarna de melaatsche zijne kleederen met de leprooskleedij verwisselde. Dan wierp de priester eene schup aarde op het hoofd van den ongelukkige en beval hem aan in de gebeden der geloovigen. Voor altijd was de leproos aldus uit de samenleving verbannen, en in zekeren zin levend begraven. (1)

Onze stadsarchieven gewagen echter nergens van levenslange opsluiting, noch van dergelijke treurige plechtigheden : nergens genoten de leprozen meer vrijheid dan te Turnhout.

De lazarij onzer stad was eigenlijk geene leprozerij, in den vollen zin van het woord, maar liever eene *landhutte voor akker- of veldzieken*, zooals zij in Vlaanderen geheeten werd. Het verschil tusschen beide bestond hierin, dat de akkerzieken of veldzieken niet opgesloten werden, maar hunne huizing mochten verlaten om te bedelen en ter kerk te gaan. Zij werden door het gesticht zelf niet onderhouden, maar met de aalmoezen hunner stadgenooten. Gedurende hun leven behielden zij al hun goed, ofschoon dit na hunne dood aan hunne lotgenooten overging of gedeeltelijk aan hunne kinderen. (2)

De akkerzieken van Brugge, Bergen, Ieperen en andere steden mochten enkel bedelen op zekere feestdagen, (3) terwijl zulks al de dagen der week aan de Turnhoutsche toegestaan was.

Zooals in al de steden, stond de Lazarij van Turnhout buiten de stad, namelijk westwaarts, achter de voormalige warande, voorbij de Hollandsche statie, ter plaatse der mattenfabriek van Mr Bullock and Forty.

De verordeningen nopens de melaatschen van 't jaar 1338 laten veronderstellen, dat de leprozerij toen reeds bestond. Misschien dagteekende zij nog van ouderen datum, zooals in de

(1) L. TORFS. *Fastes des Calamités publiques*, 1859, bl. 9-10.

(2) *Het Belfort*, 1891, nr 2, bl. 170-174.

(3) *Ibid.*

meeste andere steden van ons land, (1) doch de archieven vermelden haar ontstaan niet.

Op het einde der zeventiende eeuw was [zij] reeds grootendeels te niet. (2)

De kleeding der Turnhoutsche lazarusen bestond uit eenen mantel en hoed. In vele andere steden moesten zij bovendien van handschoenen voorzien zijn, opdat zij door de aanraking niemand zouden besmetten. Elders moesten de bedelende leprozen insgelijks eenen ratel of klepper ter hand houden en al ratelende hunne komst aankondigen, vermits zij de woningen noch naderen mochten, noch intreden.

Zeker althans is het, dat de melaatschen onzer stad ook eenen klepper in hun schild voerden.

De eerw. heer J. Van Gestel, onderpastoor te Grimde bij Thienen, schonk ons onlangs een afdruksel in rooden lak van eene matrijs der Turnhoutsche Lazarij, die wij met genoegen aan de oudheidkundige verzameling van *Taxandria* afstaan.

Bedoeld afdruksel is cirkelvormig en meet 6 1/2 cent. middellijn. Tusschen twee gelijklopende cirkelvormige lijnen staat het randschrift :

✱ TEEKEN † DER † LASARISSSEN † VAN † TVRNHOVT

In het middenvak staat een klepper afgebeeld met drij kleppankjes. De datum vermeldt in groote, oude cijfers het jaartal 1550.

Wij aanzien deze matrijs niet als een zegel der lazarij, (3)

(1) Te Namen bestond eene Leprozerij in 1118, te Gent in 1146, te Brussel in 1150, te Molenbeek in 1365, te Luik in 1180 of 1182, te Antwerpen vóór 1131, te Rijsel in 1237 en eene tweede in 1239, te Ieperen in 1187, te Mechelen in 1200, te Leuven (Terbanck) in 1216, te Hoei en te Lessines in 1258. (L. TORFS. *Op Cit.*, bl. 25-28.) De leprozerij van Danenbroeck te Thienen werd rond 1200 gesticht door hertog Hendrik I; die van S. Maurus aldaar bestond in 1428. (P. V. BERTS. *Histoire de la ville de Tirlemont*, 1860, t. II, bl. 171-173). — Niet alleen in steden trof men leprozerijen aan, maar zelfs in kleine dorpen: Linsmeel, Halle-Boeyenhoven, enz.

(2) GRAMAYE. *Antiq. Belg. Turnhoutum*.

(3) Indien het wezenlijk een zegel was der Lazarij zelf, zou het randschrift moeten vermelden: teeken van het Lazarushuis en niet: van de Lazarussen. — Een zegel van het Leprozenhuis van Gent der 13^e eeuw vermeldt in randschrift: † *Sigillum — leprozro(um) — Domifus) — de(ate) — Maria — Gand (ensis)*. Op een zegel van 1267 staat insgelijks: *Sigillum domus*

maar houden het voor een afdruksel van het erkenningsteeken, dat de bedelende lazarusen voor hunnen mantel moesten dragen. Buiten den rand is eene oog of opening aangebracht om het erkenningsteeken aan den mantel te haken. Denkelijk werd een dergelijk merk geslagen op het looden erkenningsteeken van 1338 en op de koperen schild van 't jaar 1547, die door de stad geleverd werd en waaraan men kon zien of de drager de palen der jurisdictie niet overschreden had. Wat den klepper betreft, deze ging in meest alle streken door als zinnebeeld der leproosziekte. Ten andere is het te verklaren, dat een nieuw erkenningsteeken vervaardigd werd in 1550, daar dit jaar een nieuw stadsreglement nopens de melaatschen afgekondigd werd. De overtreders dezer stadsbepalingen moesten dezelfde bedevaarten ondernemen als die, welke in het jaar 1338 werden voorgeschreven. (1)

Dank aan deze en andere strenge bepalingen werd de leproosziekte, bij den vooruitgang der geneeskunde, langzamerhand bestreden en uitgeroeid.

*
* *

Doch wat onze voorouders nog meer schrik inboezemde dan de melaatschheid was de pest. Deze bepaalde zich niet bij een gering getal slachtoffers, hare vernielingszucht was onverzadelijk: op korten tijd werden honderden, soms duizenden Turnhouters ten grave gesleurd door dit afzichtelijk monster..

Van de XIe tot tot de XIVe eeuw brak de pest meermaals uit in onze gewesten. Doch de toenmalige kronijkschrijvers hebben het getal slachtoffers doorgaans fel overdreven. (2) Plaatsse-

leprosorium Beate Marie Magdalene juxta Brugas. L. STROOBANT. *Un Siecle du XIIIe Siècle de la Léproserie de Gand*. Extr. du Bull. de la Soc. d'Hist. et d'Arch. de Gand. 1898, bl. 5-7.

(1) *Verslag van Turnhout*, 1878.

(2) In 't jaar 1008 namelijk, zouden te Antwerpen niet minder dan 43.000 personen gestorven zijn van de pest; te Doornik 20.000; te Brussel 25.000; te Leuven 22.000; te Gent 34.000 en te Brugge 12.000. Daar het getal der bevolking op dit tijdstip veel kleiner was dan de opgave der slachtoffers, doet de geschiedschrijver L. Torfs terecht opmerken, dat men veel dichter bij de waarheid zou komen, met eene o achter elk cijfer weg te laten. (*Fastes des Calamités publiques*, 1859, bl. 9-10.)

lijke oorkonden uit dit tijdstip ontbreken, om inlichtingen in te winnen over Turnhout. (1)

Op verschillende tijdstippen, vooral rond het midden der 15e eeuw richtte de pest andermaal verwoestingen aan te Turnhout en in al de omliggende gewesten.

Doch heviger woedde deze ellendige ziekte in de 16^e en 17^e eeuw. Desaangaande hebben de archieven ons meer bepaalde bijzonderheden achtergelaten.

In 't jaar 1518 brak de *haestige sieckte* of pest uit in onze stad en vrijheid. De Wethouders deden langs alle kanten der stad huisjes optimmeren. Daar moesten de pestlijders naartoe gebracht en verzorgd worden. Doch deze voorzorgen konden niet baten. Want vreeselijker dan ooit liep de pest van huis tot huis voort. Ten jare 1518 begonnen, stelde zij slechts in 1521 een einde aan hare verwoestingen.

Al de geschiedschrijvers, die de historie van Turnhout behandelde, beweren dat de pest gedurende deze vier jaren 10 tot 12.000 Turnhouters verslond. (2)

In ons geschiedkundig werk *Turnhout, de Hoofdstad der Kempen* hebben wij echter bewezen, dat dit verbazend groot getal slachtoffers fel overdreven en onmogelijk is. Immers, de bevolking van Turnhout en Oud-Turnhout beliep rond dit tijdstip, volgens de officieele opgave der haardsteden, ten allerhoogste 6 tot 7000 inwoners. (3) Zelfs bleven er, 5 jaren na de pest, in 1526, nog 1049 haardsteden, of eenige duizenden inwoners over. (4) Mogelijk waren er 10 tot 12 duizend slachtoffers der pest in gansch het *kwartier* van Turnhout, waar 16 omliggende dorpen in begrepen waren. Zoodat te Turnhout, in evenredigheid der bevolking, ten hoogste 4,400 sterfgevallen konden zijn. In dit getal moeten wellicht de vluchtelingen nog begrepen worden, die uit vrees voor de pest, haaf en goed

(1) Verscheidene archieven onzer stad werden verbrand of geraakten te loor ten jare 1334. (*Act. van Wenceslaus, hertog van Brabant. 1337.* — VAN GORCUM. *Beschryvinge der Stad en Vryheyd Turnhout. 1790.* bl. 255.)

(2) VAN GORCUM. *Op. Cit.* Bl. 116-117. — HEUVELMANS. *Lotgevallen.* Bl. 50. HEYLEN. *Hist. verhand.* Bl. 125. — *Ver slag van Turnhout, enz.*

(3) MERTENS EN TORFS. *Gesch. van Antwerpen.* I, bl. 464. IV, bl. 70. — MARSHALL. *Bibl. des Antiqu. Belgique.* 1834. II, bl. 85.

(4) *Ibid.*

verlaten hadden en nadien in hunne haardstede wederkeerden. Anders is het niet aan te nemen, dat er in 1526 reeds 1049 haardsteden bewoond waren op 1085, welke er dertig jaren te voren bestonden. (1)

In 1533 veropenbaarde de pest zich wederom. De maatregelen en straffen in dit jaar uitgevaardigd en den 13 Maart door Keizer Karel, heer van Turnhout, bekrachtigd, zijn uiterst wreed en zoo onmenschelijk, dat zij alle gedacht te boven gaan en het gemoed doen walgen.

Indien iemand 's avonds een besmet huis binnentrad om eenen pestlijder te verzorgen, mocht men hem op staanden voet doodslaan. Indien een schrobber of reiniger bij dag of nacht in een besmet of onbesmet huis werd aangetroffen, mocht hij, na vermaning, doodgesmeten worden. Insgelijks mocht men de schrobbers doodschieten, indien zij na 't luiden van 't avondklokje nog op de straat kwamen. En hij die den plichtige zal doodgeschoten hebben, zoo vervolgt het barbaarsch wetboek diër tijden, zal eene belooning ontvangen van 25 gulden voor *syn vromicheyt!* Verder werd nog bevolen de loslopende honden, verken, geiten, katten enz. dood te schieten.

Niemand van den buiten mocht in de vrijheid spek verkopen op verbeuring zijner waar en op eene boet van 12 gulden. Niemand, noch groot, noch klein, mocht 's avonds na 't luiden van 't *cloxken* op de straat komen, zonder voorzien te zijn van een lanteern met brandende kaars. De overtreder werd te water en te brood in den dievenkuil gezet en moest daarenboven nog 20 stuivers betalen aan de dienaars of *calengierders* (politieagenten.)

Elke pestlijder moest gedurende geruimen tijd onder het volk en uit de kerk wegblijven, op straf eener boet van 12 gulden. (2)

Niettegenstaande deze schrikverwekkende boetstraffen, bestatigde men in 1549 andermaal eene uitbarsting van den rooden loop of *melisoene*.

De schout en schepenen der stad en vrijheid Turnhout schreven verscheidene maatregelen voor. Op elke overtreding stond eene boet van eenige stuivers of gulden.

(1) Hiervan gaven wij eene uitgebreidere bewijsvoering in ons werk: *Turnhout, de Hoofdstad der Kempen. 1905.* I, bl. 159-161.

(2) *Extracten nijt 't Out-Keurboeck van Turnhout.*

De aangetaste huizen moesten gesloten en de pestlijders binnen hunne woning blijven; vrienden en geburen moesten hun alles aanhalen. De ziekenverzorgers mochten dag of nacht bij de andere inwoners niet komen en moesten al de vuiligheden in kuilen begraven. Ziek of gezond, niemand mocht tijdens de ziekte zijn gevoeg doen op wegen of straten, op aschhoopen of voor de deur. In de besmette huizen moesten al de katten en honden gebonden of doodgeslagen worden.

Zoohaast iemand van de pest aangetast was, moesten de familieleden hiervan kennis geven aan de geburen. Al de mesthoopen, welke voor de huizen op de straat lagen, moesten weggeruimd worden. Niemand mocht appelen, peren of eenig ander fruit op de markt verkoopen.

Zij die aan de ziekte bezweken, moesten begraven worden rond den middag, van 11 tot 12 uren, zonder gelui van de klokken, en zonder dat vrienden of geburen mochten verzocht worden. (1)

Al deze voorzorgen konden de vreeselijke ziekte echter niet uitroeien, die twee jaren nadien, in 1551, nogmaals uitbrak. Dit jaar bevolen de Wethouders rivieren en waterloopen te ruimen. (2)

Ten jare 1559 heerschte de pest wederom. De schepenen der stad ontboden alsdan eenen pestmeester van Sint-Truiden. Doch hij ontving slechts 30 stuivers, (3) zoodat er wellicht niet veel slachtoffers bevonden werden.

Op het einde der 16^e eeuw heerschte deze besmettelijke ziekte bijna aanhoudend in onze stad. Slechts hier en daar teekenen wij eenige bijzonderheden op.

In tijd van pest timmerde men soms voor schamele pestlijders aan het ziekenhuis (hospitaal) eene tent op, met linnen overtrokken. (4) Aan arme slachtoffers deden de schepenen ins-

gelijks kleederen en eetwaren uitdeelen, zooals: boter, bier, brood en andere nooddruften. Zij betaalden insgelijks eene schadevergoeding aan de ziekenverplegers en deden de graven en doodkisten maken. (1)

Om de kerken te reinigen en te ontsmetten, gebruikte men fijnen wierook. (2)

De pest, die sedert 1567 onophoudelijk heerschte, begon eensklaps op gruwelijke wijze uit te breken in 1570 te Oud-Turnhout, Schuurhoven en omtrek. De Wethouders van Turnhout ontboden een pestmeester, genaamd Mr Hans Van den Brande, voor den tijd van 6 weken. De Vrijheid schonk hem hiervoor 36 gulden. De pestmeester van Moll ontving insgelijks 16 stuivers voor bewezene diensten. Ter oorzake dezer pestopenbaring moesten de hutten der pestlijders in het ziekenhuis hersteld worden. (3)

De mare der pestuitbreking te Turnhout en te 's Hertogenbosch in 1571 doorliep het land, dat met schrik geslagen werd. De omliggende steden en dorpen verboden alle betrekkingen met de twee besmette plaatsen. Al de vluchtende inwoners van Turnhout en 's Hertogenbosch werden ongenadig teruggedreven.

Te Antwerpen werd de inkomst der stad hun stellig ontzegd. De Wethouders der Scheldestad bepaalden drij jaren verbanning tegen de hotelhouders en eigenaars, die kamers of huizen zouden verhuren aan voortvluchtige personen uit besmette steden.

(1) « Aen Lans Thys van dat deselve in den pesttyt tot Oud-Turnhout, aen diversche schamele personen hadde gedistribueert ter ordonnantie van Schepenen betaelt 35 st. » — « Peeteren Van Dorne Henricx sone ter ordonnantie van schepenen ter sake deselve is gegaen in de hutte by Jan Sueten sone besmet van den peste ende denselven ghade geslagen betaelt 30 st. »

Verslag van Turnhout, 1868, bl. 108, 109, litt. D. — « Itam alsoec sentus int sieckhuys geraeckte te comene sieck van der pesten, heeft desen gasthuysmeester den selven van boter, bier, broot, ende andere nootdruften moeten versien, zoë voor hem als voor syn dochter en daer af betaelt metten maecken van den graven, dootkisten. rg. 3 st. en 1 braspenning. » Extract uit de rekening van den gasthuysmeester, Frederik Timmers, 1567-1569.

(2) « Ten tijde van der peste heeft dese kerckm. den kerckmeester van dijen jaere van Ghierle gesonden tot reijninghe van den kerck, vier pont fijns wierocks, elck pondt tot 10 1/3 st. » — Extracten uit de kerckmeestersrekening van Ste Peeters van Franchois en Adriaen Reijns. 1569-1570.

(3) Extracten uit de rentmeestersrekening der Vrijheijt van Turnhout. PEETER CANTERS, (V. v. T. 1870, bl. 90.)

(1) HEUVELMANS. *Lotgevallen*. 1843. Bl. 76-77 (nota 1) en bl. 97-98 (nota 1).

(2) *Ordonnantie van 12 Juli 1551*.

(3) Extract uyt Kerkmeesters-rekeninge (1558-1559). V. v. T., 1859, bl. 69.

(4) « Laureysen Van den Velde betaelt van 1; ellen een vierendeel lynde lakens om eene tent te maken in den pesttyt, voor de siecke schamele menschen by 't sieckhuys inne te logeeren. d'elle tot 3 st. 1 oort. » — Extract uit de rekening van den Gasthuysmeester, Frederik Timmers, 1567-1568.

Niettegenstaande deze voorzorgen randde deze schrikkelijke plaag alras heel Brabant aan. (1)

Ten jare 1583 schreven de Wethouders aan de Staten van Brabant, dat er te Turnhout meer dan 1400 personen waren omgekomen van de pest. De voornaamste wethouders zelf waren er aan bezweken. Daarenboven was een groot getal der bijzonderste ingezetenen de stad ontvlucht, uit vrees voor de pest en voor *quai heete siekten en andere quaden overganck*. Volgens de meening der Wethouders sproten deze ziekten voort uit de groote armoede der inwoners. De drij vierden der huizen waren besmet en in elke woning waren 2 of 3 zieken. Verders gewagen zij van de *onsprekelijcke armoede en misere*. (2)

Het volgend jaar lieten de arme en ellendige ingezetenen van Turnhout aan den Raad van Brabant weten dat zij *in alsulcke miserien en benautheyt syn gecomen, dat sy voor haer voetsel nyet en hebben affte leven dan water ende broot, ende syn gecomen tot groote miserien, honger ende benautheyt, meer dan eenigh mensch soude comen gelooven*.

De *grootte, sware contagiouse peste* had reeds bijna een heel jaar gewoed. Dagelijks overleden er tot 20 personen en meer, van deze ziekte. Het getal slachtoffers was zoodanig groot, dat men de lijken in de kerk of op het kerkhof niet meer kon begraven. Het vierde deel der huizen was niet meer bewoond in de *schamel kleyn gemeynte*. (3)

De pest woedde vooral in Oud-Turnhout. In die tijden deden de Wethouders in de heide, gelegen tusschen den Liereman en het Moddergoor, vele hutten optimmeren, waarin de pestlijders verzorgd werden. De pest verwekte zoo grooten schrik onder de bevolking, dat er geene betrekkingen meer waren tusschen de menschen. De pestlijders bleven opgesloten; de overige vluchtten naar bosschen en heivelden, waar zij hutten opsloegen. De stad werd zoo eenzaam en ontvolkt, dat de straten en mesthoopen met gras bewassen lagen. Volgens de verklaaringen van ooggetuigen, geleken zij aan groene velden of beemmen! Bijna al de gezonde burgers, zoo geestelijke als wereld-

lijke, waren de stad ontvlucht. Alleen de pestlijders met een zeker getal ziekenverplegers, *schrobbers* genaamd, bleven hier. De eerw. heer Peeter van Geel, bediende de pestlijders van de HH. Sacramenten en verliet ze geen oogenblik. (1)

In 1585 was het getal slachtoffers reeds tot 3000 gestegen; een groot getal was van schrik en armoede de stad ontvlucht. Daarbij waren ongeveer 400 huizen verwoest door soldatenbenden.

Ten einde de *quaede, heete, vierige en scheuwlycke siechte* te keer te gaan, gingen de schepenen op 19 mei 1584 een akkoord aan met *Mayken Foucx*. Zij moest al de besmetten verplegen, van wat ziekte zij ook aangetast waren. Van de begoede lieden die zij buiten 't gasthuis genas, mocht zij hoogstens 20 gulden aanvaarden, van de zieken die zij binnen 't gasthuis genas, kreeg zij de helft der kleederen: de andere helft bleef aan 't gasthuis. Mayken moest den eed afleggen voor den schout, dat zij deze en andere punten naar conscientie zou onderhouden. Haar man en haar zoon zouden helpen in 't verplegen der zieken en werden uit dien hoofde van poorterij en lasten ontslagen. Daarenboven schonk de vrijheid haar een jaarlijksch pensioen van 125 gulden. (2)

Ten gevolge der pest, uitplunderingen en groote lasten was de vrijheid ten jare 1586 in zulken ellendigen toestand gedompeld, dat zij haast geheel en gansch van armoede zou vergaan. De wethouders wisten geen middel ter wereld meer, om den toestand op te beuren der arme, schamele gemeente, waar de nering in den grond geboord was, waar schaarschheid aan levensmiddelen heerschte, in zulker mate dat de *arme borgers, swert van broothonger achter de straeten varen gaen... datse achter heggen en hagen sullen in misseren sterven en vergaen*. (3)

In ellende en ontbering leefden de ongelukkige inwoners voort tot in 't begin der 17^e eeuw. Eene nieuwe uitbreiking der pest rond 1604 verergerde alsdan nog den erbarmelijken toestand der stad. (4)

Vele burgers waren ondertusschen tot armoede vervallen. Daarom besloten de Wethouders der stad het Hospitaal of Be-

(1) L. TORFS. *Op. Cit.*, bl. 78.

(2) *Verslag van Turnhout*, 1883, bl. 84-86.

(3) *Verslag van Turnhout*, 1884, bl. 83-84.

(1) *Op. Cit.*, 1901, bl. 76-80.

(2) *Accordt XIX Maijo 1584*. (V. v. T., 1884, bl. 83-85.)

(3) (XIX Aprilis 1586.) V. v. T., 1886, bl. 97-98.

(4) *Verslag van Turnhout*, 1904, bl. 85-90.

delaarshuis dat sedert 't jaar 1300 voor arme reizigers, bedelaars en zieke vreemdelingen opgericht was, in een geestelijk gasthuis te veranderen voor zieke inwoners van Turnhout. (1) Dit Godshuis was gelegen in de Gasthuisstraat en bezat vele eigendommen door de hertogen van Brabant en door liefdadige burgers geschonken. Behalve gebouwen, eenige woningen, schuur en stal, bezat het in 1605 eene kapel met beiaard. Z. Hoogw. bisschop Mirceus van Antwerpen, schonk zijne goedkeuring in 1608. Te dien einde ontbood deze eenige gasthuisnonnen der kloosterorde van den H. Augustinus uit de stad Lier.

De zieken kregen wekelijks een brood van 7 pond, een half pond spek en 10 stuivers van 't Armbestuur of H. Geesthuis.

Indien er eenen zieke kwam te sterven, werd zijne nalatenschap in drij deelen verdeeld. Een derde bleef aan 't Gasthuis, een derde kwam aan 't Armbestuur en een laatste derde aan de huisarmen der stad. (2)

Doch de maat van rampspoed was nog niet vol. De stad Turnhout werd ten jare 1625 wederom door de pest geteisterd. Zij richtte eene zoo groote verdelging aan, dat van 23 Februari 1625 tot den laatsten October niet een kind vermeld staat op den doopregister der stad. De straten waren met gras, distels en doornen bewassen. (3)

De vreeselijke ziekte nam zoodanig toe dat de bijzondere ingezetenen, zoo geestelijke (die onder hen geene zielezorg hadden) als wereldlijke, de vlucht namen.

Al de Wethouders waren naar het nabij gelegen dorp Vosselaar gevluht, waar zij ten huize van Adriaan Jacobs vergaderden.

Daar werden verscheidene maatregelen voorgeschreven aan de burgers der Stad en Vrijheid.

Vooreerst werd bevolen, dat men een stroowisch dwars over eene lat zou slaan, (4) aan al de huizen waar een pestlijder was uitgegaan of een lijk uitgedragen. Zij die uit besmette huizen kwamen, moesten zich met eenen rok van wit linnen kleden, ten minste vier voet lang. De rok moest de armen zoover

(1) DE RAM. *Sijn. Eccl. Antv.*, p. 237.

(2) VAN GORKUM. *Op. Cit.* — *Act. fund.* bl. 164-172.

(3) *Ibid.*, bl. 180.

(4) In 1603 moesten de pestlijders van Antwerpen pestlatten aan de deur

bedekken, dat men niets kon zien dan de vingeren. Iedereen moest op 10 voet afstand blijven van de besmette woningen.

Het werd verboden voortaan nog mesthoopen voor de deur op de straat aan te leggen. Elkeen was gehouden zijne honden, verkens, geiten, bokken, duiven, konijnen en katten binnen zijn huis op te sluiten, op straf eener boete van 20 stuivers. Ook mochten de loslopende dieren door elkeen doodgeschoten worden.

Hij die vermoedde dat een zijner huisgenooten door deze besmettelijke ziekte aangetast was, moest binnen de 2 uren zijnen geuur hiervan kennis geven, op straf eener boete van 12 gulden. Niemand, noch groot, noch klein, mocht zich 's avonds na het luiden der klok op de straat begeven, tenzij hij voorzien was van eene brandende kaars in eenen lantaarn, op straf als dief te water en te brood gezet te worden.

Men mocht uit besmette huizen geen water door de straatgoten uitkeren, noch water gieten op de straat. Al de schrobbers en schrobberessen waren gehouden de vuiligheden, voortkomende uit besmette woningen, in den grond te begraven en niet te verbranden.

Deze verordeningen werden te Vosselaar voorgeschreven op 29 September 1625 door den stadhouder Cauters en zijn vier schepenen. (1) Wellicht was het getal slachtoffers aanzienlijk; doch nergens wordt het opgegeven.

Daar de pest in die tijden schier onophoudelijk woedde, schreven de geneeskundigen van ons land in de 16^e en vooral in de 17^e eeuw allerlei behoedmiddelen voor tegen deze jammerlijke ziekte. Over 't algemeen bevolen zij de verzuivering aan der lucht in de huizingen en de onthouding van alle overdaad in eten en drinken. Tevens gaven zij geestelijke voorschriften en wekten hunne medeburgers op, hun vertrouwen op God te stellen en te leven zooals zij wilden sterven. « Dan zal de vrees der dood u niet kwellen, vermaande een geneeskundige. De gerustheid uwer ziel zal die van 't lichaam vrijwaren, zijne krachten vermenigvuldigen en u met goeden uitslag tegen de aanvallen der besmetting doen kampen. » (2)

hangen en zelf van eene witte lat voorzien zijn. Men verbood er witte koolen te verkoopen, bedorvene vruchten en eetwaren. L. TORFS. *Op. Cit.*, bl. 89.

(1) *Archiv. Scabin. Turnhout.*

(2) L. TORFS. *Op. Cit.*, bl. 88.

In het jaar 1656 werd onze geboorteplaats wederom door de pest aangetast, doch bij 't einde van 't jaar hield zij op te woeden. Het kapittel en de Minderbroeders stelden ter gelegenheid der *contagieuse sieckte*, verscheidene godsdienstoefeningen en gebeden in, *om de Goddelycke Maiesteyt in zynen torn en straff te voorkomen en te versoenen.*

Een groot getal inwoners hadden haaf en goed verlaten en waren van schrik naar andere streken gevlucht. De wethouders ontboden eenen celledroeder, Wynant Laudanus van Hasselt, om de zieken te verzorgen. Daar niemand de dooden begraven wilde, werd Laudanus er mede belast. De stad leverde hem benevens de geneesmiddelen, eene woning met kost en drank in 't gasthuis, en dagelijks eenen halven ducaton in specie. Voor ieder bezoek bij begoede ingezetenen trok hij bovendien 2 gulden en 20 reinsgulden voor de personen, die hij genas. Voor het begraven van lijken boven de 18 jaar betaalde men hem 4 gulden, voor kleine lijken 2 gulden, enz.

Broeder Laudanus trok van wege de stad voor de verzorging van arme lieden *eenen rock van dobbel hiniel oft de weerde van dyen.* (1)

De pest richtte ook, naar 't schijnt, geene groote verwoestingen aan, daar het getal overlijdens dit jaar weinig grooter was dan voorheen. (2)

Doch weinige jaren nadien, in 1664, brak de pest uit in de omliggende dorpen van Turnhout. Verscheidene inwoners der besmette plaatsen kwamen naar hier gevlucht.

Ook werden verdachte eetwaren in Turnhout aangebracht. De schout en schepenen verboden dergelijke vreemdelingen te herbergen, op verbeuring van 24 gulden. Zij verboden verdachte eetwaren te koopen, op verbeuring van 12 gulden. Op straf eener boet van 100 gulden was het verboden de pestlijders te schrobben of bij te staan in plaatsen buiten de jurisdictie gelegen. De plichtige zou daarenboven *aen lijff gestraft worden naer arbitragie van saecken.*

't Wordt insgelijks verboden oude en nieuwe kleederen, stoffen, lakens of lijnwaad rond te dragen of te koopen, zonder

(1) *Verslag van Turnhout*, 1856, bl. 58-59.

(2) VAN GORKUM. *Op, Citi.*, bl. 193.

voorafgaandelijke kennisgeving aan de Wethouders, op verbëuring van die goederen en *arbitrallyck* gestraft te worden. Deze bevelen werden ter puie afgekondigd op 12 en 13 Juli en op 26 October 1664. (1) Ook schijnt de *contagieuse sieckte der peste* geene groote verwoestingen aangericht te hebben.

Omdat d'abundantie van het *fruyt dikwils d'oorsaecke* was van *differenten sorten van siekten* verboden de wethouders op 18 Augustus 1676 buitenlandsch fruit ter markt te brengen, te koopen of te verkoopen op straf eener boete van drij gulden met verbeuring der *voorghespecificieerde fruytagien.* (2)

Den 2 September van vermeld jaar verboden de wethouders te verkoopen, op eene boete van 25 gulden: appelen, peren, witte koolen, ajuin, komkommers, mosselen en *allen 't ghene contraire aen den rooden loof.* Op dezelfde boet werd nogmaals verboden de vuiligheid der zieke personen voor de huizen of naast de straat te gieten. Deze moest in den hof onder den grond begraven worden. Tevens werd wederom aan alle personen en kinderen verboden hun gevoeg op de aschhoopen of op de straten te doen. (3) Ook moesten de privaten geruimd worden.

Daar de pest meer en meer toenam, bevolen de wethouders den 13 September 1676, de lijken enkel te begraven van 8 uren 's avonds tot 4 uren 's morgens. Noch geburen, noch vrienden mochten den lijkdienst vergezellen. Na de begrafenis mocht de lijkdienst in de kerk eerst geschieden. Men had reeds bestatigd dat soms lijken ter aarde besteld werden in opene graven voor andere overledenen bestemd. Dit misbruik werd eveneens te keer gegaan. De loslopende honden moesten doodgeschoten worden. De beenhouwers waren verplicht de ingewanden der dieren in den grond te begraven; zeepsop en andere vuiligheid moest men in den grond stoppen. In herbergen, noch elders, nergens mochten vergaderingen belegd worden. (4)

(1) *Verslag van Turnhout* 1864, bl. 57-58.

(2) *Ordonnantie opt stuck der fruytagien van buyten binnen dess vryheit comende* 18 Aug. 1676. Gepubliceert 22 Aug. 1676. V. v. T. 1876, bl. 95-96.

(3) *Naerder ordonnantie opt stuck der fruytagien ende andere articulen verboden in tyde van den rooden loof binnen dese vryheit.* 2 Sept. 1676. (V. v. T. 1879, bl. 97.)

(4) *Ordonnantie over het begraven der doode lichaemen, ende andersints.* 13 Sept. 1676. (V. v. T. 1876, bl. 98-99.)

Op 24 September van hetzelfde jaar werd nog eene andere ordonnantie afgekondigd betreffende het slagen der beesten, het keuren en verkoopen van vleesch, alsmede het wegruimen van bloed en afval der dieren. (1)

Den 5 September van dit jaar werd zelfs verboden, geburen en vrienden bij uitvaarten of doopen uit te noodigen op brood en rijst (rijstpap?) op straf eener boet van 24 gulden. (2)

Niettegenstaande deze talrijke verordeningen nam de *quaede siechte* zoodanig toe, dat de wethouders op 11 October wederom verboden de mest- en aschhoopen, welke voor de huizen der ingezetenen lagen, te vervoeren *ofte te roeren ende dat tot naerder order en ordonnantie op pene van negen gulden*. (3)

Uit vrees voor de pest dierven de *gekoitteerden* (lastenbetalers) van 't land van Turnhout in onze stad niet vergaderen, om over eene belangrijke zaak te beramen. *Mits den rooden loop binnen Turnhout* heerschte, zag men op 28 September 1676 te Wechel-ter-Zande vergaderen: den Hoofdschout en schepenen van Turnhout, den Borgemeester en secretaris van Raevens, den schout en stadhouder voor Baerle en Merxplas, de schout voor Vosselaer en Beersse, den schout voor Gierle, den schout en schepenen voor Lille en Wechel. Wat meer is: de wethouders van Arendonck, Poppel, Rumpst en Boom waren niet omgezien. (4)

Het getal slachtoffers van den rooden loop was vooral groot op 't einde van dit jaar. De hoofdschout van Turnhout, Peeter van Zoutelande, 2 begijnen, 2 priesters en een aantal voornamelijk ingezetenen bezweken aan die schrikwekkende kwaal. (5)

Het volgende jaar was de oogst mislukt: armoede en schaarschheid aan levensmiddelen heerschte allerwege.

Te dier gelegenheid maakten verscheidene personen, zoo mannen als vrouwen, misbruik van de milddadigheid der H. Geest-

(1) *Verslag van Turnhout*, *ibid.*

(2) *Ordonnantie opt stuck van duitvaerden, reys draeghen aen de gebueren, het bycencomen ofte vergaderinghe der vrouwen in de kinderbedde, etc.* 5 Sept. 1676 en op 5 en 6 gepubliceert. (V. v. T. 1876, bl. 97-98.)

(3) *Ordonnantie raeckende het vervoeren der mest- en aschhoopen*. XI Oct. 1676. (V. v. T. 1876, bl. 103.)

(4) *Verslag van Turnhout*, 1876, bl. 100-101.

(5) *Op. Cit.*, bl. 103.

tafel en gingen hun geld in de herbergen verbrassen. Dit werd verboden op straf van 8 dagen te water en te brood in den dievenkuil gezet te worden. *Wort insgelyckx bij experientie bevonden datter verscheidene groote personen soo mans als vrouwen, te luije om te wercken, hun daegelijcx begeven aen de goede lieden deuren, biadende om eene aelmoese*: zulks werd eveneens op zware boeten verboden. (1)

Op 28 Februari 1677, kwam wederom verbod *dootvisch, harinck oft boexharinck of zeevisch* te koopen of te verkoopen, zonder hem eerst ter bank te brengen bij de keurmeesters. (2)

Tijdens de uitbarsting van den rooden loop stelde de geestelijke overheid openbare bidlagen en kerkelijke oefeningen in, om den geesel de Heeren af te keeren. De wethouders offerden eene wassen keers van 14 gulden ter eere van S. Lucia. Ook maakte de roode loop ditmaal weinig slachtoffers.

Om alle ziekten te voorkomen, werd op 18 Februari 1679 andermaal verboden ongekeurden visch te koopen of te verkoopen. Bovendien waren de vischverkoopers gehouden den eed af te leggen, dat zij hunnen visch eerst ter bank voor de keurmeesters zouden brengen. (3)

Den 26 Mei 1680 achtten de wethouders het nog noodig te verbieden, voortaan mest- of aschhoopen te leggen op de straten, pleinen of tegen de kerkmuren. (4)

De roode loop, bloedloop of buikloop ging gepaard met pijnen in de ingewanden. Deze ziekte brak vooral uit bij groote hitte in lage moerassige en vochtige plaatsen. Slechte voedmiddelen prikkelden den bloedloop aan.

In 1702 en 1703 heerschte hij in eenige kempische dorpen, maar heviger in 1741 en 1746 en herbegon in 1779. (5)

In de tweede helft der 18^e eeuw ^{*}^{*} woedde de pest bijna on-

(1) *Ordonnantie raekende de ermme leevende van de taeffele van den heiligen Geest deser vryheyt*. 21 Febr. 1677. (V. v. T. 1877, bl. 84-85.)

(2) *Diverssche poincten ende ordonnantie van visch, harinck ende boexharinck ende dan-schvercoopen*. 28 Febr. 1677. (V. v. T., 1877, bl. 86-86.)

(3) *Ordonnantie waerby verboden werdt eenige visch te vercoopen sonder voorgaende visitatie*. 18 Febr. 1679. (V. v. T., 1879, bl. 85-87.)

(4) *Ordonnantie geemaneert op het amoveeren van mest ende assche van de straten, pleyen ende van de kerkmuren tegen den hooghtyden, etc.* 26 mei 1680. (V. v. T., 1880, bl. 101.)

(5) L. TORFS, *Op. Cit.*, bl. 102.

ophoudelijk onder het vee. Hierdoor werden vele landbouwers ten onder gebracht.

Ten einde de verspreiding der veepest te beletten, verboden de wethouders van Turnhout in 1749, hollandsch hoornvee in te voeren, op verbeuring van hetzelfde. Daarbij werd de betrachte invoerder gestraft met boeten en gevangenis en tevens verplicht het binnengesmokkeld vee 7 voet diep in den grond te begraven. Insgelijks werd verboden allerlei hollandsch veevoeder in te voeren, op straf dat het ingevoerde met het gespan ter plaatse verbrand zou worden. De huidevetters mochten geene huiden aankopen en niemand zieke beesten villen, op straf eener gevangenis te water en te brood. Elkeen was gehouden zijn vee op te sluiten. De op straten of wegen aangetroffene dieren zouden afgemaakt en in den grond gedolven worden.

Zoohaast men de runderpest vermoedde in zijnen stal, moest men hiervan dadelijk kennis geven aan de wethouders.

Deze verordening werd opgemaakt den 29 November 1749 en 's anderdaags ter puie afgekondigd, alsook den 21 November 1750, den 7 Februari 1751 en den 26 November 1755. (1)

In 1749 namen de wethouders ook voorzichtige maatregelen voor het keuren en verkoopen van vleesch en voor het slachten van vee, dat in bepaalde huizen moest geschieden. (2) Deze ordonnantie werd tot in 1760 vijfmaal ter puie afgekondigd.

De besmettelijke ziekte, welke op dit tijdstip onder het rundvee woede, had reeds in 1726 onder de schapen en lammeren geheerscht. Op 12 October van dit jaar werden verordeningen bepaald nopens deze ziekte en op 19 Januari 1730 nopens het verkoopen van vleesch.

Uit hoofde der openbare gezondheid werd op 16 Mei 1744

(1) *Ordonnantie op de siechte van 'thoirvee*. Actum in collegie deses 29 gbris 1749 ende gepubliceert ter puyen af den 30 dito per me J. B. VAN GESTEL, Sris Subst. Nog gepubliceert 21 gber 1750, 7 Febr. 1751 en 16 gber 1755. (V. v. T., 1878, bl. 43-45.)

(2) *Ordonnantie nopens 't slachten van 't veede, alhier binnen dese vrijheyf, om te preveneren alle contagiouse siechte*. Aldus geresolveert ende geordonneert in Collegio Dominorum desen 6 Dec. 1749 ende gepubliceert den 7 Xber 1749 per me J. B. VAN GESTEL, Sris Subst. Item gepubliceert den 22 gber 1750, 7 feb. 1751, 27 Julij 1750, 30 gber 1760. (V. v. T., 1865, bl. 45-47.)

bevolen, de rivieren en waterloopen te zuiveren en den 27 Maart van het volgende jaar schreven de wethouders maatrege- len voor aan de vischverkoopers, evenals den 24 Maart 1759.

Vroeger werd meermaals verboden mesthoopen aan te leggen op de straten voor de huizen; sedert 30 Augustus 1755 gold dit verbod insgelijks voor dijken en heirbanen. (1)

Daar de besmettelijke runderpest toegeschreven werd aan de loslopende honden, moesten deze dieren doodgeschoten worden, op bevel van Maria-Theresia, in 1756. (2)

Ten einde de veepest doelmatiger te bestrijden en tegen te houden verbood het landbestuur in 1760, mest uit de besmette stallen naar den akker te voeren *op bene van vijf pattacons*. (3)

Sedert dien begon de runderpest te wijken, doch in 1782 brak wederom eene besmettelijke ziekte uit onder het hoornvee, in de noorderstreken van Turnhout. De wethouders bevolen alsdan, de dieren zooveel mogelijk op te sluiten en de stallen net en zuiver te houden. Niemand mocht in stallen noch schuren vernachten. De wethouders bevolen ook, van tijd tot tijd azijn, pek, solfer, wierook en jeneverbeziën te verbranden in de stallen. (4)

Rond dit tijdstip werden insgelijks bevelen uitgevaardigd, verbiedende de verkoop van ongekeurd varkensvleesch (5). (4 Dec. 1779), het leggen van doode paarden op openbaren wegen (16 Sept 1780) het losloopen der honden wegens de razernij (12 Jan. 1783, 12 Jan. 1785, 7 Mei 1794.)

* *

In het jaar 1779 bestatigde men eenige gevallen van rooden loop onder de inwoners van Turnhout en vooral in den omtrek. Te dier gelegenheid liepen eenige kwakzalvers het land af met allerlei geneesmiddelen en truggelden geld af van verblinde menschen. Daarop verboden de Wethouders aan eeniegeijk de

(1) *Verslag van Turnhout*, 1852, bl. (17-19.)

(2) *Politieke ordonnantie op de ziekte der beesten nopende het weijden en sluiten der stallen*. Actum in collegio van schouteth en schepenen desen 13 Dec. 1760. Gepubliceert 14 Dec. 1760 door C. Geert, elerc. (V. v. T. 1865, bl. 47.)

(3) *Op. Cit.*, 1856, bl. 71-72.

(4) *Politieke ordonnantis tot het achtervolgen der schikkingen van de edicten ofte placcaerten hermaneert tegens den voortganck der besmettelijke siechte onder het hoorne veede*. 20 Dec. 1782. (V. v. T., 1882, bl. 100.)

(5) *Politique ordonnantie raekende het verkoopen van ongekeurd verkenvleesch*. 4 Dec. 1779. (V. v. T., 1879, bl. 96.)

geneeskunde uit te oefenen, zonder den graad van doctor of licentiaat aan de Hoogeschool van Leuven genomen te hebben (1)

Doch daar de roode loop meer toenam, verboden de Wethouders drooge en andere noten en witte koolen op de markt te brengen of te verkoopen, op verbeuring derzelve en eene boete van 3 gulden. Zij verboden de privaten *te ruimen, en dreck oft andere vuyligheyt der sieke personen straetwaerts ofte op eenige andere plaatsen uyt te gieten*. Dit alles moest dadelijk in den grond gedolven worden op straf van 25 gulden. 't Werd eenieder wederom verboden zijn gevoeg te doen op straten of openbare plaatsen. De ouders en meesters waren deswegens verantwoordelijk voor hunne kinderen. (2)

Vroeger bestond hier het gebruik, dat vrienden de geburen de lijken ter kerk droegen. Doch tijdens de besmettelijke ziekte had men ondervonden dat vele burgers dit *noy* deden en tegen hunnen dank. Daarom besloten de wethouders 8 dragers en lijk-bidders van stadswege aan te stellen. Voor diensten met het eerste gelui trokken de lijkbid- ders 14 stuivers, met het tweede gelui (begraving in de kerk 10 1/2 stuivers, met hetzelfde gelui (begraving op het kerkhof) 8 stuivers en met het derde gelui 5 stuivers. Zij trokken het dubbel voor lijken buiten den stadskring. Voor het lijkdragen trokken zij ongeveer zooveel stuivers als voor het bidden. De kinderlijken maakten hieraan uitzondering. (3)

De lijkbid- ders en dragers moesten voorzien zijn van eenen *behoorlijcken langen swerten mantel, ongelapt en ongeplecht, ende sigh proper ende net aen cleeden met suiver linde*. Voor groote lijken moesten zij witte handschoenen dragen. Zij moesten *sigh wel ende treffelyck comporteren*. Het werd hun verboden in de sterfhuizen drank te gebruiken of in bedronken toestand een lijk te dragen. (4)

(1) *Politique ordonnantie op het exerceeren der medecijnconsthe*, 30 Oct. 1779. (V. v. T., 1879, bl. 94-95.)

(2) *Politique ord. verbiedende het vercoopen van drooge noten, witte coolen ten tijde van de siechte den rooden loop*. 23 Oct. 1779. (V. v. T., 1879, bl. 95-96.)

(3) *Reglement provisioneel van het lijkbidden ende draeghe der lijcken*, 4 Dec. 1779. (V. v. T., 1879, bl. 97-100.)

(4) *Particuliere ordonnantie raekende de lijkbid- ders en de draegers*. 7 Dec. 1779. (V. v. T., 1879, bl. 100-102.)

Op het einde der 18^e en in begin der 19^e eeuw kwam het gebruik in zwang de pokken te zetten, ten einde de besmettelijke ziekte te voorkomen. In 1820 zette de Aartsbisschop van Mechelen zijne dekens en pastoors aan, (1) de pokzetting onder de geloovigen te verspreiden.

De negentiende eeuw bleef echter niet heelemaal bevrijd van besmettelijke ziekten.

Den 26 December 1848 brak immers de cholera uit te Turnhout en bleef het volgend jaar nog heerschen. Een zestigtal slachtoffers werden uit 't leven gerukt, waaronder de edelmoe- dige zuster Elisabeth van 't gasthuis.

In 1866 werden verscheidene inwoners aangetast door den typhus en in 1878-79 stierven 251 inwoners van de pokziekte.

In de laatste tijden zijn allerlei genoegzaam gekende maatregelen, inrichtingen en gezondheidswerken in onze stad tot stand gekomen, om eenen stevigen dam op te werpen tegen die afgrijselijke ziekte, welke hier meer graven opende dan hongersnood, oorlog en alle andere rampen te samen.

A. DE LAET.

Nadat schrijver van bovenstaande studie aan Mr Doctor Goffin een oordeel over zijn werk had gevraagd, heeft deze in onderstaande nota zijne zienswijze doen kennen, welke wij in haren oorspronkelijken vorm meenen te moeten mededeelen.

Wij laten hier dus dien brief volgen :

Mon cher Monsieur De Laet,

Mon peu de compétence en la matière m'empêche de juger de la valeur « historique » de votre travail sur les différentes épidémies qui ont sévi en Campine dans les temps antérieurs à la période moderne. Mais je ne puis cependant ne pas admirer vos vastes connaissances des annales et chroniques qui constituent les documents de notre histoire particulière et je pense qu'on peut affirmer sans témérité que votre œuvre est à peu près complète. Chez la plupart des écrivains qui se sont occupés des ravages causés par les affections contagieuses au moyen-âge, une description

(1) L. TORFS. *Op. Cit.*, bt. 109.

exacte et détaillée de la maladie, c.-à-d. réellement scientifique, fait défaut. Il vous était donc impossible de donner ce que vous n'aviez pas. Aussi comme vous le dites fort judicieusement, un certain degré de confusion existe dans les récits de beaucoup d'historiens. Florian, l'aimable fabuliste, aurait dit de plusieurs que comme le singe de l'apologue, ils avaient oublié d'éclairer leur lanterne.

Pour la peste, les descriptions sont assez claires ; il s'agit bien de la peste d'orient ou bubonique et les conséquences en sont tellement épouvantables et rapides qu'aucun autre fléau, — à l'exception du choléra, qui est resté inconnu en Europe avant 1832 — ne lui est comparable.

Pour ce qui regarde la lèpre, qui est encore pour les médecins modernes d'un diagnostic si difficile au début, malgré les nouveaux éléments que la science a mis à leur disposition, il n'est pas douteux que maintes fois elle ait été confondue avec différentes affections cutanées, le mycosis, le pemphigus, l'eczéma, le psoriasis, les différentes scrofulides, l'éléphantiasis des arabes, la sclérodémie, la gangrène des extrémités et la syphilis, qui était déjà répandue en Europe. Plus d'un pauvre diable a été rejeté de la société comme lépreux, alors qu'il ne l'était pas du tout, pour le devenir plus tard au contact de ceux avec lesquels il était interné.

De la veepest — nous dirions aujourd'hui épizootie — nulle description n'est donnée. S'agit-il de la pneumonie exsudative de l'espèce bovine, de la stomatite aphteuse, de la peste bovine ou de toute autre maladie ? peut-être seriez-vous assez heureux de résoudre ce problème historique. Sa solution serait la récompense de votre ténacité au travail de recherches.

Avant de terminer cette note, qui vous paraîtra peut-être un peu longue, permettez-moi de demander votre appréciation sur un passage de Pierre Scriverius cité par le chanoine Heylen. (Historische verhandelingen over de Kempen 1838). Je traduis :

En 1627 la contagion (door de roode loop, c.-à-d. la dysenterie) (1) fut accompagnée d'une seconde épidémie. Les troupes amenées par le comte de Mansfeld d'Angleterre, pour la guerre entre l'Espagne et la Hollande se composaient de la lie de la population anglaise soldatesque débauchée et brutale, infectée d'infirmités hideuses et dégoûtantes, qui déversèrent sur tous les villages où ils logèrent le poison qui coulait dans leurs veines. Mansfeld resta dans l'incurie vis-à-vis de ce fléau ; de là

(1) Et peut-être le typhus des armées et des camps.

le nom de mal de Mansfeld. Il était d'une malignité toute particulière et Pierre Scriverius atteste que la moitié des individus succombèrent.

S'agit-il d'une épidémie de dysenterie ou de typhus s'attaquant à des individus rongés par la syphilis ?

Devine si tu peux,

Choisis si tu oses.

Il serait en tout cas intéressant de rechercher si ces faits trouvent leur confirmation auprès d'autres historiens de l'époque.

Je saisis l'occasion présente, monsieur le vicaire, pour vous offrir l'expression de mes sentiments respectueux.

Dr GOFFIN.

Turhout, le 20 septembre 1906.

Boekbeoordeeling

J. E. JANSEN. *Turnhout in het verleden en het heden*. Turnhout, Joseph Splichal. 8°. 2 dl. met één deel bewijsstukken. Opgeleusterd met een groot aantal platen,

Over de geschiedenis van Turnhout in de Belgische Kempen is weinig geschreven, 't meeste komt voor in verschillende kronijken van Grammaye, Latomus, Guicciardyn, Le Roy, Butkens en anderen. In 1790 verscheen te Mechelen eene *Beschrijving der Stad en Vrijheid van Turnhout*, door M. L. van Gorkum, doch dit werk was zeer onvolledig.

De schrijver heeft niet alleen een groot aantal gedrukte bronnen gebruikt, maar ook de archieven van zijn geboorteplaats en die van België te Brussel en van Nederland te 's Gravenhage benut. In 't tweede deel somt hij op waar hij geput heeft.

Eerst behandelt de schrijver de geschiedenis van Turnhout in het Romeinsch-Frankisch tijdperk en gedurende de leenroerigheid in de middeleeuwen, gedurende het ontstaan en de verspreiding van het Christendom, vervolgens de opkomst van plaats, onder het bestuur van Brabant, Maria van Brabant-Gelre, en de geestelijke stichtingen in dien tijd onder de Hertogen van Bourgondië en het Oostenrijksch-Spaansche tijdvak.

Vooraf ook voor onze geschiedenis en meer in het bijzonder voor ons vorstehuis is de afdeeling Turnhout onder het huis van Oranje-Nassau zeer belangrijk. In het tweede deel wordt de geschiedenis der plaats behandeld van Napoleon's tijd tot op heden en bevat tevens de geschiedenis van een groot aantal geslachten, dié of er oorspronkelijk zijn of er tijdelijk gewoond hebben; vooral dienen wij daarbij te vermelden de geslachtslijsten van Gevaerts en van Kinschot, die bij ons thans nog voortleven. Dergelijke registers van plaats- en familienamen zijn aan beide deelen toegevoegd, terwijl als 't ware een derde deel de bewijsstukken bevat.

Het is te wenschen dat deze berangrijke studie, in drij lijvige deelen vervat, zoowel in openbare als bijzondere bibliotheken een goede plaats zal vinden.

Rijswijk, (Holland) 22 November 1906.

A. A. V. v. O.

Inhoud - Table

1905-1906

	BLZ. PAGES
J. DIERCXENS. — La bataille de Turnhout et les médailles la rappelant.	7
J. MICHELSEN. — Te Turnhout in het jaar 1830.	12
A. REYDAMS. — De huizen der kom van het dorp Moll. — Namen en geschiedenis	15
L. STROOBANT. — Mélanges	57
J. E. JANSEN. — Woonplaats van eenige verbannene en uitgewekene Ge- goeden van Turnhout in het jaar 1568.	75
G. WILLEMSSEN. — Quelques notes sur les relations commerciales entre la Flandre et la Campine au XVIIIe siècle	90
L. STROOBANT. — Note sur une urne littera romaine trouvée en Campine	103
L. STROOBANT. — La nécropole par incinération du Looi à Turnhout	111
Feest in Taxandria	125
J. E. JANSEN. — De Kluis van ●osthoven	139
J. E. JANSEN. — Lied ter eere van W. F. Van Genechten (Ao 1791)	158
L. STROOBANT. — Quelques ordonnances du magistrat de Turnhout	154
ED. ADRIAENSEN. — De heeren van Cuyk, van Hoogstraten en van Mierop	160
CORN. RUTS. — De vrijheid Weelde. — De scheiding tusschen Weelde en Poppel in 1655	183
A. DE LAET. — De pest te Turnhout	211
Boekbeoordeeling	238